

**T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ BİLİM**

**TAHRÎM SÛRESİ 11. VE 12. ÂYETLERİ IŞIĞINDA KUR'ÂN'DA ÖRNEK
GÖSTERİLEN KADINLARIN VASIFLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SABİHA YILMAZ

DANIŞMAN: DR. ÖĞR. ÜYESİ SEMRA PEKER

**YALOVA
ARALIK 2022**

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ BİLİM DALI

TAHRÎM SÛRESİ 11. VE 12. ÂYETLERİ IŞIĞINDA KUR'ÂN'DA ÖRNEK
GÖSTERİLEN KADINLARIN VASIFLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SABİHA YILMAZ
187213016

DANIŞMAN: DR. ÖĞR. ÜYESİ SEMRA PEKER

YALOVA
ARALIK 2022

ETİK BEYAN

Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım “**TAHRÎM SÛRESİ 11. VE 12. ÂYETLERİ IŞIĞINDA KUR'ÂN'DA ÖRNEK GÖSTERİLEN KADINLARIN VASIFLARI**” başlıklı bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksinin tespiti halinde doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi taahhüt ve beyan ederim.

İmza

Sabiha YILMAZ

ÖNSÖZ

Eğitim-öğretim hayatım boyunca haklarını ödeyemeyeceğim boyutta üzerimde emeği bulunan değerli hocalarıma ve büyüklerime, anneme ve babama, tez çalışmamda ve diğer çalışmalarımda beni destekleyen ve teşvik eden değerli eşime en samimi şükranlarımı sunarım. Her zaman yanımda oldukları ve benden desteklerini hiçbir zaman esirgemedikleri için aileme teşekkür ederim.

Yüksek lisans eğitimim boyunca benden yardımlarını esirgemeyen, akademik anlamda bana her zaman destek olan ve doğru yolu gösteren sayın danışman hocam Dr. Öğrt. Üyesi Semra PEKER'e teşekkür ederim.

Aralık – 2022

Sabiha YILMAZ

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN	i
ÖNSÖZ	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	vi
ÖZET	vii
ABSTRACT	viii
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Konusu	1
1.2. Araştırmanın Önemi ve Amacı.....	2
1.3. Araştırmanın Yöntemi ve Sınırları	2
1.4. Araştırmanın Kaynakları	3
1.5. Literatür Değerlendirmesi	4
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE TAHLİLLER.....	7
2.1. Örnek Kavramı	7
2.2. Kur'ân'da Örneklikle İlgili Kavramlar.....	7
2.2.1. Kudve.....	7
2.2.2 Üsve-i hasene.....	8
2.3. Günümüzde Kullanılan Benzer Kavramlar	10
2.3.1. Rol model	10
2.3.2. Fenomen	10
2.3.3. İdol.....	11
2.3. Kavramların Tahlili	13
2.4. Kur'ân'da Örneklik	15
2.5. Eğitimde Örnekliğin Önemi	22
2.6. Tahrîm Sûresinin Tanıtımı	25
2.6.1. Sûrenin ismi	28
2.6.2. Nüzûl dönemi	29
2.6.3. Nüzûl sebebi	31
2.6.4. Sûrenin muhtevası	38
2.7. Sûrenin 11. ve 12. Âyetlerinin Tahlili.....	40
2.8. Toplumda Kadının Yeri.....	49
2.9. Kur'ân'da Kadının Yeri.....	51

3. TAHRÎM SÛRESİ 11 VE 12. ÂYETTE BAHSEDİLEN ÖRNEK KADINLAR	57
3.1. Hz. Âsiye	57
3.1.1. Tarihsel kişiliği	57
3.1.2. Kur'an'da bahsedildiği âyetler.....	59
3.1.3. Âyetlerde işaret edilen vasıfları	60
3.1.3.1. Kötülüklerden uzak durması.....	60
3.1.3.2. Zulme engel olma gayreti	61
3.1.3.3. Merhameti	63
3.1.3.4. Dünya malına itibar etmemesi	63
3.1.3.5. Cesaret	64
3.1.3.6. İnanç ve amelde kararlılık.....	66
3.1.3.7. Ümitsizliğe kapılmaması	67
3.1.3.8. İyilik yapma arzusu.....	68
3.1.3.9. Duasının güzelliği	68
3.2. Hz. İsâ Peygamber'in Annesi Meryem	70
3.2.1. Tarihsel kişiliği	70
3.1.2. Kur'an'da bahsedildiği âyetler.....	75
3.1.3. Âyetlerde işaret edilen vasıfları	82
3.2.3.1. Ömrünü ibadete adanmış olması.....	82
3.2.3.2. İffetli oluşu.....	84
3.2.3.3. Teslimiyeti	88
4. KUR'AN'DA DİĞER OLUMLU KADIN ÖRNEKLERİ	90
4.1. Hz. Havva	90
4.1.1. Günahı itiraf ve tövbe	90
4.1.2. Sabır vasfı	90
4.2. Hz. Sâre	91
4.2.1. Fedakârlık	91
4.2.2. Sabır	92
4.3. Hz. Hacer	93
4.3.1. Tevekkül ve teslimiyeti.....	94
4.3.2. İnançta sebat ve mücadele ruhu	94
4.3.3. Sabır	95
4.4. Hz. Mûsâ'nın Annesi.....	95
4.4.1. Teslimiyeti	96

4.4.2. Sorumluluk bilinci	96
4.4.3. Fedakârlık	97
4.4.4 Söze vefa.....	97
4.5. Hz. Mûsâ'nın Kız Kardeşi.....	98
4.5.1. Sorumluluk bilinci	98
4.5.2. Görevini tam yapma	99
4.6. Hz. Şuayb'ın (a.s.) Kızları.....	100
4.6.1. Hayâ duygusu	100
4.6.2. Güzel ahlâk	102
4.6.3. Sorumluluk	102
4.6.4. Çalışkanlık	103
4.7. Hz. Meryem'in Annesi	103
4.7.1. Fedakârlık	103
4.7.2. Dua bilinci	104
4.8. Havle Binti Sa'lebe	105
4.8.1. Hakkı savunması.....	106
4.8.2. Aile müessesesi bilincine sahip olması	110
5. SONUÇ	112
KAYNAKLAR	114
ÖZGEÇMİŞ	120

KISALTMALAR LİSTESİ

a.s.	: Aleyhi's-selâm
b.	: bin, ibn (Oğlu)
b.y.	: Basım Yeri Yok
bk.	: Bakınız
bnt.	: Binti
çev.	: Çeviren
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DİB Yay.	: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
ed.	: Editör
Erişim	: Erişim Tarihi
Hız.	: Hazreti
ö.	: Ölüm
r.a.	: Radıyallahu anhu
r.anhâ	: Radıyallahu anhâ
s.a.v.	: Sallahu Aleyhi ve Sellem
sad.	: Sadeleştiren
TDV Yay.	: Türkiye Diyânet Vakfı Yayınları
thk.	: Tahkik Eden
ts.	: Tarihsiz
v.dğr.	: ve diğerleri
vb.	: ve benzerleri
vd.	: ve devamı
y.y.	: Yayıncı Yok

TAHRÎM SÛRESİ 11. VE 12. ÂYETLERİ IŞIĞINDA KUR'ÂN'DA ÖRNEK GÖSTERİLEN KADINLARIN VASIFLARI

ÖZET

Kur'ân-ı Kerim'in önemle ele aldığı ve üzerinde durduğu hususlardan biri müminlere Allah Teâlâ'nın güzel örneklik teşkil etmek üzere sunduğu örnek şahsiyetler, onların kıssaları ve takdire şayan nitelikleridir. Zira yaşadığı çevreden etkilenme özelliği bulunan insanın eğitiminde ve ahlakî gelişiminde örnek alabileceği şahsiyetler önem arz eder. İnsanın bütün ihtiyaç ve özelliklerini en iyi şekilde bilen ve insanı ahsen-i takvim üzere yaratan Allah Teâlâ insan bu güzel yaratılıştan sapmadan ahlak-ı hasene ile bezensin diye Kur'ân-ı Kerim'de müminlere güzel örnek şahsiyetler sunmuş ve bu şahsiyetlerin kıssalarını aktarmıştır.

Hemen hemen her devirde güzel örnek şahsiyetlere ihtiyaç olmuştur. Kur'ân-ı Kerim'de bulunan kıssalarda mümin kadınların hayatları veya hayatlarından kesitler oldukça geniş bir yer bulmuştur. Yine bu kıssalarda mümin hanımların övgüye layık nitelikleri aktarılmış ve bu güzel nitelikler müminlere örnek gösterilmiştir. Allah Teâlâ insanlara örnek olarak peygamberler göndermiştir. Günümüzde pek çok sıkıntılarla karşılaşan insan için Kur'ân-ı Kerim'deki örnek şahsiyetlerin öne çıkarılması bu sıkıntılarla mücadelede onlara yön verecektir.

Örnek kelimesini ifade etmek üzere Kur'ân-ı Kerim'de üsve ve mesel kelimeleri kullanılmıştır. Günümüzde üsve, mesel ve örnek kavramı yerine farklı kavramlar kullanılma eğilimi bulunmakta ancak bu kavramlar güzel ahlakî niteliklere sahip kişileri örnek almayı tam olarak ifade edememektedir.

Çalışmamızda güzel örnek sunulan kadınlarla ilgili âyetler seçilerek, tefsir kaynaklarına müracaat edildi ve bunlardan elde edilen bilgiler işlendi. Bu örnek kadınların bütün zorluk ve imtihanlara, imanlarının gereği üzere davranışlar sergileyerek Allah Teâlâ'nın övgüsüne mazhar oldukları görüldü.

Çalışmaya konuyla alakalı kavramlar açıklanarak başlandı. Örneklik kavramını ve bu kavrama benzer olarak günümüzde kullanılan kavramları, Kur'ân'da örneklik, eğitimde örnekliğin önemi, Tahrîm Sûresi'nin tanıtımı, ismi, nüzûl dönemi sebab-i nüzûlü, muhtevası ve Tahrîm Sûresi'nin 11. ve 12. âyetlerinin tefsirine yer verildi. Bu iki âyette örnek gösterilen Firavun'un Hanımı ve Hz. Meryem'in bazı nitelikleri hakkında bilgiler aktarıldı, örnek olan diğer mümin hanımlara değinildi.

Anahtar Kelimeler: Tahrîm Sûresi, Hz. Meryem, Kadın, Kur'ân'da Örnek Kadınlar.

THE QUALIFICATIONS OF WOMEN EXAMPLIFIED IN THE QUR'AN IN THE LIGHT OF THE 11TH AND 12TH VERSES OF THE TAHRIM SECTION

ABSTRACT

One of the issues that the Qur'an deals with and emphasizes is the personalities, stories and admirable qualities that Allah presents to the believers as good examples. Because, the personalities that can be taken as an example in the education and moral development of a person who has the feature of being affected by the environment he lives in are important. Allah Almighty, who knows all the needs and characteristics of man in the best way and created man in the finest form, has presented good exemplary personalities in the Qur'an and conveyed the stories of these personalities so that man can be adorned with good morals without deviating from this beautiful creation.

In the stories in the Qur'an, the lives of believing women or sections from their lives have found a wide place. Again in these stories, the praiseworthy qualities of believing women are conveyed and these beautiful qualities are shown as examples for believers. There has been a need for good exemplary personalities in almost every era. Allah sent prophets as an example to people. For people who face many troubles today, highlighting the exemplary figures in the Qur'an will guide them in the fight against these troubles. In order to express the word example, the words *üsve* and *parable* are used in the Qur'an. Today, there is a tendency to use different concepts instead of the concepts of base, parable and example, but these concepts do not fully express people who have good moral qualities as an example.

The verses about women who are presented as good examples were selected, and the sources of tafsir were consulted and the information obtained from them was processed. It has been seen that these exemplary women have been honored with Allah's praise by exhibiting all difficulties and tests in accordance with their faith.

The study started by explaining the concepts related to the subject. The concept of exemplary and similar concepts used today, exemplary in the Qur'an, the importance of exemplary in education, the introduction of Surah Tahrîm, its name, the reason for its revelation, its content and the interpretation of the 11th and 12th verses of Tahrîm Surah. In this study, the Pharaoh's Wife and Hz. Maryam who are exemplified in the Surah Tahrim and other religious women who set an example were mentioned and information was given about some of Maryam's and other believing women's qualities.

Keywords: Surah Tahrîm, Hz. Maryam, Woman, Model Women in the Qur'an.

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu

Allah Teâlâ insanı değerli olarak yaratmış bu değeri de âyet-i kerimede “*Andolsun, biz insanoğlunu şerefli kıldık*”¹ şeklinde belirtmiştir. Kadın ve erkek her insan bu değere nail olmuştur. Ayrıca her fert çok özel niteliklerle donatılmıştır.

Günümüzde bireyin gelişiminde maddî yönlerine önem verilip manevî yönleri göz ardı edilebilmektedir. Maddî yönler lüks bir hayata kavuşmayı temin eden etkenler, manevî yönler ise fedakârlık, sorumluluk, sevgi, merhamet, azim, iyi işler için mücadele etme vb. gibi değerler ve erdemli şahsiyetleri örnek almaktır.² Maddî yönlere önem vermek hayatın önemli bir aslı olan insanî değerlerden yoksun kalma sorunuyla yüz yüze getirmiştir.

Bu insanî ve ahlakî değerlerden uzaklaşma sonucunda ferdî ve toplumsal sorunların ortaya çıkması yadsınamaz. Neticede ortaya çıkan bu sorunların çözümü önem arz etmekte ve çözüm de bu değerlere yönelimi gerekli kılmaktadır.

İnsanı yaratn Allah Teâlâ onu en iyi bilen, dünya ve ahiret saadeti için en uygun esasları indirendir. Kur’ân bir hidâyet rehberidir.³ İnsanlığın dünya ve ahiret saadeti için gönderilmiş olan Kur’ân-ı Kerim’de ahlakî değerlerle donanmak için uygun olan rehberlik yöntemi de yer almaktadır.

Kur’ân-ı Kerim’de pekçok olumlu ve olumsuz örnekler vardır. Olumlu örnekleri canlı tutmak iyi davranışlara yönlendirmede daha etkili olmaktadır. Yine Tahrîm Sûresinde aileye ve insana dair bazı problemlere değinildikten sonra Hz. Âsiye ve Hz. Meryem’in müminlere örnek şahsiyet olarak sunulması dikkat çekicidir. Bu durum kâmil iman sahibi ve bu iman gereğini yerine getiren örnek şahsiyetleri izlemek ahlakî olgunluk kazanma hedefine ulaşmada en iyi rehberlik eden yöntemlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

¹ Kur’ân-ı Kerim Meâli, çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011), el-İsrâ 17/70.

² Latife Kabaklı Çimen, “Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Rol Model Tercihleri”, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8/1 (2019), 89.

³ en-Neml 16/77.

Bu sebeple Allah Teâlâ tarafından insana bahşedilmiş olan özel değeri kişide ortaya çıkarmak için ahlakî erdemlerle bezenmiş örnek şahsiyetleri rehber edinmek önemli bir yöntemdir. Bu rehber edinmenin sağlanabilmesi de örnek şahsiyetleri ve onların özelliklerini anlatmak ve tanıtmakla mümkündür. Bu ayrıca fertlerin güzel ahlakî niteliklerle muttasıf olmasına ve dolayısıyla toplumun da erdemli fertlerden oluşmasına yarar sağlayacaktır.

Kur'ân-ı Kerim'de olumlu nitelikleri, iman gereğini yerine getirmeleri dolayısıyla Allah Teâlâ tarafından takdir edilen değerli hanımların örnek davranışlarını ve çağımıza olan mesajlarını gündeme almak, şüphesiz istediğimiz hedefin gerçekleşmesine büyük yarar sağlayacaktır.

1.2. Araştırmanın Önemi ve Amacı

Sosyal ve psikolojik yönleri olan insan bu özellikleri dolayısıyla bir topluluk arasında yaşamaya ihtiyaç duyar. Yaşadığı bu çevrede bulunan kişilerle de yakın veya uzak iletişim ve etkileşim halinde olur.

Ahlakî bozulma her devirde insanlığın en önemli problemi olarak göze çarpmaktadır. Kur'ân-ı Kerim'de anlatılan kıssalarda buna örnekler verilmiştir. Ahlakî bozulmayla birlikte toplumlarda zincirleme problemler ortaya çıkmasının kaçılmaz bir hal olduğu göz ardı edilemez. Bu sebeple toplumun temeli olarak görülebilecek olan ahlakî ilkelerden taviz verilmemesi için son derece gayret edilmelidir.

Her açıdan gelişmiş bir toplum için ahlakî ilkelerin bütün bireyler tarafından benimsenmiş olması gerektiği inkâr edilemez. Bunun için de Kur'ân-ı Kerimde her kesimden güzel örnekler verilmiştir. Kadın-erkek, anne-baba, genç-yaşlı örnekler sunulmuştur. Bu sebeple güzel örnek şahsiyetlerin ve mücadelelerinin tanıtılması toplumun faydasına olacaktır.

Bu çalışmayla amacımız güzel örnek şahsiyetleri sunarak kadın-erkek her ferdin bu örnek şahsiyetlerin ahlakıyla bezenip toplumun ahlakî inkişafına katkı sağlamalarına, kadınlar hakkında geçmişten günümüze gelen ve toplumda bir söylenti halinde yayılan yanlış algıların ortadan kalkmasına destek olmaktır.

1.3. Araştırmanın Yöntemi ve Sınırları

Sosyoloji ve psikoloji bilimleriyle alakası olduğu adından anlaşılabilecek bir konu olan tezimizde anlama ve yorumlama yöntemlerini kullanmaya gayret ettik. Çünkü insan tek yönlü bir varlık değildir ve tabiatı itibariyle birbiriyle etkileşim halindedir.

Kıssaları tarihi süreciyle aktarmak ve rol model şahsiyetlerin hayatını kıssa tarzında anlatmayı hedeflemediğimiz için bu şekilde bir anlatıma yer vermedik. Amacımız hikmet boyutu, örnek şahsiyetlerin takdir edilen nitelikleri ve alınacak dersler olduğu için bu konuları işlemeye gayret ettik.

Tahrîm Sûresi hakkında malumâtlara, sûrenin sebep-i nüzûlü ve muhtevası konusunda geniş açıklamalara yer vererek, Tahrîm Sûresi, on bir ve on ikinci âyette örnek gösterilen hanımlar asıl ele aldığımız konu olması itibariyle bu konuları geniş bir şekilde incelemeyi gaye edindik. Daha sonra Tahrîm Sûresi'nde haklarında takdir ve övgü bulunan hanımların benzer özelliklerini taşıyan Kur'ân-ı Kerîm'de kendisinden bahsedilen veya risâlet tarihinde öne çıkan ve örneklik teşkil eden değerli hanımların güzel özelliklerine yer verdik.

Çalışmamıza ana kaynağımız olan Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan kadınları, bu kadınlarla ilgili âyetleri seçerek başladık. Kur'ân-ı Kerîm'den âyetleri seçerek bu âyetlerin meâllerine yer verdik. Daha sonra klasik ve modern dönem tefsir kaynaklarına müracaat ettik.

İnsanın birbiriyle etkileşim halinde olan bir varlık olduğu gerçeğine binaen güzel örnek şahsiyetlerin, eğitim ve din eğitiminde güzel örnekler sunmanın önemine yer verdik.

İman etmenin ve doğru davranış sergilemenin en zor olduğu kendi dönemlerinde iman etmiş olan ve mucibince davranışlar sergileyen hanımlar hakkında Kur'ân'da varit olan âyetleri topladık. Daha sonra benzer nitelikleri olan değerli hanımlara da yer verdik. Tefsirlerde haklarında yapılmış olan yorumları bakarak çalışmamızda kaynak olarak değerlendirdik. Günümüz insanına ışık tutacak olan mesajlara yer vermeye gayret ettik.

1.4. Araştırmanın Kaynakları

Çalışma Tahrîm Sûresi ve örnek kadınları incelediği için çalışmada bu alanlarla ilgili kaynaklara başvurduk. Ağırlıklı olarak tefsir kaynaklarına müracaat etmekle birlikte, sözlüklere, çalışmanın konuları hakkında yazılmış makale ve araştırmalar da kaynak

olarak değerlendirildi. Ana kaynağımız Kur'ân-ı Kerîm ve Meâli olarak Halil Altıntaş ve Muzaffer Şahin tarafından hazırlanan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın *Kur'ân- Kerîm Meâli*'ni esas aldık.

Klasik kaynaklar olarak Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb el-İsfahânî'nin (Ö. V./XI. yüzyılın ilk çeyreği) *Müfredâtü elfâzi'l-Kur'ân*, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî'nin (ö. 671/1273) *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, Ebü'l-Berekât Abdullah Ahmet b. Mahmûd en-Neseî'nin (ö. 710/1310) *Medârikü't-tenzîl ve hakâ'iku't-te'vîl*, Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh ez-Zerkeşî'nin (ö. 794/1392) *el-Burhan fî 'ulûmi'l-Kur'ân*, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed es-Süyûtî'nin (ö. 911/1505) *el-İtkân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*, ve Ebü's-Senâ Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmud el Hüseyinî el-Âlûsî'nin (ö. 1270/1854) *Rûhu'l-me'ânî fî tefsîri'l-Kur'ânî'l-Azîm ve's-seb'î'l-mesânî* adlı eserlerinden yararlandık. Yine modern dönem tefsir eserlerine de müracaat ettik. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın *Hak Dini Kur'ân Dili*, Muhammed Fuâd Abdülbâkî'nin *el-Mu'cemü'l müfrehes li-elfâzi'l Kur'ânî'l Kerim*, Muhammed et-Tâhir b. Âşûr'un *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, ve Muhammed Ali Sabunî'nin *Safvetü't-tefâsir'i* çalışmamızı oluştururken müracaat ettiğimiz eserlerdendir.

Örnek kavramının ve bu kavrama benzer kavramların açıklaması, güzel örnek şahsiyetlerin önemi, eğitimde ve din eğitiminde örnek şahsiyetleri sunmanın önemi ve etkisi konularını işlerken bu alanın kaynaklarına, sözlüklere ve konuyu inceleyen tez ve makalelere başvurduk.

1.5. Literatür Değerlendirmesi

Çalışmanın konu tesbiti ve bu çerçevede yapılmış çalışmalara ulaşma aşamasında tez ve makale çalışmaları mevcut olduğu görüldü. Çalışma Tahrîm Sûresi ve örnek kadınları incelediği için bu iki konuda yapılmış çalışmaları araştırmaya yönelindi.

Tahrîm Sûresi hakkında yapılmış olan çalışmalar genel olarak sûrenin muhtevası ve sebep-i nüzûlü konuları üzerinde yapılmıştır. Şu çalışmalar bu konuyu ele almaktadır.

1. Ahmet Şark, “Tahrîm Sûresi'nin Eğitim Açısından Yorumu” (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim

Dalı, 1993) Çalışmanın başında Tahrîm Sûresi'nin arapça metin ve meâli yer almıştır. Aile fertleri arasındaki ilişkilerde dikkat edilecek hususlar, tevbe, af, ceza, nikâh ve iffet konularına yer verilmiştir.

2. Cemil Memeti, “İslâm Aile Düzeni Açısından Tahrîm Sûresi Tefsir” (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, 1996) Tefsir çeşitleri ve konulu tafsir hakkında bilgiler verilerek başlanan çalışmada Tahrîm Sûreis hakkında bilgiler verilmiş, İslâm'da çocuk eğitimi ve ailenin eğitim üzerindeki etkisi anlatılmıştır. Tahrîm Sûresi'nin âyetlerinde bulunan bazı kelimeler açıklanmış ve âyetleri gruplara ayrılarak tefsir edilmiştir.

3. Bilal Işık, “Tahrîm Sûresinde Aile içi İlişkiler” (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, 1999) Çalışma tefsir ve tefsire duyulan ihtiyaç konusuyla başlamıştır. Tahrîm Sûresi hakkında genel bilgilere ve sûrenin âyetlerini gruplara ayırarak tefsirlerine yer vermiştir. Ailenin problemleri ve çocuk terbiyesi konularına ayrıntılı yer vermiştir.

4. Selahattin Aydın, “Esbab-ı Nüzûl Bağlamında Tahrîm Suresinin Tefsiri” (Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, 2019) Çalışma Tahrîm Sûresi hakkında varid olan sebab-i nüzûlleri değerlendirmiş ve sûrenin tefsirini yapmıştır. Sebeb-i nüzûller üzerinde çok durduğunu yazar çalışmanın başında ifade etmektedir. Rivâyetleri sıhhat ve âyetlerin siyak ve sıbakı açısından değerlendirmiştir.

5. Mustafa Müslim, “Terbiyetü üsrati'l-müslime fî dav'i Sûreti Tahrîm”: Eser konulu tefsir çalışmasıdır. Çalışma Tahrîm Sûresi'nin tanıtımı ve içerdikleri konulara göre âyetlerinin tefsiri yapılmıştır.

Örnek kadınları inceleyen ve güzel özelliklerini anlatan şu çalışmalara ulaşıldı.

1. Hüseyin Çelik, “Kur'ân'da Peygamber Kıssalarında Kadın Motifleri” (Makale, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi 2/2, 2014) Makale, olumlu ve olumsuz kadın motifleri iki genel başlığını içermektedir. Bu iki balıktan olumlu kadın motifleri başlığı peygamber, örnek peygamber eşleri ve peygamber eşi olmayan örnek hanımlar olarak iki alt başlığa ayrılmıştır.

2. Abdulkadir Karakuş, “Kur’an Perspektifinden Kadın” (Makale, e-Şarkiyat İlmi Araştırmala Dergisi, 11/2, 2019) Kadınlar hakkındaki bazı olumsuz algılara ve kadınların güzel örnekliklerine yer verilmiştir.
3. Seyfullah Arık, “Kurân’da Kadın Kıssaları” (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri, 2011) Çalışmada Kur’ân’da zikredilen kadın kıssaları şahsiyet ve mahiyet itibariyle tasnifi şeklinde iki genel başlık altında incelenmiştir. Ayrıca çalışma, Kur’ân kıssalarına insan eğitimi açısından bir bakış başlığını ele almıştır. Daha sonra Kur’ân’da kadın kıssalarının değerlendirmesini yapmıştır.
4. Hakan Küçükkendirci, “Kur’an’da Övgüyle Bahsedilen Kadınlar” (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, 2005) Çalışma semavî ve gayri semavî dinlerde kadın adlı bir bölümden sonra Kur’ân’da genel özellikleri zikredilen övülmüş kadınlar ve Kur’ân’da övgüyle bahsedilen kadınlar bölümlerini içermektedir. Övgüyle bahsedilen kadınların genel özellikleri olarak mütevazı, iffetli, tasadduk eden, zikreden, oruç tutan kadın gibi özellikleri ele almıştır. Daha sonra ise övgüyle bahsedilen kadınları inceleyerek örnekliklerine değinmiştir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE TAHLİLLER

2.1. Örnek Kavramı

Örnek kelimesi lügat manası olarak “yapılacak bir şeyin kendisine benzetilmek istendiği şey, nitelikleri hakkında fikir vermek üzere bir bütünden alınan küçük parça, numûne, bir fikir görüş veya iddiâyâ delil öne sürülen misal, bir şeyin benzeri, tıpkısı, başkalarının kendisine benzemek ve uymak isteyeceği niteliklere sahip kimse veya şey, numûne-i imtisâl” manalarına gelmektedir. Misal kelimesinin karşılığı olarak kullanılmıştır. Örnek kelimesi ayrıca örnek almak şeklinde deyim olarak da kullanılmaktadır. Örnek almak şeklinde kullanıldığında; “bir kimsenin fikir, davranış ve niteliklerini beğenip kendine ölçü olarak almak, ona benzemeye çalışmak, kendisi için ders çıkarmak” manası anlaşılır.⁴

2.2. Kur’ân’da Örneklik Kavramları

2.2.1. Kudve

Kudve kelimesi iktedâ (اقتدى) fiilinin kökü olan kadv’dan (قدو) türemiştir. Kelimenin kökü olan kadâ-yakdû-kadven (قدا- يقدو- قدوا) yemek ve et güzel koku yaydığına bunlar için kullanılır. Kudve ve kıdve şeklinde iki tür okunuşu vardır. Lügat manası olarak “örnek almak, taklit etmek, yolunda giden, tabi olan, uymak, yanında yer almak” manalara gelir.⁵ Bu kelime Kur’ân-ı Kerim’de bir kere emir fiili kalıbıyla ve fiilden türemiş isim olarak iki âyette bulunmaktadır.⁶ Kudve kelimesi de usve kelimesi gibidir.⁷

Kur’ân-ı Kerim’de bir âyette olumlu, bir âyette olumsuz manada kullanılmıştır.

أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ فَبِهِدَاهُمْ افْتَدِيهِ قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ

⁴ İlhan Ayverdi, *Misallı Büyük Türkçe Sözlük*, ed. Ahmet Topaloğlu (İstanbul: Kubbealtı İktisadi İşletmesi, 2011), “Örnek”, 967.

⁵ İbn Manzûr, “kadâ”, 15/171-172.

⁶ En‘âm 6/90; Zuhûr 43/23.

⁷ İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, “kadâ”, 15/171.

“İşte o peygamberler, Allah’ın doğru yola ilettiği kimselerdir. (Ey Muhammed!) Sen de onların tuttuğu yola uy. De ki: Bu tebliğe karşı sizden bir ücret istemiyorum. O (Kur’ân) bütün âlemler için ancak bir uyarıdır.”⁸

وَكَذَلِكَ مَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِي قَرْيَةٍ مِنْ نَذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَا إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰ آثَارِهِمْ مُقْتَدُونَ

“İşte böyle, biz senden önce hiçbir memlekete bir uyarıcı göndermedik ki oranın şımarık zenginleri, “şüphe yok kibiz babalarımızı bir din üzerinde bulduk. Biz de elbette onların izlerinden gitmekteyiz” demiş olmasınlar.”⁹

2.2.2 Üsve-i hasene

Üsve (أسوة) kelimesi lügat manası olarak “uymak, numune-i imtisâl, örnek edinme” manalarına gelir. Bu kelime Kur’ân-ı Kerim’de üç âyette bulunmaktadır.¹⁰

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا

“Andolsun Allah’ın Resûlünde sizin için; Allah’a ve ahiret gününe kavuşmayı uman ve Allah’ı çok zikreden kimseler için güzel bir örnek vardır.”¹¹

فَدَكَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِي إِبْرَاهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ إِذْ قَالُوا لَقَوْمِهِمْ إِنَّا بُرَآءُ مِنْكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ كَفَرْنَا بِكُمْ

وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَاءُ أَبَدًا حَتَّىٰ تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَحْدَهُ

“İbrâhîm’de ve onunla birlikte olanlarda sizin için güzel bir örnek vardır. Hani onlar kavimlerine biz sizden ve Allah’ı bırakıp taptıklarınızdan uzağız. Sizi tanımıyoruz. Siz bir tek Allah’a inanıncaya kadar sizinle bizim aramızda sürekli bir düşmanlık ve nefret belirmiştir, demişlerdi.”¹²

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيهِمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَمَنْ يَتَوَلَّ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْحَمِيدُ

⁸ En’âm 6/90.

⁹ ez-Zuhuf 43/23.

¹⁰ el-Ahzâb 33/21; Mümtetine 60/4, 6.

¹¹ el-Ahzâb 33/21.

¹² el-Mümtetine 60/4.

*“Andolsun onlarda (İbâhîm ve beraberindekilerde) sizin için Allah’ı ve âhiret gününü arzu edenler için güzel bir örnek vardır. Kim yüz çevirirse bilsin ki, Allah her bakımdan sınırsız zengindir, övülmeye lâyıktır.”*¹³

Râgıb İsfahânî üsvetün (أسوة) kelimesi hakkında şu açıklamaları yapmaktadır: “Üsvetün (أسوة) kelimesi kudvetün (قدوة) kelimesi gibidir. Bir kişinin, iyi veya kötü yahut faydalı veya zararlı olan bir başkasını takip etmedeki halidir.”¹⁴ Bu açıklamasından üsvetün (أسوة) kelimesinin herhangi bir şey ile vasıflanmadığında olumlu veya olumsuz örnekler için kullanılabileceği anlaşılabılır.

Râgıb İsfahânî Kur’ân-ı Kerîm’de üç farklı âyette geçen¹⁵ “üsvetün” (أسوة) kelimesinin “hasenetün” (حسنة) vasfıyla gelmesini durumunu da “zımında barındırdığı bu olumlu ve olumsuz iki manayı ifade etmesi sebebiyle Allah Teâlâ hasenetün kelimesiyle vasıfladı”¹⁶ der.

Aslında Kur’ân-ı Kerîm’de üç âyette geçen üsvetün (أسوة) kelimelerinin bulunduğu yerlerde “hasenetün” (حسنة) kelimesiyle vasıflanmamış da olsalar güzel örnek amacıyla ve manasıyla kullanıldıkları anlaşılabilirdi. Çünkü bir yerde “İbrâhîm’de ve onunla birlikte bulunanlarda”¹⁷ hemen bir âyet sonra “Andolsun, onlarda (İbrâhîm ve beraberindekilerde)”¹⁸ başka bir yerde de “Andolsun, Allah’ın Resûlünde”¹⁹ ifadelerinden sonra “üsvetün hasenetün (güzel örnek vardır)” terkibi olmasaydı ve sadece üsvetün kelimesi bulunsaydı da güzel örnek amaçlandığı anlaşılabilirdi. Zira Kur’ân’da üsve (أسوة) kelimesi bir yerde Hz. Peygamber (s.a.v.) için, iki yerde Hz. İbrâhîm için kullanılmaktadır. Her iki peygamberin de güzel örnek olduğu muhakkaktır.

Herhangi bir vasıf bulunmadığında bu şekilde anlaşılması mümkün olduğuna göre hasene sıfatıyla vasıflanmasından özellikle güzel örnekleri izlenmeye hassasiyetle yönlendirme amaçlanmıştır diyebiliriz.

¹³ el-Mümtehine 60/6.

¹⁴ İsfahânî, “esâ”, 76.

¹⁵ bk. el-Mümtehine 60/4-6; el-Ahzâb 33/21.

¹⁶ İsfahânî, “esâ”, 76.

¹⁷ el-Mümtehine 60/4.

¹⁸ el-Mümtehine 60/6.

¹⁹ el-Ahzâb 33/21.

2.3. Günümüzde Kullanılan Benzer Kavramlar

2.3.1. Rol model

Eğitim daha doğmadan anne karnında başlayan bir süreçtir. Öyle ki eğitimde hayatın ilk aşamaları, ilk dönemleri çok daha etkilidir. Bu sebeple rol model ve eğitimde rol modelin etkisini ele alırken özellikle çocukluk dönemene dikkat çekeceğiz.

Rol, bir eylemde şahsa veya bir şeyin üstüne düşen görev,²⁰ model ise bir özelliği olan kişi veya nesne, biçim, benzer, örnek almaya değer kişi veya şey, örnek paradigma manalarına gelir.²¹ Model “örnek alınan, örnek olan, örnek alınmaya değer bir özelliğe sâhip bulunan kimse yahut nesne” diye de tarif edilmektedir.²²

Rol ve model kelimelerinden oluşan yeni bir kavram olan rol model kavramı şöyle tanımlanabilmektedir: “İnsanları etkileme gücü olan ve giyim kuşamdan, günlük hayatına hatta kişiliklerine kadar geniş kitlelerce taklit edilmeye çalışılan kişilerdir.”²³ Rol model kavramının şu şekilde de bir tanımı yapılmaktadır. “Bir kişinin hedeflerini, umutlarını, davranışlarını kendine örnek edindiği ve özdeşim kurduğu insanlar ya da insan grupları rol model olarak tarif edilmektedir.”²⁴

2.3.2. Fenomen

Fenomen kelimesinin felsefe alanında, şuur karşısında belirlediği, idrak ve imkân sınırlarının içine girdiği kadarıyla varlık, görüngü, olay, hâdise manasına gelir.²⁵

Felsefede bu anlamı içeren fenomen kavramı günümüzde daha farklı bir alan ve manada kullanılmaktadır. Özellikle sosyal medyada popüler olan bir kavram haline gelmiştir.

²⁰ Ayverdi, *Misalllı Büyük Türkçe Sözlük*, “Rol”, 1030; Türk Dil Kurumu Sözlükleri (TDK), “Rol Model Nedir” (5 Temmuz 2022).

²¹ Türk Dil Kurumu Sözlükleri (TDK), “Rol Model Nedir” (5 Temmuz 2022).

²² Ayverdi, “Model”, 830.

²³ Kabaklı Çimen, “Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Rol Model Tercihleri”, 90.

²⁴ Neslihan Karakuş - Pınar Çoksever, “Değerler Eğitiminde Rol Model Olarak Kadın Kahramanlar”, *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi* 10/20 (Güz/2019), 47.

²⁵ Ayverdi, “Model”, 375.

“Sosyal medya fenomenlerini, en genel anlamıyla, spesifik konular hakkında kişisel deneyimlerine dayalı içerikler üreten, takipçileriyle sürekli etkileşim halinde bulunan ve bu ürettikleri içerikler üzerinden geniş takipçi sayısına ulaşan bireyler olarak tanımlamak mümkündür.”²⁶ Fenomenler özellikle günlük yaşama ve kendi deneyimlerine ait paylaşımlarda bulundukları için geniş bir kitle tarafından takip edilmekte ve takipçileri üzerinde etkilerinin oldukça fazla olduğu görülmektedir.

Ayrıca fenomenler, geçmiş dönemlerde yaygın olan ünlülerden farklı olarak, takipçilerini sosyal mecralar aracılığı ile tanımakta, onlara cevap vermekte, popülerliklerini arttırmak için takipçileriyle etkileşimlerini sürdürme zorunluluğu oluşmaktadır. Bu sebeple de alışılmış izleyici-ünlü kişi ya da seyirci-sanatçı ikiliğini de ortadan kaldırmaktadırlar. Fenomenler belli bir kitlenin sürekli izlediği, o kitle için fikir lideri olarak kabul edilen kişilerdir. Bu nedenle fenomenin yaptığı her şey ünlülere kıyasla çok daha dikkat çekici ve ilgi uyandırıcı olabilmektedir.²⁷

2.3.3. İdol

“Teknolojik gelişmelerle birlikte sürekli yenilenen medya iletişimi ve kültürü, küresel aktör sahneye çıktığı dönemden başlayarak ülkeleri, insanları, yaşam biçimlerini, inançları, değerleri, dünya görüşlerini kısacası evrensel iletişim biçimlerini geçmişe oranla tartışılmaz bir yaygınlıkla değişime uğratmıştır.”²⁸ Değişen iletişim biçimleri ve imkânlarıyla insanın ve toplumların birbirlerinden etkilenme hızları da ciddi artış gösterdiği gözlenmektedir. Var olanı devam ettirmek toplumda kabul edilmiş bir anlayış iken en yeni olanı irdelemeden, olumlu-olumsuz yönlerine bakılmadan olduğu gibi alınmaya, hayata aktarmaya bu tavır da övülmeye başlandığı görülmektedir.

Önceleri hayatın belli alanını etkileyen bir değişimi ifade eden bu akım sonraları yaşamın tüm alanlarına ve boyutlarına nüfuz etmiştir. Artık “yaşam değişim

²⁶ Derye Gül Ünlü-Burcu Zeybek, “Sosyal Medya Fenomeni ve Marka İşbirliği: İşbirliği Paylaşımlarına İlişkin Instagram Kullanıcı Yorumları Üzerinden Bir Değerlendirme”, *Bilişim Teknolojileri Online Dergisi* 11/41 (Bahar 2020), 75.

²⁷ Ünlü-Zeybek, “Sosyal Medya Fenomeni ve Marka İşbirliği: İşbirliği Paylaşımlarına İlişkin Instagram Kullanıcı Yorumları Üzerinden Bir Değerlendirme”, 76.

²⁸ H. Zeynep Altan, “Kişiler Arası İletişimde Bir sosyal Baskı Düzeneci: Korku Kültürü”, *İletişim Fakültesi Dergisi* 0/25 (2006), 6.

demektir.”²⁹ Hayatın ve yaşamın her yönüne yayılan bu değişimden kadınlar da payına düşeni aldığı gözlemlenmektedir.

“Dünya giderek hızlanan değişim içinde, insanın daha önceleri edindiği dünya görüşlerini ve değerlerini geçersiz kılmıştır. Özellikle yirminci yüzyılın son çeyreğinden itibaren ivme kazanan “elektronik medya kültürü” ve “küresellik” başlığı altında toplanan değişimler öyle bir toplumsal yaşam hızı yaratmıştır ki insan”³⁰ uyum sağlamakta zorlanmaktadır. Bu durum insan hayatında sivrilmeye ve ahlâkî bozulmaya sebep olmuştur.

Toplumun fertleri bu hızlı iletişim ve değişim karşısında kendinin zamana uyum sağlamasını kolaylaştıracak bir idol edinmek yolunu seçme eğilimine geldiği gözlemlenmektedir. İdol “aşırı derecede hayranlık duyulan, örnek alınan kimse”³¹ şeklinde tanımlanmaktadır.

Günümüz insanı kendine uygun nasıl bir yaşam biçimini benimseyeceği hakkında kararlılık gösteremeyecek kadar çok fazla enformasyon akışıyla karşı karşıya kalmaktadır. Buna karşılık ortak değerlerin azlığı ya da yokluğu da çoğunlukla kişinin bu enformasyon akışını süzeceği bir filtreyi yaşama geçirmesini engellemiştir.³²

Bu hızlı değişimle ve enformasyonla yüz yüze gelen insanı sivrilmekten koruyacak ve nasıl bir yaşam çizgisi belirleyeceği hususunda hayatına ışık tutacak olan tutum Kur’ân-ı Kerîm’de sunulan güzel örnekleri izlemektir. Değişen zaman ve şartlara göre hayat çizgisini belirlerken sadece dünya hayatını göz önüne alarak karar vermemek gerekir. Allah Teâlâ bize sunduğu güzel örneklerde âhiret hayatını arzu edenler kaydını getirmiştir.

*“Andolsun Allah’ın Rasûlünde sizin için, Allah’a ve âhiret gününe kavuşmayı uman, Allah’ı çok zikreden kimseler için güzel bir örnek vardır.”*³³

²⁹ Altan, “Kişiler Arası İletişimde Bir sosyal Baskı Düzeniği: Korku Kültürü”, 6-9.

³⁰ Altan, “Kişiler Arası İletişimde Bir sosyal Baskı Düzeniği: Korku Kültürü”, 9.

³¹ Ayverdi, “İdol”, 540.

³² Altan, “Kişiler Arası İletişimde Bir sosyal Baskı Düzeniği: Korku Kültürü”, 9.

³³ el-Ahzâb 33/21.

Allah Teâlâ'nın hayat çizgisini takip ederken örnek almaya yönlendirdiği bu âyet-i kerimde, Allah'a kavuşmayı ve âhiret gününe kavuşmayı arzu etme kaydını getirmesi çok mühimdir. Bu kaydı unutup sadece dünya hayatını temel alarak kararlar vermek olumsuz neticelerle sonuçlanacaktır.

2.3. Kavramların Tahlili

Kavram, bir şey hakkında zihinde beliren genel düşünce, aynı cinsten bütün nesneleri ve şeyleri temsil eden soyut ve genel fikir, mefhum olarak tanımlanmaktadır.³⁴ Kavramlar, insanlar için ortak bir imge, bir bilgi formu ya da varlıkların özelliklerini zihinde temsil eden soyut sembollerdir.³⁵ Kavramlar, ortak nitelikleri paylaşan ve aynı isimle tanımlanan semboller, olaylar ve nesneler grubu olarak tanımlanmaktadır. Kavramlar düşünmenin en basit temel aracıdır. Aslında bütün öğrenme ve düşünme olaylarında kavramlar vardır. Bu açıdan bakıldığında zaman kavramların düşünmenin ve bilgi üretmenin yapı taşı olduğu söylenebilir.³⁶ Bireyin ve toplumun, hatta milletlerin, medeniyetlerin hafızasını ve birikimini kavramlar oluşturur. Zira insan bütün ihtiyaçlarını dilin kavramları sayesinde algılayıp anlamlandırmaktadır.³⁷ Bütün bu sebeplerle kavramlar kişiler arası ilişkilerde ve kültürü sonraki nesillere aktarmada hem birey hem de toplum için büyük önem taşır.

Pek çok insan istesin ya da istemesin kavramları öğrenmektedir.³⁸ Günümüzde iletişimin oldukça hızlanması farklı kültürlerle ait kavramların daha çabuk duyulmasını ve öğrenilmesini kolaylaştırmıştır.

Örnek kelimesi benzeri yapılacak olan, benzetilmek istenen şey, model; bir şeyin benzeri, tıpkısı, kopyası, misil ve en iyi biçimde olan manalarında kullanılmaktadır.³⁹ Kelimesinin kökü hakkında ise çeşitli görüşler ileri sürülmüş ve kör-mek>gör-mek fiilinden veya ör-mek'ten (bu kelimeninde ör-enek'ten geldiği söylenmektedir) türediği söylenmiştir. Kelimenin Ermenice orinak aracılığı ile Orta Farsça'dan

³⁴ Ayverdi, "kavram", 642.

³⁵ Ednan Karadüz, "Anlam ve Kavram İlişkisi," *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 3/1 (2004), 51.

³⁶ Figen Kılıç; "Kavram Analizi Yönteminin Kültür Kavramının Öğrenilmesine Etkisi", *e-Journal of New World Sciences Academy* 4/4 (Eylül 2009), 1382.

³⁷ Ednan Karadüz, "Anlam ve Kavram İlişkisi," 57.

³⁸ Figen Kılıç; "Kavram Analizi Yönteminin Kültür Kavramının Öğrenilmesine Etkisi", 1382.

³⁹ TDK, "örnek" (Erişim 27 Ekim 2022) <https://sozluk.gov.tr/>

Türkçe'ye geçtiği iddia edilmiştir. Ancak diğer Türk lehçelerinde de benzer şekillerde bulunduğundan Türkçe asıllı olduğu daha güçlü sayılmalıdır.⁴⁰

Kudve (قدوة) kelimesi Kur'ân-ı Kerim'de takip etmek manasında kullanılmıştır. Mutlak olarak iyi ve doğru olanı takip etmeye kullanılması söz konusu değildir.⁴¹

Üsve (أسوة) kelimesi olumlu olan örnekliği ve olumsuz örnekliği de ifade edebilir.⁴² Kur'ân-ı Kerim'de özellikle hasenetün (حسنة) sıfatıyla birlikte vasıflanarak güzel örnek sunmada kullanılmıştır.

İdol kavramı Fransızca kökenli bir kelimedir. Aşırı hayranlık duyulan kimse demektir.⁴³ Bu açıklamada hayranlık duyulan kişinin olumlu özelliklere sahip olmasına dair bir ifade mevcut değildir. Bu sebeple her yönden hayranlığı kapsayabilir.

Rol Model kavramı iki kelimeden müteşekkil olup, rol Latince'den Fransızca'ya geçmiş bir kelimedir. Fransızcası rôle şeklindedir.⁴⁴ Manalarından birinin yapmacık bir tavır manasını ifade etmesi kişinin güzel özellikleri tamamen kabul ve benimsemesinde olumsuz bir durum ortaya çıkarabilir. Model kelimesi ise Latince'den İtalyanca'ya geçmiştir. Daha sonra da Fransızca'ya geçmiş bir kelimedir. Bu kelime pek çok alanda kullanılmaktadır.⁴⁵ Bu durum kavram karmaşasına sebep olabilecek bir sonuç çıkarabilir.

Fenomen kavramı felsefede kullanılan bir kavram iken daha çok sosyal medyada günlük hayata dair paylaşımları vb. sebeplerle takip edilen kişileri ifade eder şekilde kullanılmaya başlanmıştır.⁴⁶

⁴⁰ Ayverdi, “model”, 967.

⁴¹ bk. En'âm 6/90; ez-Zuhruf 43/23.

⁴² bk. İsfahânî, “esâ”, 76.

⁴³ Ayverdi, “İdol”, 540.

⁴⁴ Ayverdi, “Rol”, 1030.

⁴⁵ Ayverdi, “Model”, 642.

⁴⁶ bk. Bu tezin fenomen başlığı.

2.4. Kur’ân’da Örneklik

İnsan nefsinin tabiatında yer alan olumlu-olumsuz dürtü ve eğilimler mevcuttur. Tabiatında varolan bu durum sebebiyle Kur’an-ı Kerim’de insanın özellikleriyle ilgili olan ayet-i kerimelerdeki pek çok ifadeye göre insan, değişken, istikrarsız, kararsız, yanlış yönelebilen ve yönlendirilebilen bir yapıya sahiptir. Çünkü olumlu ve olumsuz eğilimler insanın davranışlarını etkilemekte, bazen yüce yaratıcının razı olmayacağı fiillere yönlendirebilmektedir. Bu noktada Kur’an-ı Kerim, böyle bir tehlikenin ortaya çıkmaması için insanı önceden uyarmakta, olumsuz tercihlerinin önüne geçmek amacıyla önceden rehberlik etmektedir.⁴⁷ İnsanın bu tabiatı Kur’ân-ı Kerim’de şu şekilde anlatılmaktadır:

“Nefse ve onu düzgün bir şekilde şekillendirip ona kötülük duygusunu ve takvasını (kötülükten sakınma yeteneğini) ilham edene andolsun ki, nefsinin arındırma kurtuluşu ermiştir.”⁴⁸

Kur’ân-ı Kerim’de özellikle insanın ahlâken üstün değerlerle muttassıf olmasına ve eğitilmesine öncelik verilmiştir.⁴⁹ Allah Teâlâ, bu sebeple insanlara hayatlarını Kur’ân-ı Kerim’de aktarılan ilkelere uygun yaşayabilmeleri için başta Resûlullah’ın (s.a.v.) olmak üzere peygamberlerin ve sâlih kulların yüz yüze geldikleri zorluklar ve bu zorluklar karşısında sergiledikleri güzel davranışlardan örnekler vererek müminlerin, Kur’ân’ın ilkelerini kendi şartlarında nasıl uygulayacaklarını, mekârim-i ahlâkla nasıl bezeneceklerini güzel örneklerle gözler önüne sererek canlı olarak sunmuştur.⁵⁰ Bunları sunmaktaki amacın da örnek alınması olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

“Andolsun, onlarda (İbrâhim ve beraberindekilerde) sizin için, Allah’ı ve ahiret gününü arzu edenler için güzel bir örnek vardır.”⁵¹

⁴⁷ Ramazan Gürel, “Kur’ân-ı Kerim’de Tercih İfade Eden Kavramlar Işığında “Tercihle Bulunma” Olgusunun Eğitici Yönleriyle Analizi” *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 45/45 (Eylül 2013), 243.

⁴⁸ eş-Şems 91/7-9.

⁴⁹ Gürel, “Kur’ân-ı Kerim’de Tercih İfade Eden Kavramlar Işığında “Tercihle Bulunma” Olgusunun Eğitici Yönleriyle Analizi”, 226 vd.

⁵⁰ Seyfullah Arık, *Kur’ân’da Kadın Kıssaları* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011), 1.

⁵¹ el-Mümtehine 60/6.

“Andolsun, biz size açıklayıcı âyetler, sizden önce gelip geçenlerden bir misal ve Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için bir öğüt indirdik.”⁵²

Kur'ân-ı Kerîm'de örnek gösterilen şahsiyetler “üsve-i hasene”, “darb-ı mesel” kalıplarıyla veya örneklik ifade eden herhangi bir kalıp ve lafız olmadan yer almaktadırlar. Üsve-i hasene tabiri kendine ait başlık altında inceleneceği için bu başlıkta mesel ve darb-ı mesel tabirini inceleyeceğiz.

Mesel (مثل) kelimesi “herhangi bir şey için örnek olarak verilen ve o şeyi de kendisinin benzeri yapan şey,”⁵³ “kendisiyle örnekler verilen şey”⁵⁴ manalarına gelir. Bir şeyin meseli aynı zamanda onun sıfatı demektir.⁵⁵ Râgıb İsfahânî mesel (مثل) kelimesini, “aralarında benzerlik bulunan iki şeyden bir hakkında biri diğerini açıklaması ve tasvir etmesi için söylenen sözden ibarettir” şeklinde açıklar.⁵⁶ Mesel (مثل) ayrıca “vasıf, sıfat, ibret, kıssa” gibi manalara da gelir.⁵⁷ Mesel (مثل) kelimesinin “benzeşmek” anlamındaki misâlden, “dikilmek” anlamındaki müsûlden türediğine dair görüşler söylenmiştir.⁵⁸ Mesel kelimesi Kur'ân-ı Kerim'de yaklaşık atmış dokuz kez geçmektedir.⁵⁹

Âyet-i Kerimelerde yer alan mesel kelimesine birkaç örnek:

مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلٍ فِي كُلِّ سُنبُلَةٍ مِئَةٌ حَبَّةٍ وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ
وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

⁵² en-Nûr 24/34.

⁵³ Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükrem b. Alî b. Ahmed er-Ruveyfî İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab* (Beyrut: Dâr-u Sâdır, ts.), “mesel”, 11/611.

⁵⁴ Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdulkâdir Razî, *Muhtaru's-sıhah*, (Beyrut-Lünan: Daru'l-ma'rife, 1435/2014), “mesel”, 531.

⁵⁵ İbn Manzûr, “mesel”, 11/611.

⁵⁶ Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb İsfahânî, *Müfredâtü'l-elfâzi'l-Kur'ân*. thk. Safvân Adnân Dâvûdî (Beyrut: Dâru's-Şamiyye/ Dimeşk: Dâru'l-kalem, 1430/2009), “mesel”, 759.

⁵⁷ İsfahânî, “mesel”, 759; İbn-i Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, “mesel”, 11/611; İsmâîl Durmuş, “Mesel”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 09.23.20022).

⁵⁸ İbn Manzûr, “mesel”, 11/611; İsfahânî, “mesel”, 759; Razî, “mesel”, 531.

⁵⁹ bk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, *el-Mu'cemü'l müfehres li-elfazi'l Kur'âni'l Kerîm* (Kahire: Daru'l-kütübü'l-Misriyye, 1364/t.s.), 660-661.

“Mallarını Allah yolunda harcayanların durumu, yedi başak çıkaran ve her başakta yüz tane bulunan bir tohumun durumu gibidir. Allah, dilediğine kat kat verir. Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir.”⁶⁰

وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا رَجُلَيْنِ أَحَدُهُمَا أَبْكَمُ لَا يَقْدِرُ عَلَى شَيْءٍ وَهُوَ كَلٌّ عَلَى مَوْلَاهُ أَيْنَمَا يُوَجِّههُ لَا يَأْتِ بِخَيْرٍ هَلْ يَسْتَوِي هُوَ وَمَنْ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَهُوَ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

“Allah, (şu şekilde) iki adamı da misal verdi: Onlardan biri dilsizdir, hiçbir şeye gücü yetmez, efendisine sadece yüküdür. Nereye gönderse olumlu bir sonuç alamaz. Bu, adaletle emreden ve doğru yol üzere olan kimse ile eşit olur mu?”⁶¹

مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْقَدَ نَارًا فَلَمَّا أَضَاءَتْ مَا حَوْلَهُ ذَهَبَ اللَّهُ بِنُورِهِمْ وَتَرَكَهُمْ فِي ظُلُمَاتٍ لَا يُبْصِرُونَ

“Onların durumu (geceleyin) ateş yakan kimsenin durumuna benzer: Ateş tam çevresini aydınlatdığı sırada Allah ışıklarını yok eder de onları göremez bir şekilde karanlıklar içinde bırakır.”⁶²

مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ

“Allah’a karşı gelmekten sakınanlara va’dolunan cennetin durumu şudur.”⁶³

Mesel (مثل) kelimesinin çoğulu emsâl (امثال) kelimesidir.⁶⁴ Kelime çoğul olarak da emsâl şeklinde Kur’ân-ı Kerim’de on dokuz kez geçmektedir.⁶⁵ Kelimenin çoğul kullanımına da şu âyet-i kerimeyi örnek verebiliriz.

وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ وَمَا يَعْقِلُهَا إِلَّا الْعَالِمُونَ

“İşte bu misalleri biz insanlar için getiriyoruz. Onları ancak bilginler düşünüp anlar.”⁶⁶

⁶⁰ el-Bakara 2/261.

⁶¹ en-Nahl 16/76.

⁶² el-Bakara 2/261.

⁶³ er-Ra’d 13/35.

⁶⁴ Abdülbakî, el-Mu’cemü’l müfehres, 661.

⁶⁵ bk. er-Ra’d 13/17; İbrâhîm 14/25, 45; en-Nahl 16/74.

⁶⁶ el-Ankebût 29/43.

Mukâtil b. Süleymân (ö. 150/767) Kur'ân kelimelerini açıklamak için yazdığı “*Vücuḥ ve nezâir fî elfâz-i Kur'ân*” adlı eserinde mesel (مثل) kelimesi dört şekilde tefsir edilir diyerek aşağıda gelen şu açıklamaları yapar ve her biri için örnek verir:⁶⁷

1. Mesel kelimesi, şibih, benzerlik, benzer şeyler, benzer durumlar anlamında kullanılmıştır. Şu âyet-i kerimelerde bu manadadır.

“İşte misaller! Biz onları insanlara düşünsünler diye veriyoruz.”⁶⁸

“Allah inkâr edenlere, Nuh’un hanımı ile Lût’un hanımı örnek gösterdi.”⁶⁹

2. Mesel kelimesi hayat tarzı, âdet, yol, hâl ve gidiş, davranış anlamında kullanılmıştır. Şu âyet-i kerimelerde bu manadadır.

“Biz onlardan daha çetinlerini de helâk ettik. Öncekilerin örneği geçti.”⁷⁰

“Yoksa siz, sizden öncekilerin başına gelenler, sizin başınıza gelmeden cennete gireceğinizi mi sandınız?”⁷¹

3. Mesel kelimesi ibret anlamında kullanılmıştır. Şu âyet-i kerimede bu manadadır.

“Onları sonradan gelecek inkârcılara geçmiş bir ibret ve örnek kıldık.”⁷²

4. Mesel kelimesi azâb anlamında kullanılmıştır. Şu âyet-i kerimede bu manadadır.

“Bunların her birine misaller getirdik, (öğüt almadıkları için) hepsini kırıp geçirdik.

Mesel kelimesi de âyet-i kerimelerde tek başına kullanıldığı gibi “darabe” (ضرب) kelimesiyle aynı cümlede yer alarak da kullanılmaktadır. Bu durumda her iki kelimenin kullanımının nasıl bir mana oluşturduğunu da incelemek yerinde olacaktır.

Darabe (ضرب) kelimesi lügatte bir şeyi bir şeyin üzerine düşürmek manasına gelir.⁷³

Kur’ân-ı Kerim’de pek çok âyet-i kerimede darabe (ضرب) ve mesel (مثل) kelimeleri de birlikte geçmektedir.

⁶⁷ Ebü’l Hasen Mukatil b. Süleyman b. Beşir el-Ezdî, *el-Vücuḥ ve ’n-nezâir fî l-Kur’âni’l-Kerim*, thk. Hatem Salih Damin (Riyad: Mektebetü rüşd, 1432/2011), 197-198.

⁶⁸ el-Haşr 59/21.

⁶⁹ et-Tahrîm 66/10.

⁷⁰ ez-Zuhruf 43/ 70.

⁷¹ el-Bakara 2/214.

⁷² ez-Zuhruf 43/ 56.

⁷³ İsfahânî, “darabe”, 505.

“Darb-ı mesel”, “etkisi veya izi başka şeyin üzerinde ortaya çıkan şeyi zikretmek” manasına gelir. Dirhem basmak anlamına gelen darb-ı derâhim kalıbından alınmıştır.⁷⁴

İnsanlığın kurtuluşu için gönderilen Kur’ân-ı Kerim muhataplarına hayatlarına ışık tutacak ilkeleri sunarken kullandığı çeşitli usullerden biri de kıssalardır. Bu kıssalarda hayatlarını aktardığı şahsiyetlerin âkibet veya nâil oldukları nimetler, haklarındaki övgüler ve yergilerle zihinlere ahlakî ilkeleri yerleştirir. Kıssa kelime olarak “izini takip etti” manasındadır. Haber için kullanıldığında “onu (haberi) öğretti” demektir.⁷⁵ Kıssalarla geçmiştekilerin izlerini sürerek o izden hayata bir yol çizilir.

Kıssalar yoluyla Kur’ân’ın mesajının insanlara ulaştırılması metodu Kur’ân-ı Kerim’de oldukça geniş yer tutar. Kıssaların bu kadar geniş yer tutmasını “Kur’ân’ın esas olarak indiriliş gayesi ne ise, kıssaların da anlatılmasındaki asıl gaye odur”⁷⁶ şekilde öz olarak ifade etmek mümkündür. Dolayısıyla kıssaları ve Kur’ân-ı Kerim’deki diğer âyet-i kerimleri aynı gaye için indirilmiş olarak değerlendirmek gerekir. Ahkâm âyetleri emirleri ve yasakları açıkça ve kesin bir dille ortaya koyarken kıssalardan da hisse çıkarılması amaçlanmıştır.⁷⁷

Kıssaların kahramanı hayatı anlatılan insanın kendisi değildir. Kahraman, bize hayatı aktarılan kişinin inancına veya inkârına bağlı olan iyi veya kötü hasletlerdir. Yani bu kıssada anlatılan davranışları sergileyenler benzer sonlara ulaşacaklar demektir.⁷⁸

Kur’ân-ı Kerim’de örnek olarak sunulan şahsiyetler en çetin şartlarda dahi iman gereğini yerine getirmişlerdir. Mümin için en büyük dayanak Allah’tır. Allah’la beraber olmak en derin bir şekilde Allah Teâlâ’ya iman etmek ve O’na güvenmektir. Allah Teâlâ’nın himayesinde olduğuna kesin iman etmektir. Kur’ân’da aktarılan örnek şahsiyetlerin pek çoğunda görülen bu güven durumunun en etkileyicilerinden

⁷⁴ İsfahânî, “darabe”, 505-506.

⁷⁵ Fîrûzâbâdî, *Kâmûsü’l-muhît*, 627.

⁷⁶ İdris Şengül, *Kur’ân Kıssalarının Tarihi Değeri* (Ankara: Otto, 2019), 24.

⁷⁷ Remzi Kaya, “Kur’ân-ı Kerim Kıssaları ve Düşündürdükleri”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi* 11/2 (2002), 47.

⁷⁸ Kaya, “Kur’ân-ı Kerim Kıssaları ve Düşündürdükleri”, 31.

biri Hz. Âsiye’de (r.anhâ) bariz bir şekilde ortaya çıkmıştır. Tahrîm Sûresinde Firavun ve onun amellerinden Allah’a sığınarak yaptığı duada bu güveni vardır.⁷⁹

Hz. Âsiye’nin (r.anhâ), Hz. Mûsâ’yı küçücük bir bebekken suda akıp giden bir tahta sandıktan kurtardığında umut dolu olduğu hissedilir. Âyet-i Kerime’de ifade edildiği üzere o minik bebekten bir fayda bulunmasını ummakta ve ayrıca pek çok masumu katletmiş olan Firavundan bu yavruyu kurtarabilme ümidi taşımaktadır.⁸⁰

Yine Kur’ân-ı Kerim’de anlatılan kıssalarda olaylar ve konular işlenirken insanların psikolojik, sosyolojik durumlarına, gönderilen vahye karşı sergiledikleri olumlu veya olumsuz tutumlara yer verilmiştir. Kıssalarda yer alan karakterler ve bu karakterlerin sergiledikleri tavırlar Kur’ân-ı Kerîm’in muhatapları için aslında birer örnektir. Yani bu karakterlerin bir kısmı ibret alınarak uzak durulması gereken durum ve fiilleri, bir kısmı da örnek alınarak Allah Teâlâ’nın rızasına eriştirecek davranışlara klavuzluk etmektedir.⁸¹ Kur’ân’da bu örnek ve ibret hayatların sunulmasından amaç aslında insanlığın saadet, mutluluk ve huzurunu temindir. Yine bunların sunulmasından amaç Kur’ân-ı Kerim’deki emir ve yasakların bir nevi açıklanması ve hayata aktarılabilmesi için somutlaştırılmasıdır. İnsan bu örneklerle geçmiş, şu an ve geleceği en iyi şekilde değerlendirme imkânı bulur, izleyeceği istikameti ve alacağı kararları en doğru şekilde belirler.

Hikmet içeren bu örnek hayatlar insanlara dolaylı bir şekilde pek çok öğüt vermektedir. Bu örnek hayatlarla hangi zaman ve konumda olursa olsun müminlerin farklı şekillerde bazı sıkıntılı ve güç durumlarla karşılaşabildiği ve Allah’ın yardımıyla bu durumları en güzel biçimde atlatarak O’nun rızasına ulaşılabilceği insan zihninde canlı birer sahne oluşturacak şekilde somut olarak ortaya konulmuştur. Bazen bir hükümdarın hanımı, bazen bir peygamberin eşi, bazen bir âbid kul olarak karşımıza çıkan bu hayatlarda güzel örnekler sunulmuştur. Böylece her konumdan insanın ders ve ibret alması çok daha kolay bir hal alır. Kişinin, kendini sorgulamasına, deyim yerindeyse bir terazi ile kendini gözden geçirmede, yaşam çizgisini belirlemede ve vereceği kararlarda bir mihenk elde etmesine imkân verilmiş olur. Misal olarak verilen bu hayatlar son derece etkili bir üslupla

⁷⁹ et-Tahrîm 66/11.

⁸⁰ el-Kasas 28/9.

⁸¹ Kaya, “Kur’ân-ı Kerim Kıssaları ve Düşündürdükleri”, 47.

anlatılmıştır. Bir bilinç yerleştirme hedeflenmiştir. Kıssalarda anlatılan örnek veya ibret hayatlar bir roman veya hikâye üslubuyla anlatılmaz.⁸² Kıssada aktarılabilecek olan hayat bir yerinden veya hayatın başından başlayıp hiçbir bölüm eksik bırakılmadan sonuna kadar devam etmez. Örnek veya ibret alınması istenen bölüm son derece dikkat çekici bir üslupla aktarılır.⁸³ Bu sebeple de örnek şahsiyetler ve kıssalar birkaç yerde anlatılmaktadır. Roman tarzında baştan sona anlatılsaydı insan zihni asıl akılda kalması ve ibret alınması istenen kısma değil de kronolojik olarak hayatın akışına takılabilirdi.

İnsanları iyiliğe ulaştırmak için ortaya koyduğu metodu olan ve işaret edilen hedefleri gerçekleştirme yolunda neredeyse Kur’ân-ı Kerim’in hemen her sûresinde anlatılan kıssaların, Kur’ân-ı Kerim’in kapsamı içinde önemli bir yer tuttuğu dikkat çekmektedir. Kıssalar neredeyse Kur’ân’ın yarısını oluşturacak kadar yekûn tutar. Kıssaların Kur’ân-ı Kerim’de ne kadar bir bölümü oluşturduğu konusunda farklı görüşler vardır.⁸⁴ Kur’ân-ı Kerim’de insanlara rehberlik etmesi amacıyla aktarılan kıssalar genel olarak değerlendirildiğinde kadınlara ait kıssalar ve müminlere örnek gösterilen sâlihâ kadınlar önemli bir yere sahip olduğu görülebilir. Bu durum da oldukça önemli ve dikkat çekicidir. Şöyle de denilmesi uygun olur. Kıssalar aracılığıyla bütün bireylere hitap eden ve dikkatlerini çeken Kur’ân-ı Kerim, kadınların hayatlarından kıssalar aktarmakla ayrıca kadınların özellik ve niteliklerine vurgu yapmıştır.⁸⁵

Kıssaların sunulmasının gayesi hakkında âyet-i kerimede şöyle buyrulmaktadır: *“Andolsun ki, onların kıssalarında akıl sahipleri için ibret vardır.”*⁸⁶ Bu âyet-i kerime kıssaların en temel amacını ortaya koymakta ve açıklamaktadır.⁸⁷

Kur’ân-ı Kerim’de yer alan kıssaların ortak teması tevhittir.⁸⁸ Kıssaların ve güzel örnek şahsiyetlerin hayatlarının aktarılması ilahi dinlerin aynı tevhit akidesini ortaya

⁸² Mustafa Kara, “Kur’ân Kıssalarında Konu ve Kapsam Merkezli Bir Analiz”, *İslâmî İlimler Dergisi*, 9/1 (Bahar 2014), 95.

⁸³ Kaya, “Kur’ân-ı Kerim Kıssaları ve Düşündürdükleri”, 35.

⁸⁴ bk. Remzi Kaya, “Kur’ân-ı Kerim Kıssaları ve Düşündürdükleri”, 36.

⁸⁵ Arık, *Kur’ân’da Kadın Kıssaları*, 2.

⁸⁶ Yûsuf 12/111.

⁸⁷ Kara, “Kur’ân Kıssalarında Konu ve Kapsam Merkezli Bir Analiz”, 70.

⁸⁸ Kara, “Kur’ân Kıssalarında Konu ve Kapsam Merkezli Bir Analiz”, 95.

koyduğu ve buna çağırıldığını, ödül ve cezanın hak ve gerçek olduğunu ortaya koyar. Peygamberlerin hayatlarını aktaran kıssalar onların tevhit akidesine davetlerine ve kavimlerinin tutumlarına yer verir. Kavimlerin davete karşı itiraz ile karşılık vermeleri ve bu sebepten dolayı cezalandırılmaları Allah'ın cezasının gerçek olduğunu ortaya koyar.

Kıssalarda söylenilen ve anlatılanlar hakka ve hakikate ulaştıran bir vasıtaadır. Bu şekilde hakka ve hakikate davet yapılırken de güzel öğüt verme yöntemi kullanılır. Rabbimiz şöyle buyurmaktadır:

*“(Ey Muhammed!) Rabbi'nin yoluna hikmet ve güzel öğüt ile çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et. Şüphesiz senin Rabbin, kendi yolundan sapanları en iyi bilendir. O doğru yold olanları en iyi bilendir.”*⁸⁹

Kıssalar anlatılırken yukarıdaki âyette Resûlullah'a (s.a.v.) yapılan *“hikmet ve güzel öğüt ile çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et”* emrine en uygun yol izlenmiştir. Yani bu emrin mucibinin nasıl yerine getirileceği açıkça ortaya konulmuştur denilebilir. Eğitimde örnek olmanın son derece etkili olduğu bilinen bir gerçektir. Örnek şahsiyetlerin sunulmasıyla hikmete uygun bir tutum sergilenmiş olmaktadır.

“Kıssalar sadece geçmiş i aktarmaz, geleceğe de ışık tutar”⁹⁰ Zira sunulan örnek şahsiyetlerin kıssalarından elde edilecek çıkarımlara göre kişi kararlarını ve hayat çizgisini belirleme imkânı elde eder. Bu kıssalar sanki geleceğe dair birer tecrübe mahiyetindedir. Kişi bu tecrübelerden faydalanarak kurtuluşa ulaşma yolunu bulabilir. Bu sebeplerden dolayı rol model şahsiyetlerin sunulmasını geçmişten haber veren veya sadece bir hayatı aktaran bölümler olarak değerlendirmek uygun olmaz.

2.5. Eğitimde Örnekliğin Önemi

Dünyaya hiçbir şey bilmeden gelen insan konuşmayı, yemek yemeyi, yiyecek çeşitlerini, hangi şeylerin yenileceğini, giyinme tarzını, evinde kullanılacak eşyaları vb. hususları çevresinden öğrenir ve hayatına aktarır. “İnsan davranışı ister bilinçli ister bilinçsiz olsun büyük ölçüde sosyal örnekleri görmek suretiyle

⁸⁹ en-Nahl 16/125.

⁹⁰ Kaya, “Kur’ân-ı Kerim Kıssaları ve Düşündürdükleri”, 54.

benimsenmektedir. Çevreyi gözlemleyerek kendini gerçekleştirme süreçleri insan hayatının bütün basamaklarında işlevsel olan bir durumdur.”⁹¹ Bir yerde çok güzel ve uygun bir tarz olarak değerlendirilen kıyafet başka bir yerde komik ya da küçük düşürücü bir giyim şeklinde bakılabilir. Ege Bölgesinde efe kıyafeti yöresel bir tarz iken, Karadeniz Bölgesinde yöresel tarz farklıdır. Her ülkenin veya bölgenin misafire ikram edilecek en güzel yemeği diğerine göre değişiklik gösterir.

Bütün bunlar insanlar için etrafındaki modellerin ne kadar etkili olduğunu ortaya koyar. Şu âyet-i kerîme insanın tertemiz bir sayfa olarak dünyaya geldiğini açıkça ortaya koyar.

*“Allah, sizi analarınızın karnından, siz hiçbir şey bilmez bir durumdayken çıkardı. Şükredesiniz diye size kulaklar, gözler, kalpler verdi.”*⁹²

Bir şey bilmez olarak dünyaya gelen insan her şeyiyle bu dünyada şekillenir. Ayrıca Allah tarafından gözlem yapabilmesi için müthiş organlarla donatılmıştır. Kulaklarıyla güzellikleri dinleyecek ve onlara yönelecektir. Gözleriyle doğru ve iyi davranışları izleyecek sonra onları hayatına aktaracaktır. Eğitim ve öğrenmenin temel basamağında gözlemlene ve başkalarının sergilediği davranışlar vardır denilebilir.

İnsandaki bu özellik, onun bulunduğu çevredeki yetişkinlere de bir sorumluluk yüklemektedir. Kendilerinden sonra gelecek nesillerin nasıl insanlar olmasını istiyor ve nasıl olması gerektiğine inanıyorlarsa kendileri o şekilde olmaları gerekmektedir. Zira görerek algılanan nesnelerin kavranması, diğer yollarla kavranmasından daha güçlüdür. Bu sebeple bir davranışın nasıl yapıldığını göstermek onu sözle anlatmaktan daha etkilidir.⁹³ Bu tesbitten eğitimde mesajı emir kalıbıyla vermekten ziyade dolaylı olarak bir modelle sunmak ve göstermek çok daha etkilidir sonucunu çıkarabiliriz. Uygulamalar bunu ortaya koymaktadır. Bir tıp kitabını okuyarak iyi bir doktor olmak ne kadar zor ise iyi örneklerin, model insanların olmadığı toplumda kurallar halinde sıralanmış ahlak ilkelerini kişilerin hayatına aktarması da bir o kadar zordur.

⁹¹ Kabaklı Çimen, “Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Rol Model Tercihleri”, 89.

⁹² en-Nahl, 16/78.

⁹³ Gürel, “Kur’ân-ı Kerim’de Tercih İfade Eden Kavramlar Işığında “Tercihle Bulunma” Olgusunun Eğitici Yönleriyle Analizi”, 243.

Huzurlu ve erdemli bir hayat için ahlakî ilkeleri en güzel şekilde hayatında zirve boyutlarında gerçekleştirmiş olanları örnek almak gerekir.⁹⁴ İnsanın fıtratında başkalarını model alma kabiliyeti ve meyli vardır. Denilebilir ki aslında insanın inşası ve gelişimi için rol model bir ihtiyaçtır. Bu eğilim gereği insan herhangi bir alanda tekâmül etmek ve ilerlemek istiyorsa tekâmülü hedeflediği alanda yetkin olan birine yakın olma ve bağlanma ihtiyacı duyar.⁹⁵

İnsan sosyal bir varlıktır. Erdemli kişilerden oluşan bir toplum meydana gelebilmesi için ahlakî ilkelerin, faziletlerin sadece birer bilgi olarak sunulması yeterli olmaz. Bu ilkelerin ferdî ve toplumsal hayata pratik olarak aktarıldığını gösteren güzel örneklerle ihtiyaç vardır.

Eğitim açısından kişide arzu edilen değişimin olması için emirler ve yasaklardan daha etkili olan yöntem, kişide oluşması istenen hal, tavır, davranış ve yüce değerleri yaşayan ve yansıtan bir örneğin olmasıdır.⁹⁶ İnsanları hakka ve hakikate davet hususunda Allah Teâlâ sadece emirlerini içeren kitapları semadan indirmek suretiyle değil bu kitabı yaşayan bir peygamber vasıtasıyla göndermiştir. Bu peygamberler de yeryüzünde yaşayan insanın kendi türündendir. Allah Teâlâ'nın mesajlarını bir peygamber aracılığıyla göndermesi ve peygamberlerin de bunları hayatlarında en güzel şekilde uygulamaları insanın bir modele ihtiyacı olduğuna en önemli delillerden biridir. Yani insana kendi cinsinden bir örnek şahsiyet gerekmektedir.

Allah Teâlâ'nın mesajına karşı çıkmak amacıyla müşriklerin melek peygamber beklentilerine itiraz edilmiş ve yeryüzünde yaşayanlar melek olmadığı gerekçesiyle bu beklentileri uygun bulunmamıştır. İnsan cinsine kendi cinsinden güzel örnek gerektiği açıkça ortaya konulmuştur. Bu husus açıkça şu şekilde Kur'ân-ı Kerim'de ifade edilmiştir:

“İnsanlara hidâyet (Kur'ân)geldikten sonra onların iman etmelerine ancak, “Allah, bir beşeri mi peygamber olarak gönderdi?” demeleri olmuştur. De ki: “Eğer

⁹⁴ Bekir Sağlam, *Model İnsan Peygamber*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2011), 8.

⁹⁵ Yasin Pişgin, *Kur'ân'da Karakter Eğitimi*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2020), 310.

⁹⁶ bk. Gürel, “Kur'ân-ı Kerim'de Tercih İfade Eden Kavramlar Işığında “Tercihle Bulunma” Olgusunun Eğitici Yönleriyle Analizi”.

yeryüzünde, (insanlar yerine) yerleşip dolaşan melekler olsaydı, elbette onlara gökten bir melek peygamber indirirdik.”⁹⁷

İnsanlar her türlü bilgi ve becerilerini örnekler vasıtasıyla görerek ve izleyerek öğrenirler. Doğan her insan doğduğu yörenin yemeğine yer kültürüne alışır. Meslekleri, edindikleri ustalar aracılığıyla öğrenir ve yeni nesillere aktarırlar. İyi bir ustanın yanında çıraklık yapmadan sabırla yıllarca onu takip etmeden o meslekte mahir olmak nerdeyse mümkün değildir. Ahlakî erdemler kadar edinilmesi zor olmayan hususlarda bir model edinip onu örnek almak bu kadar önemliyse hayatı yani dünya ve âhireti ilgilendiren konularda çok daha mühimdir.

Allah Teâlâ Kur’ân-ı Kerim’de kullarını sadece dünya hayatını kazanma amacına yönelme eğiliminden kurtularak ahiret yurdunu kazanmaya teşvik etmektedir.

Başına kötü haller gelmiş kişileri görmek kişiyi yanlış davranışlardan uzaklaştırmada tesirli olmakla birlikte eğitimde iyi model görmenin etkisi oldukça fazla ve örnek olarak sunulan şahsiyetin davranışlarını hayata uygulaması daha kolaydır. Çünkü örnek şahsiyetler birer öğrenme, isteklendirme ve tanımlama rehberidir.⁹⁸

Modern dönemde örnek şahsiyetlere ve onların ahlakî özelliklerini bilerek bu özelliklerle donanmaya ihtiyacının en çok olduğu zamanlardan biri olduğunu söyleyebiliriz. Zira insanlar artık uzmanlar enflasyonunun sağladığı yapay güven duygusuna sığınarak günlük hayatlarına dair en sıradan kararları kendi başlarına almaktan kaçınmaktadırlar.⁹⁹ Kur’ân-ı Kerim’de anlatılan kıssalarda bunun aksi görülebilecektir. Hatta onların değil gündelik hayatla ilgili, bütün hayatı etkileyecek ciddi kararları Allah Teâlâ’ya olan teslimiyet ve güvenleriyle aldıkları görülebilecektir.

2.6. Tahrîm Sûresinin Tanıtımı

Tahrîm Sûresi’nin tanıtımına başlamadan önce araştırma içerisinde sıkça kullanılacak olan sûre ve âyet kelimelerinin lügat ve ıstılah manalarını vermek yerinde olacaktır.

⁹⁷ el-İsra 17/94-95.

⁹⁸ Çimen, “Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Rol Model Tercihleri”, 90.

⁹⁹ Altan, “Kişiler Arası İletişimde Bir sosyal Baskı Düzenegî: Korku Kültürü”, 15.

Sûre (سورة) kelimesi lûgat olarak binanın kısmı, yüksek rütbe, mevki, şeref manalarına gelmektedir.¹⁰⁰ ﷻ

İstilah olarak “Kur’ân âyetlerinden oluşmuş başlangıcı ve sonu bulunan bölümleri” manasına gelir.¹⁰¹ Her sûre Allah’ın yüce kelimelerini ihtiva etmesi sebebiyle yüksek bir konuma sahip olmasından dolayı bu ad verilmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Bir sûre en az üç âyetten oluşur.¹⁰²

Âyet (آية) kelimesi lûgat olarak alâmet, harflerden oluşan bir grup, şaşkınlık uyandıran şey¹⁰³ manalarını ifade eder.

İstilah olarak “Kur’ân sûrelerinde evvelinden ve sonundan munkatı‘ olan bir veya birkaç cümleden mürekkep”¹⁰⁴ “Allah Teâlâ’nın keliması, Kur’ân sûrelerinde Allah Teâlâ’nın kelâmı olan cümle” şeklinde tanımlanmaktadır.¹⁰⁵

Sûrenin ismi başlığı altında bu sûrenin farklı isimlerinin olduğu açıklanacak olmakla birlikte bu başlık altında meşhur olan ismi esas alınacaktır. Sûre, Tahrîm Sûresi ismiyle meşhur olmuş ve mushafların, tefsir ve hadis kitaplarının çoğunda bu şekilde isimlendirilmiştir.¹⁰⁶

Tahrîm, “inanç veya amelde, aslî veya arızî, süreli veya süresiz haram kılmak, meneylemek veya mahrum kılmak anlamlarına gelebilmektedir. Allah tarafından zorla, akıl veya şer’î yönden, resmî olarak veya gelenekte emri sayılan biri tarafından yasaklama, engelleme ve mahrum kılınma şekillerini kapsamakla boşanma, zihâr ve

¹⁰⁰ Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdîr b. Abdillâh ez-Zerkeşî, *el-Burhân fî ‘ulumi’l-Kur’ân*, thk. Muhammed Ebu’l-Fadl İbrâhîm (Mekebetü dari’t-türâs, 1404/1983), 1/264; Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdulkâdir er-Razî, *Muhtaru’s-sıhah*, (Lübnan-Beyrut: Daru’l-ma’rifet, 1435/2014), 289.

¹⁰¹ Mennâu’l-kattân, *Mebâhis fî ‘ulumi’l-kur’ân*, (Lübnan-Beyrut: Müessetü’r-risaleti, 1418/1998), 125; Zerkeşî, *el-Burhân fî ‘ulumi’l-Kur’ân*, 1/264;

¹⁰² Zerkeşî, *el-Burhân fî ‘ulumi’l-Kur’ân*, 1/264; Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 55.

¹⁰³ Razî, *Muhtaru’s-sıhah*, 49; Zerkeşî, *el-Burhân fî Ulumi’l-Kur’ân*, 1/264.

¹⁰⁴ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 55.

¹⁰⁵ Mennâu’l-kattân, *Mebâhis fî ‘ulumi’l-kur’ân*, 125.

¹⁰⁶ Muhammed Tâhir İbn Âşur, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr*, (Tunus: Dâru’t-tunusiyye, 1984), 28/343; Ömer b. Ma’yûz b. ‘Âyız el-Hüseynî, *et-Tenasüğü’l-mevdu’ıyyu fî suretey’il-Tahrîm ve’l-Mearic* (Mekke: Camiatü Ümmü’l-kura, Küliyetü’l-daveti ve usulî’l-dîn, Macester Derecesi, 1434), 42.

ilâ gibi yemin türleri de buna dâhildir. Burada ise Resûlullah'ın (s.a.v.) kendine yaptığı bir tahrîm olayının ismi olarak sûre buna bağlı kılınmıştır.”¹⁰⁷

Tahrîm Sûresi, Kur'ân'da sûre sıralaması olarak altmış altıncı sırada, Talak Sûresi'nden sonra Kalem Sûresi'nden önce yer almaktadır. Mushaf'ta kendisinden önce yer alan Talak Sûresi ile Resûlullah'a (s.a.v.) hitapla başlamaları açısından bir hedef birliği ve Talak Sûresi'nin boşamadan, Tahrîm Sûresi'nin câriyeyi haram kılmadan bahsetmesi açısından da açık bir yakınlık vardır.¹⁰⁸

Nüzûl sırası olarak yüz beşinci sırada inmiştir. Cumâ Sûresi'nden önce ve Hucûrât Sûresi'nden sonra hicrî dokuzuncu senede inmiştir. Sûrenin ikinci âyetindeki “*Allah (gerektiğinde) yeminlerinizi bozmayı (ve kefareti ödemeyi) size meşru kılmıştır*” ifadesi Mâide Sûresinden sonra nâzil olduğuna delalet eder.¹⁰⁹

Sûrenin on iki âyet olduğunda ittifak vardır.¹¹⁰ İki yüz kırk dokuz kelime ve bin altmış harf bulunmaktadır.¹¹¹

Kur'ân-ı Kerim'de bulunan sûrelerin Mekkî ve Medenî oluşunu tespitinde farklı kriterler kabul eden görüşler vardır. Bu görüşler arasında en çok kabul edileni hicretten önce inmiş olanların Mekkî, hicretten sonra inen sûrelerin ise Medenî olarak kabul edilmesi şeklindeki ayrıma tabi tutan görüştür.¹¹²

Sûrenin tamamının Medenî olduğunu görüşünü zikredenler olmakla birlikte¹¹³ son birkaç âyetinin Mekkî olduğunu belirtenler de vardır. Süyûtî, Katâde'den¹¹⁴ (ö.

¹⁰⁷ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, sad. Ali Bulaç. İstanbul: Şura yayınları-Çelik Yayınevi, 1993. 7/399.

¹⁰⁸ Ebu's-Senâ Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd el-Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî fî tefsîri'l-Kur'ânî'l-'azîm ve's-seb'i'l-mesânî*, (Beyrut-Lübnan: Dâru'l-kütübu'l-ilmîyye, 1415/1994), 14/341.

¹⁰⁹ İbn 'Âşûr, *et-Tahrîr*, 28/343.

¹¹⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Abdullah b. Abdu'l-Hasan (Lübnân-Beyrut: Müessesetü'r-risâleti, 1437/2006), 14/341; Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, 14/341; Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 7/399; İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, 28/343.

¹¹¹ Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 7/399. vd.

¹¹² Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed es-Süyûtî, *el-İtkân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Dr. Muhammed Mütevellâ Mansûr. (Kahire: Mektebtü dâri't-türâs, 1431/2010), 78; Abdülhamit Bırışık, “Kur'ân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yay.), 26/385.

¹¹³ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 21/67; Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, 14/341; İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, 28/343.

¹¹⁴ Müfessir tâbiîdir.

117/735) rivayetle sûrenin, onuncu âyetin başına kadar olanların Medenî, diğer âyetlerin Mekkî olduğunu aktarır.¹¹⁵

İbn Âşûr, sûrenin Medenî olduğunu söyler. Sonra Katâde'den gelen ve Süyûtî'de geçen rivayeti aktarır ve “herhalde sûrenin, başından onuncu âyete kadar Medenî ve onuncu âyetin Mekkî olduğunu kastedti. Çünkü onuncu âyetin Medenî olması ve on birinci âyetin Mekkî olması ihtimalden uzaktır” şeklinde bir açıklama yapar.¹¹⁶

2.6.1. Sûrenin ismi

Sûreler genellikle ihtiva ettikleri farklılık arz eden garîb bir kelimedenden, sûrenin ağırlıklı olarak ele aldığı bir konudan veya sûrede anlatılan bir kıssadan isim alırlar. Tahrîm Sûresi'ne ilk âyette geçen “lime tüharrimü” (لَمْ تُحَرِّمْ) fiilinin masdarı olan “tahrîm” (التحریم) kelimesi isim olmuştur.

Tefsir kitaplarında Sûretü't-tahrîm (سورة التحريم) şeklinde isimlendirilmiştir.¹¹⁷ Ancak bu isimlendirmenin sûrenin ele aldığı konularla herhangi bir alakası bulunmamaktadır. Yani bu sûrede bazı haramlar bildiriliyor değildir.¹¹⁸

Sûrelerin bazılarının bir, bazılarının üç, bazılarının daha fazla isimleri olabilir.¹¹⁹ Bu sebeple Tahrîm, sûrenin meşhur ismi olmakla birlikte başka isimlerinin de olduğu kaynaklarda yer almaktadır. Sûrenin isimleri konusunda kaynaklarda şu bilgiler bulunmaktadır.

Süyûtî, *el-İtkân fî 'ulûmi'l-Kur'ân* adlı eserinde Tahrîm Sûresi'nin “Sûretü lime tüharrimu” (سورة لم تحرم) ve “Sûretü'l-müteharrimi” (سورة المتحرم) olarak iki ismi daha olduğunu aktarır.¹²⁰

Kurtubî, Tahrîm Sûresi'nin tefsirine başlamadan sûre hakkında verdiği bilgiler arasında “Sûretü'n- Nebî” (سورة النبي) olarak isimlendirildiğini belirtir.¹²¹

¹¹⁵ Süyûtî, *el-İtkân*, 95.

¹¹⁶ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, 28/343.

¹¹⁷ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, 28/343.

¹¹⁸ Ebu'l-A'lâ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, çev. Muhammed Han Kayanî (İstanbul: İnsan Yay., 1991), 6/387.

¹¹⁹ bk. Zerkeşî, *el-Burhân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*, 1/269.

¹²⁰ Süyûtî, *el-İtkân*, 183.

¹²¹ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 21/67.

Âlûsî, İbn Zübeyr'den (ö. 73/692) rivayetle sûrenin “Sûretü'n-nisâ” (سورة النساء) diye isimlendirdiği aktarır. Âlûsî, ayrıca sûrenin Sûretü'l-müteharrimi (سورة المتحرّم), Sûretü lime tüharrimu (سورة لم تحرّم) ve Sûretü'n-Nebî (سورة النبي) isimlerinin olduğuna yer verir.¹²²

İbn Âşûr tefsirinde Süyûtî'nin “Sûretü'l-lime tüharrimu” (سورة اللّم تحرّم) sûrenin isimlerinden olarak İtkân'da belirttiğini ifade etmiştir. İbn Âşûr ayrıca Âlûsî'nin aktardığı İbn Zübeyr'den gelen yukarıdaki rivayeti bulamadığını, Sûretü'n-nisâ (سورة النساء) ve Sûretü'n-Nebî'i (سورة النبي) isimlerinin İtkân'da yer almadığını ifade eder.¹²³

2.6.2. Nüzûl dönemi

Sûrenin sebab-i nüzûl hakkında vârid olan bilgiler arasında Resûlullah'ın (s.a.v.) Cârîyesi Mâriye'yi¹²⁴ veya bal şerbeti içmeyi haram kıldığına dair rivâyetler yer almaktadır.¹²⁵

Mâriye ile ilgili rivayetin olması sûrenin ne zaman nâzil olduğu ve nüzûl dönemi hakkında bilgiler edinmemizi kolaylaştırmaktadır. Zira Resûlullah (s.a.v.) Medine döneminin sonlarına doğru komşu ülkelerin hükümdarlarını İslâm Dini'ne dâvet etmek amacıyla mektup göndermeye başlamıştı. Bizans'ın İskenderiye Vâlisi ve Mısır Mukavkısı olan Cüreyc b. Mînâ'ya da hicretin yedinci yılında Hâtıb b. Ebû

¹²² Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, 14/341.

¹²³ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, 28/343.

¹²⁴ Mâriye Mısırlı olup Hristiyan bir hanımdı. Resûlullah (s.a.v.) İslâm'a davet amacıyla Bizans'ın İskenderiye valisi ve Mısır mukavkısı olan Cüreyc b. Mînâ'ya da hicretin 7. yılında Hâtıb b. Ebû Beltea (ö. 30/650) ile bir mektup gönderdi. Mektubu okuyup bu mektuba hürmet eden, Cüreyc b. Mînâ cevap olarak yazdığı bir mektupla birlikte câriyelerinden Mâriye ile kız kardeşi Sîrîn'i yanlarında birçok hediyelerle Resûlullah'a (s.a.v.) gönderdi. Tam adı Mâriye bint Şem'un el-Kıbtîye (ö. 16/637) olan Cârîyenin babası Mısır'ın Saîd bölgesinden ve Kıbtî denilen yerli halkındandır. Ancak onun aslen İranlı veya Rum olabileceği de kaydedilmiş, annesinin Hristiyan bir Rum olduğu belirtilmiştir. Hâtıb b. Ebû Beltea'nın Medine'ye dönerken yanındakilere İslâm'ı anlattığı, Mâriye ile kardeşi Sîrîn'in müslüman olduğu veya Mâriye ile Sîrîn'in Medine'de Hz. Peygamber'in tebliği üzerine İslâm'a girdiği zikredilmektedir. Sonra da Resûlullah (s.a.v.) Mâriye'yi kendine câriye olarak aldı. Hz. Hatice dışında hiçbir hanımından çocuğu olmayan Resûlullah'ın (s.a.v.) Mâriye'den bir erkek çocuğu dünyaya geldi. İbrâhim adı verilen bu evlatla Mâriye ümmüveled statüsüne geçmiştir. Mâriye hicri 16/miladî 637 yılında Medine'de vefat etti. Cenaze namazını Hz. Ömer tarafından kaldırıldıktan sonra Cennetü'l-bakî'a defnedildi. bk. Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr*, thk. Ali Muhammed Amr (Kâhire: Mektebtü'l-hancı, 1421/2001), 10/201; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 21/69. Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi* (Ankara: y.y., 2003), 2/691; Aynur Uraler, “Mâriye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim: 07.09.2022).

¹²⁵ bk. Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 21/71; Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, 14/341; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 7/399-411.

Beltea (ö. 30/650) ile bir mektup gönderdi. Cüreyc b. Mîna'nın mektubu okuyup bu mektuba hürmet ettiği, hatta Bizans İmparatoru'ndan çekindiği için İslâm'ı kabul edemediği ileri sürülmektedir. Resûlullah'a (s.a.v.) cevap olarak bir mektup yazan Cüreyc b. Mîna, câriyelerinden biri olan Mâriye ile kardeşi Sîrîn'i yanlarında pekçok hediyelerle Resûlullah'a (s.a.v.) gönderdi.¹²⁶ Bu tarihi bilgilerden Tahrîm Sûresi'nin hicri 7. ve 8. yılları arasında inmiş olduğu kesin denilebilir.¹²⁷

Tahrîm Sûresi'nin nüzûl dönemi hakkında önemli bilgiler veren bir rivayet Sahîh-i Müslim'de yer almaktadır. İbn Abbas'dan (r.a.)¹²⁸ gelen rivayetin baş tarafında uzunca bilgilerden sonra Hz. Ömer (r.a.) şöyle eklemektedir: “Benim Ensâr'dan bir arkadaşım vardı. Ben gidemediğim zaman arkadaşım bana o güne ait olan haberleri getirir, o gidemediği zaman ben kendisine o güne ait olan haberleri getirirdim. Bu hadiseler meydana geldiği günlerde Gassanî meliklerinin birinden korku duyuyorduk. Bize saldırmak amacıyla ordu hazırlama girişiminde bulundukları söyleniyordu. Ensâr'dan olan arkadaşım geldi ve kapıyı çalmaya başladı ve aç, aç dedi. Gassanîler mi geldi dedim. Bundan daha da kötü, Resûlullah (s.a.v.) eşlerinden ayrılarak uzlete çekilmiş dedi.”¹²⁹

Elmalılı (ö.1942) tefsirinde Tahrîm Sûresi'nin nâzil olduğu zaman dilimiyle alakalı olarak şu bilgileri verir: Bu sıralarda Suriye tarafından Rumlar'ın hâkimiyeti altında olan Hristiyan Araplar'dan olan Gassanîlerin Medine'deki müslümanlara saldırmak amacıyla savaş için hazırlıklar yaptıklarına ilişkin haberler şehirde yayılmıştı. Bu haberler sebebiyle münafıklar da yalan ve propagandalarına bir vesile ele geçirdikleri zannına kapılarak sevinmişlerdi.¹³⁰

¹²⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr*, thk. Ali Muhammed Amr (Kâhire: Mektebtü'l-hancı, 1421/2001), 10/201; Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi* (Ankara: y.y., 2003), 2/691; Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 6/387; Aynur Uraler, “Mâriye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim: 07.09.2022).

¹²⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 6/387; Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 2/691; Muhammed Esed, *Kur'ân Mesajı*, çev. Cahir Koytak-Ahmet Ertürk (Ankara: İşaret yay.1999), 3/1162.

¹²⁸ Resûlullah'ın (s.a.v.) amcasının oğlu, tefsir ve fıkıh ilimlerinde otorite kabul edilen ve çok hadis rivayet edenler arasında yer alan sahâbî.

¹²⁹ Ebu'l Hüseyin Müslim b. Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *el-Câmi's-sahîh*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbaki (Lübnân-Beyrut: Dâru ihyâi'l-kütübü'l-Arabiyye, 1412/1991), “Talak”, 31. (2/1108-1110); Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 7/400-402.

¹³⁰ Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 7/400.

Yine Elmalılı, Tahrîm Sûresi'nin "*Ey Peygamber! Kâfirlere ve münafıklara karşı cihad et, onlara karşı sert davran. Onların varacağı yer cehennemdir. Ne kötü varılacak yerdir orası!*"¹³¹ meâlindeki dokuzuncu âyetini tefsir ederken de bu âyet de tahrîm olayı sırasında Resûlullah (s.a.v.) eşlerini boşamış, Gassanîler Medine'ye saldırmak için hazırlanıyormuş gibi dedikodular çıkarmaya çalışan kâfirler ve münafıkların durumuyla ilgilidir¹³² açıklamasını yapar.

Yukarıda yer alan bu bilgilerden Tahrîm Sûresi'nin Medine Dönemi'nin ikinci yarısında inen sûrelerden olduğu anlaşılmaktadır.¹³³

2.6.3. Nüzûl sebebi

Kur'ân-ı Kerîm sûreleri bazan herhangi bir olay veya durum üzerine, bazen de herhangi bir olay olmadan nâzil olmuşlardır. İşte meydana gelen bir olay, bir problem veya Resûlullah'a (s.a.v.) yöneltilen soru sebebiyle bir yahut birkaç âyetin veya bir sûrenin tamamının inmesine âmil olan şey "sebeb-i nüzûl" denir.¹³⁴

Tahrîm Sûresi, hakkında birkaç sebeb-i nüzûl rivayeti bulunan sûrelerdendir. Sebeb-i nüzûl olarak akatarılan bu olaylar arasında Resûlullah'ın (s.a.v) câriyesi Mâriye'yi, bal şerbetini haram kılması veya eşlerine îlâ yapması gibi bazı nüanslar olmakla birlikte neticede bir şeyi artık kendisine haram olarak değerlendirmesi ortak noktasında birleşmektedir. Zira Kur'ân-ı Kerîm'de, Resûlullah'ın (s.a.v) kendine haram kıldığı şeyin veya durumun ne olduğu veya niteliği hakkında bir açıklama bulunmamaktadır.

Tahrîm Sûresi'nin sebeb-i nüzûlü hakkında gelen rivayetler şu şunlardır:

Tahrîm olayına konu olan şeyler arasında Resûlullah'ın (s.a.v.) hanımlarından birinin yanında bal şerbeti içmesi neticesinde diğer bazı eşlerinin anlaşılarak Resûlullah'dan (s.a.v.) bir koku aldıklarını söylemeleri sebebiyle kendisine bal şerbeti içmeyi haram kılması hadisesi aktarılmaktadır. Bununla ilgili bilgiler şu şekildedir.

¹³¹ et-Tahrîm, 66/9.

¹³² Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 7/431.

¹³³ Muhammed Esed, *Kur'ân Mesajı*, 1162; Topaloğlu "Tahrîm"

¹³⁴ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlu*, 115.

Hiz. ÂiŖe'den (r.anhâ) Ŗöyle rivayet edilmiŖtir: Resûlullah (s.a.v.) bir sùredir Zeynep bnt. CahŖ'ın odasında daha fazla kalıyor ve onun odasında bal Ŗerbeti içiyordu. Hiz. Hafsa (r.anhâ) ile Resûlullah (s.a.v.) hangimizin yanına gelirse, yanına gelinen kiŖi “Senden meğâfir kokusu geliyor, meğâfir mi yedin?”¹³⁵ Desin diye gizlice anlaŖtık. Resûlullah (s.a.v.) o ikisinden birinin yanına geldiğı zaman bunu ona söyledi. Resûlullah (s.a.v.): “Hayır, Zeynep bnt CahŖ'ın odasında bal içtim, bundan sonra bir daha içmeyeceğim” dedi.¹³⁶

Resûlullah'ın (s.a.v.) bal Ŗerbeti içmesi ve artık içmemeye söz vermesi hususunda Hiz. ÂiŖe'den (r.anhâ) gelen diğeri bir rivâyet şöyledir: “Resûlullah (s.a.v.) tatlıyı ve balı seviyordu. İkinci namazını kıldıktan sonra eŖlerinin odalarına uğrar ve onlarla bir süre zaman geçirirdi. Resûlullah (s.a.s.) Hafsa'nın odasına girdi ve âdeti üzere kaldığı zamandan daha fazla orada kaldı. Bunun üzerine daha fazla kalmasının sebebini sordum. Bana cevaben: “Akıabası olan bir kadın Hafsa'ya, küçük bir kap bal hediye etmiŖ, Hafsa da o baldan Resûlullah'a (s.a.v.) Ŗerbet içirmiŖ” denildi. Bunun üzerine ben “Allah'a yemin olsun ki bir oyun oynayacağız” dedim. Bunu Sevede'ye anlattım ve dedim ki: “Resûlullah (s.a.v.) senin yanına geldiğinde sana yakın bir Ŗekilde duracaktır. O zaman ona meğâfir mi yediniz” de. O sana “hayır” diyecek. O zaman sen de “bu koku nedir?” Diye sor. (Resûlullah (s.a.v.) kendisinden hoŖ olmayan bir kokunun yayılmasından rahatsız olurdu) Resûlullah (s.a.v.) sana “Hafsa bana bal Ŗerbeti içirdi” diyecek. Sen de “balı yapan arı urfut¹³⁷ yemiŖ” de. Ben de ona aynı Ŗeyi söyleyeceğim. Ey Safiyye sen de aynı Ŗekilde söyle. ÂiŖe dedi ki: Sevede “kendisinden baŖka ilah olmayan Allah'a yemin olsun ki senin kınamandan korktuğum için neredeyse Resûlullah hemen kapının yanındayken bana söylediğın sözü söyleyiverecektim” diyor. Resûlullah (s.a.v.) Sevede'nin yanına Sevede, “Ya Resûlullah! Meğâfir mi yediniz?” dedi. Resûlullah “hayır” diye cevap verdi. Sevede: “O zaman bu koku nedir?” diye sordu. Resûlullah “Hafsa bana bal Ŗerbeti içirdi ”

¹³⁵ Meğâfir: Urfut ağacından çıkan tatlı fakat kokusu güzel olmayan bir reçinedir. bk. İbn Manzûr, 7/350; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 21/68.

¹³⁶ Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhim el-Buhârî, *Câmi'u's-sahîhu'l-müşned min hadîsi Resûlullah sallallâhu 'aleyhi ve sellem ve sünenihî ve eyyâmih*, (Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1463/2002), Talak”, 8, (No. 5266); “Kitâbu't-tefsîr”, 66. (no. 4912); Müslim, “Talak”, 20 (No. 1474) (2/1100); Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 21/67; Nesefî, *Medâriku't-tenzîl*, 3/503; Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, 14/342.

¹³⁷ Kısa boylu, dalları alçak, dikenli, boyu en fazla devenin yere çöktüğü haldeki boyu kadar olan bir ağaçtır. Kötü kokulu bir reçineyi salgılar. Arılar ondan yediğinde yaptığı balda urfut kokusu oluşur. bk. İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 7/350.

dedi. Sevde ona “balı yapan arı urfut yemiş” dedi. Benim yanıma geldiğinde ben de aynı şeyi söyledim. Safiyye’nin yanına geldiğinde o da aynı şekilde söyledi. Daha sonra Hafsa’nın yanına geldiği zaman Hafsa “Yâ Resûlullah size bal şerbeti içereyim mi? dedi. Resûlullah da “İhtiyacım yok” dedi. Sevde “Subhanallah! Allah’a yemin olsun ki biz onu baldan mahrum kıldık” dedi. Âişe, Sevde’ye “sus” dedi.¹³⁸

Resûlullah’ın (s.a.v.) yanında bal şerbeti içtiği eşinin Sevde (r.anhâ) ve Ümmü Seleme (r.anhâ) olduğuna dair de rivayetler vardır.¹³⁹

Tahrîm Sûresi’nin sebep-i nüzûlü hakkında aktarılan ve câriyesi Mâriye ile ilgili olan rivayeti aktarmadan önce şu kısa açıklamaları yapmak faydalı olacaktır.

Resûlullah (s.a.v.) eşlerinin her birinin odasında sırayla kalmak üzere her birine gün tahsis etmişti. Bununla beraber ikinci namazından sonra hepsinin odalarını dolaşır, gönüllerini alır, akşam da kimin odasında kalacaksa hepsi yatsıya kadar orada toplanır, konuşur ve sonra herkes kendi odasına çekilirdi. Ancak câriyeler için ayrıca nöbet günü yapılmazdı.

Resûlullah’ın (s.a.v.) kendisine câriyesi Mâriye’yi haram kılmasıyla ilgili olan rivayet şöyledir: “Resûlullah (s.a.v.) odasında ümmü veledi olan câriyesi Mâriye ile Hafsa’nın başbaşa kaldı. Hafsa, Resûlullah’ı (s.a.v.) Mâriye ile birlikte buldu. -Hafsa o sırada babasının evine gitmişti- Hafsa, “benim odamda onunla baş başa mı kalıyorsun? Bunu eşlerinden başka hiç kimseye yapmadın. Bana da bunu senin yanında değerim az olduğu için yaptın” dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.): “Bu olaydan Âişe’ye bahsetme. Eğer bundan sonra Mâriye’ya yaklaşırsam Mâriye bana haram olsun” dedi. Hafsa, Mâriye senin câriyen iken sana nasıl haram olur?” dedi. Resûlullah (s.a.v.), Hafsa’ya Mâriye’ya yaklaşmayacağı konusunda yemin etti. Ayrıca Hafsa’ya “bu olay hakkında kimseye bir şey söyleme” dedi. Fakat Hafsa, Bunu Âişe’ye söyledi. Bundan dolayı da Resûlullah (s.a.v.) hanımlarına îlâ yemini yaptı. Yirmi dokuz gün onlardan ayrı uzlet hayatında kaldı.”¹⁴⁰

¹³⁸ Buhârî, “Talak”, 8 (No. 5266); Müslim, “Talak”, 21 (2/1100); Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 21/68.

¹³⁹ Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 21/68.

¹⁴⁰ Ebu’l-Hasen Ali b. Ömer b. Ahmed ed-Dârekutnî, “*Sünenü’l-Dârekutnî*” thk. Âdil Ahmed Abdu’l-Mevcud-Alî Muhammed M’ûs (Beyrut-Lübân: Dâru’l-ma’rife, 1422/2001), “Talak-Hul”, 41 (No. 3946); Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 21/69; Mevdûdî, *Tefhîmü’l-Kur’ân*, 6/394;

Tefsir kitaplarında Tahrîm Sûresi'nin sebebi nüzûlüne dair yukarıdaki rivayetler bazı nüanslarla şöyle yer almıştır:

1. Rivayete göre Resulullah (s.a.v.) Hz. Âişe'nin (r.anhâ) odasında kalacağı gün cariyesi Mâriye ile yalnız kaldı. Bu durumu Hz. Hafsa (r.anhâ) öğrendi. Resulullah (s.a.v.) Hz. Hafsa'ya (r.anhâ) “bu olayı benim için gizle, Mâriye'yi artık kendime haram kıldım. Sana müjdeli haber veriyorum ki benden sonra Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer ümmetimin başına geçecekler” dedi. Fakat Hz. Hafsa (r.anhâ) bu haberi Hz. Âişe'ye (r.anhâ) söyledi.¹⁴¹

2. Şöyle de bir rivayet olduğu söylenir: Resulullah, (s.a.v.) Mâriye ile Hz. Hafsa'nın (r.anhâ) gününde baş başa kaldı sonra onu bu hususta razı etti ve bunu gizlemesini istedi fakat Hz. Hafsa (r.anhâ) gizlemedi. Bu olay üzerine Hz. Hafsa'yı (r.anhâ) boşadı. Yirmi dokuz gün hanımlarından ayrı bir şekilde Mâriye'nin evinde kaldı. Bunun üzerine Cebrâîl indi ve Hz. Peygamber'e (s.a.v.) “Hz. Hafsa (r.anhâ) ile evliliğine devam et çünkü o çok oruç tutan ve namaz kılandır,” dedi.¹⁴²

Nesefî sebab-i nüzûlde rivayetleri zikrettikten sonra Tahrîm Sûresi'nin birinci ayetinin tefsirinde “cariye veya balı niye kendine haram kılıyorsun”¹⁴³ diyerek sebebi nüzûlde neyi tercih ettiğini ortaya koymaktadır.

İbn Âşûr, bal içme hadisesini sebab-i nüzûlde daha sahih olarak zikreder ve cariyesi Mâriye'yi, Hz. Hafsa (r.anhâ) ile aralarında geçen muhavareden sonra haram kılmasını da ikinci rivayet olarak aktarır.¹⁴⁴

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Resûlullah'ın (s.a.v.) eşlerinden birine sır olarak verdiği bir sözü, sırrı alan eşin Resûlullah'ın (s.a.v.) diğer eşlerinden birine aktarması üzerine nazil olduğunu ifade eder.¹⁴⁵

¹⁴¹ Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Vanlıoğlu (İstanbul: Dâru'l-mizan, 2005), 15/250 vd; Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, 14/342.

¹⁴² Ebû'l-Berekât Abdullah Ahmet b. Mahmûd en-Nesefî, *Medârikü't-tenzîl ve hakâ'iku't-te'vîl*, thk. Yusuף Ali Bedevî (Beyrut: Dar-u İbn-i Kesir, 1438/2017), 3/503; bk. Nâsu'd-Dîn Ebî'l Hayr Abdullah b. Ömer b. Muhammed el-Beydâvî, *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl*, nşr. Muhammed Abdurrahman Maraşlı (Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsi'l-arabiyyi-Müessesetü't-târîhi'l-arabiyyi, ts.), 5/224.

¹⁴³ Nesefî, *Medârikü't-tenzîl*, 3/503 vd.

¹⁴⁴ İbn 'Âşûr, *et-Tahrîr*, 28/344.

¹⁴⁵ Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 399. vd.

Elmalılı ayrıca Tahrîm Sûresi'nin tefsirinin başında hemen şu açıklamalarda bulunur: Bu tahrîm olayının özeti Resûlullah'ın (s.a.v.) eşlerinden birine sır olarak söylediği bir sözü sır verilen eşi tamamen koruyamaması ve yine Resûlullah'ın (s.a.v.) eşleri içinden en samimi olduğu birine çıtlatması olayıdır. Resûlullah (s.a.v.) bundan haberdar olunca o sırrı açıklayan eşine sitem etmiş, bunun üzerine ikisi birbirine arka çıkarak kendisinden dünya hayatına dair bazı maddî isteklerde bulunup Resûlullah'ın (s.a.v.) diğer eşlerini de içine alacak tarzda bir dayanışma içine girmişlerdi. Bu durum karşısında Resûlullah (s.a.v.) hem kendi nazarında dünya hayatının önemsizliğini anlatmak hem de ailesine karşı eğitici bir tedbir uygulayarak onların gerçek iradelerini yoklamak üzere alışılmış olan aile hayatını terkettti. Helâli haram eder yollu bir yemin ile dargın bir halde onların odalarında bulunmak yerine îlâ yemini yapıp meşrebe denilen kendine ait odasında bir ay uzlete çekildi. İşte sebab-i nüzûl bu olaydır. Resûlullah'ın (s.a.v.) bazan itikâfa çekilmek sünnet-i seniyyelerinden olduğu için başlangıçta bu durum anlaşılmadı. Fakat bir süre sonra ezvâc-ı tâhirâtın hepsi Resûlullah'ı (s.a.v.) gücendirmiş olmak endişesiyle hüznülandılar ve odalarında ağlaşmaya başladılar. Bir zaman geçince Resûlullah (s.a.v.) bütün eşlerini boşamış diye bir söylenti yayıldı ve sahâbe-i kirâmı bir telâş sardı. Buna karşılık o sıralarda ortalıkta, Suriye tarafında Bizans hâkimiyeti altında yaşayan hıristiyan Araplar'dan Gassânîler'in müslümanlara karşı savaş hazırlığı içinde bulundukları haberi dolaştığından, münafıklar bu yeni gelişmeden büyük sevinç duydular. Resûlullah (s.a.v.) uzlete çekilişinin 29. gününün bitiminde eşlerine döndü, onun eşlerini boşamadığı haberini de sevinç içinde Hz. Ömer duyurdu. Sûrenin asıl nüzûl sebebi bu îlâ yeminidir, anlatılan diğer olaylar ise buna götüren sebep ve mukaddimeler olmalıdır.¹⁴⁶

Elmalılı, bu açıklamanın ardından yukarıda aktardığımız rivayetleri inceler ve sonuç olarak şöyle der: "Resûlullah'ın (s.a.v.) gerek Mâriye'yi yanına çağırmasında gerek Hafsa'nın (r.anhâ) bu olayı öğrendiğinde kıskanmasında aklen ve dinen uygun görülmeyecek ve büyütülecek hiçbir yön yoktur. Ancak bir eşini kıskanmasından dolayı hoş etmek için Hz. Peygamber'in (s.a.v.) câriyesini kendisine haram etmiş olacağını varsaymak rivâyeten doğru olmadığı gibi aklen de kabule şayan görülmez. Çünkü böyle bir durum konusunda hepsini hoş ve taltif etmek için Mâriye'yi açıkça

¹⁴⁶ Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 399. vd.; Karaman v.dğr. *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl Tefsir* (Ankara: DİB. Yayınları, 2007), 4/403.

azâd etmek gibi kolay bir çare dururken böyle yapmayıp da Mâriye'yi mahrum etmesi veya Hafsa'yı (r.anhâ) boşaması rivayet edilmiş bile olsa, bunun sır ve hikmetini îlâ olayı gibi bir önemli sebepte aramak gerekir.¹⁴⁷

Kurtubî tefsirinde rivâyetleri arz ettikten sonra şöyle demektedir: Bu rivayetler arasında en sahih olanı ilk olarak aktarılan rivâyet yani Zeynep bnt. Cahş'ın (r.anhâ) yanında bal içtiği hakkında olan, en zayıf rivâyet de Hafsa'nın (r.anhâ) yanında bal şerbeti içtiğine dair olandır. Mâriye ile ilgili rivâyet senet açısından sağlam ve manası da konuya en yakın rivayet olmakla birlikte fakat Sahihde yer almamıştır ve mürsel olarak rivayet edilmiştir. Sahih olan rivâyet bal hususunda Zeynep bnt. Cahş'ın (r.anhâ) yanında şerbeti içmesiyle ve bunun üzerine Âişe (r.anhâ) ile Hafsa'nın (r.anhâ) birbirlerine destek olmak üzere anlaşmalarıyla ilgili rivâyettir. Bunlar neticesinde olan olmuş ve bal şerbetini içmemeye yemin etmiş ve bunu gizlemiştir. Âyet bütün bunların neticesinde inmiştir.¹⁴⁸

Âlûsî rivayetlerle ilgili bilgileri ayrıntılı olarak verdikten sonra söylenebilecek en son söz, yapılabilecek en iyi açıklama diyerek şöyle devam eder: Resûlullah (s.a.v.) âdeti olduğu üzere Zeynep bnt. Cahş'ın (r.anhâ) yanında bal şerbeti içti ve Hafsa'nın (r.anhâ) yanına geldi. Hafsa (r.anhâ) ona (s.a.v.) bal şerbetiyle ilgili olan o sözü söyleyince Resûlullah (s.a.v.) balı haram kıldı. Bu olaydan hemen önce veya hemen sonra Cârîyesi Mâriye ile Hafsa'nın (r.anhâ) evinde ve gününde olması, bu sebeple de Mâriye'yi haram kılması,. Resûlullah (s.a.v.) Hafsa'nın gönlünü hoş etmek için de sır vermesi ve bunu gizlemesini istemesi birbirine denk geldi. Bu iki olay üzerine âyet indi fakat bazı râviler bir kısmını bazıları da diğer bir kısmını rivâyet etti. Bu şekilde yapmalarında sebep-i nüzûl illetini hasretmek iddiaları olmadığı için bunlar doğrudur.¹⁴⁹

Kurtubî daha sonra da yeminle ilgili açıklamalara geçmeden önce şöyle der: Eğer Resûlullah (s.a.v.) bir şeyi haram kıldı ancak yemin etmemişse bu bize göre yemin

¹⁴⁷ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 409.

¹⁴⁸ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 21/70.

¹⁴⁹ Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, 14/346.

değildir. Kişinin “bu bana haram olsun” sözü eşinin dışındaki herhangi bir şeyi ona haram kılmaz.¹⁵⁰

Burada haram kılma olayı yeminli ve yeminsiz her türlü haram kılmayı kapsamakla birlikte nüzûl sebebi Resûlullah’ın (s.a.v.) bütün eşlerinden îlâya yemin etmesi ve yemininden sonra daha önceleri uygulamış olduğundan daha fazla zühd hayatı ve yalnızlığı seçmiş olması olduğudur. Değerli eşleri aleyhine gibi görünen îlâ olayı ile Resûlullah (s.a.v.) aslında yine onların hoşnutluklarını düşünmüş olduğu için boşamaya azmetmemiş, onlara ibret ve fiili bir nasihat olmak üzere bir aylık bir zaman için yemin ederek uzlet hayatını seçmiştir. Bu zaman zarfında onların bulundukları odalarında bu haliyle oturmayı uygun görmediği için ayrı bir odada kalmayı yeğlemiştir. Kendileri sadece ihtiyacı olan bir gömlek, bir hasır ve yastık, yiyecek için biraz selem tohumu ve arpa ekmeği ve namaz pöstekisi gibi birkaç parça eşya ile yetinerek diğer helâl olan yiyecek ve eşyalardan uzak durmuşlardır. Bu uzlet hayatında bal şerbeti içmediği gibi câriyesini de yanına yaklaştırmamışlar, eşlerinin durumlarını düşünerek onları da îlâ olayına dâhil etmişlerdir. Yemini bozmayıp yirmi dokuz günü tamamlamıştır. Bundan dolayı yemini bozanlara farz olan kefâret gerekmemiş olmakla birlikte bir rivayete göre köle azat ederek kefâret vermiştir.¹⁵¹

Resûlullah’ın (s.a.v.) hayatından örnek getirilerek somut bir anlatım üslûbuyla yaşanan bir probleme çözüm getirilmiştir. Bu şekilde örnek bir neslin yetiştirilmesinde etkili olmuştur. Ancak burada verilmek istenen kalıcı mesaja dikkat çekmek gerekir. İlk âyette “ey Peygamber” diye hitap edilerek onun vahiy alma niteliği, Kur’ân-ı Kerim’i tebliğ ve açıklama görevi açık biçimde belirtilmiştir. Fakat âyetteki “haram kılma” fiili Kur’ân-ı Kerim’de Allah Teâlâ’nın yetkisinde olan haram kılma¹⁵² ile aynı manada olmayıp yani dinî bir ıstılah olan “haram kılma”yı ifade etmemekte, Resûlullah’ın (s.a.v.) Allah Teâlâ’nın helâl olarak belirlediği bir hususu değiştirme teşebbüsünde bulunup vahyin ile bunun düzelttiği gibi bir anlam bulunmamaktadır. Sözün akışı, bulunduğu bağlam ve nüzûl sebebi olarak aktarılan hadiseler Resûlullah’ın (s.a.v.) bir insan olarak kendisine koyduğu geçici bir yasağın söz konusu olduğunu ancak âyetin bu durumun yanlış anlaşılmasına karşı bir tedbir

¹⁵⁰ Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 21/70 vd.

¹⁵¹ Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, 7/411.

¹⁵² bk. Âl-i İmrân, 3/32; Tevbe, 9/37.

olarak geldiğini göstermektedir. Ayrıca âyette “eşlerini hoşnut etmek arzusuyla” şeklinde bir kayda özel olarak yer verilmesi de bu anlamı daha da belirgin hale getirmektedir.¹⁵³ Sanki şöyle denmiş gibidir: Senin kendi nefsine haram kıldığın şey sana haram olmaz, fakat sana yemin kefareti ödemek gerekir.¹⁵⁴

Ehl-i tefsirden bir grup, bu âyet nâzil olduğunda Resûlullah (s.a.v.) bir köle azat ederek yeminine kefareti ödemiş ve Mâriye’ye dönmüştür, görüşündedir.¹⁵⁵

2.6.4. Sûrenin muhtevası

Sûrede işlenen konular genel olarak şu şekilde sıralanabilir:

Sûre toplumun temeli olan aile kurumu hakkında ve ailenin muhafazası hususunda ilkeler içermektedir.

Sûrede özellikle Resûlullah’ın (s.a.v.) eşleri özelinde evlilik hayatına dair İslâmî bir terbiye gâye edinilmiştir. Resûlullah’ın (s.a.v.) eşleri İslâm toplumunun kadınlarına örnektir. Ayrıca kişinin bulunduğu konum onun sorumluluk derecesini etkiler. Toplumun itibar ettiği ve izlediği mevkide olan kişiler kendilerinin örnek alındığının bilincinde olmalı ve yaşantılarında güzel davranışları sergilemeye özen göstermelidirler. Şu âyette, Allah Teâlâ Hz. Peygamber’in (s.a.v.) hanımlarının bu konumlarına dikkat çekmiştir: “*Ey Peygamber’in hanımları! Siz, kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz.*”¹⁵⁶

Hz. Peygamber’e (s.a.v.) kendisine helal olan bir şeyi haram olarak değiştirmesi hususunda ikazda bulunularak başlayan sûre helâl ve haram kılma yetkisinin Allah’a ait olduğuna dikkat çekmektedir. Haram ve helâl kılma sadece Allah’a ait olması nedeniyle Peygamber (s.a.v.) eğer bir şey hakkında harâm veya helâl kararı vermişse bu muhakkak ki Allah Teâlâ’nın ona bir işareti iledir. Bunun dışında hiç kimsenin buna yetkisi yoktur.¹⁵⁷ Bir kişinin Allah tarafından kendisine helâl kılınan bir şeyi bir başkasını razı etmek için haram kılmaması gerekir.¹⁵⁸

¹⁵³ Karaman v.dğr. *Kur’ân Yolu*, 4/404.

¹⁵⁴ Âlûsî, *Rûhu’l-Me’ânî*, 14/343; Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 21/77.

¹⁵⁵ Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 21/75.

¹⁵⁶ el-Ahzâb 33/32.

¹⁵⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü’l-Kur’ân*, 6/387.

¹⁵⁸ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, 28/345.

Ailenin korunmasının önemine dikkat çekilerek bu sorumluluğun dünyevî ve uhrevî boyutlarının olduğu izhar edilmektedir.¹⁵⁹

Aile içinde ortaya çıkan bir problemin dikkat edilmediği takdirde daha kötü neticelere sebep olabileceği konusunda uyarı yapılmaktadır. Sır olarak emanet edilen hususların muhafazası için gerekli hassasiyet yerine getirilmezse daha büyük problemlerin ortaya çıkmasına zemin teşkil edeceği anlaşılmaktadır.

Yapılan hata ne olursa olsun tövbenin önemi ve mahiyetine değinilerek nasûh tövbesi yapılmasının günahların affına vesile olduğu bildirilmektedir.

Bulunduğu çevre ve ortam hangi şartlarda olursa olsun kişi imanını koruduğu ve imanın gereklerini yerine getirdiği müddetçe bu durum sevabından bir şeyi eksiltmez ve Allah’a olan yakınlığını azaltmaz.¹⁶⁰

Kadının dini yaşayışı ve ebedî hayatı kazanmasıyla ilgili önce menfî sonra müsbet misaller getirilerek asıl başarının âhiret hayatını kazanmak olduğuna vurgu yapılmaktadır.¹⁶¹

Ailenin her ferdi her ne kadar birbirine karşı sorumlu olduğu ortaya konulmakla birlikte sûrenin onuncu âyeti ve konumuz olan son iki âyetiyle de aslında her kişinin kendi amelinin sorumluluğunu taşıdığı ve cehennem azabından kurtuluşun kişinin iman ve ameline bağlı olduğu açıkça ortaya konulmaktadır.

Allah'ın elçilerinden birinin hanımı olmak mücerret olarak takdir ve övgü edilecek bir durum olsaydı bu sûrede Lût (a.s.) ve Nûh'ın (a.s.) eşleri yerilmezdi. Takdir ve övgüye layık olmak için sahih bir iman ve sâlih amel gerekmektedir. Ahirette hiç kimse bir yakınına veya yakınlık bağı olan kişiye aralarında din ayrılığı olduğunda fayda sağlayamayacaktır.¹⁶²

Allah katında özel konumu olan bir müminin veya amel-i sâlih bir kulun yakını olmak veya iyiye yakın olmak kişiyi iyilerden yapmaz ve kurtarmaz. Kötünün yakını olmak kişiyi kötüler arasına dâhil etmez ve onun yaptığından sorumlu tutmaz.

¹⁵⁹ bk. et-Tahrîm 66/6.

¹⁶⁰ Neseî, *Medârikü't-tenzîl*, 3/509.

¹⁶¹ Bekir Topaloğlu, “Tahrîm Sûresi”, *Türkiye Diyanet vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 7Ağustos 2022).

¹⁶² Kurtubî, *el-Câmi ‘li-ahkâmi'l-Kur’ân*, 21/77.

Sûrenin başında Resûlullah'ın (s.a.v.) değerli iki eşine Peygamber'i (s.a.v.) üzücü davranışları sebebiyle bir itâb yapılmıştır. Sûrenin sonunda tahammülü zor imtihan ve büyük zorluluklara göğüs geren Hz. Meryem ve Hz. Âsiye örnek getirilerek dünya hayatının basit ve değersiz durumlarından yüz çevirip, övgüye layık amellere yönelmeye vurgu yapılmıştır. Resûlullah'ın (s.a.v.) hanımlarına uygun olan davranış da övgüye layık olan davranışlara yönelmeleridir.

Sorumlulukta ferdilik esas olmakla beraber, toplumun önemli konumlarında bulunanların bazen daha özel bir sorumluluk duygusu içinde bulunarak davranışları gerekir. Buna karşılık olarak bu konumun hakkını vermelerinin mükafaâtı da daha büyük olacaktır.¹⁶³

Resûlullah'ın (s.a.v.) hanımlarının sahip oldukları şeref ve nâil olacakları üstün mükâfat Allah Teâlâ'nın kendilerine lütfedeceği ikramların yanında onların sergileyeceği gayret ve çabaya da bağlanmıştır.¹⁶⁴

Her kişiye kendi yaptığı için karşılığı vardır. Büyük bir zat hatta bir peygamber ile yakınlığı dolayısıyla hiç kimse herhangi bir şeye hak kazanamadığı gibi, kötü kişi ile yakınlığı sebebiyle de hiçbir kişi zarar görmez.¹⁶⁵

Sûrede ard arda onuncu, on birinci ve on ikinci âyette zikredilen eşler arasında imanî ve amelî açıdan fark vardır. Bir peygamberin eşi olan Hz. Lût'un ve Hz. Nûh'un hanımları imanı tercih etmemeleri neticesinde azabı uğrayacakları belirtilirken, Firavunun hanımı olan Hz. Âsiye (r.anhâ) imanı seçtiği için Firavundan farklı olarak değerlendirilmiş bir konumdadır. Neticede ortaya çıkan durum şudur: Her fert iman ve amel olarak ayrı değerlendirilir ve kişinin yaptıklarının fayda ya da zararının yine kendisine dönmektedir. “*Andolsun, sizi ilk defa yarattığımız gibi teker teker bize geldiniz. Size verdiğimiz dünyalık nimetleri de arkanızda bıraktınız*”¹⁶⁶ âyetinde ifade edilen husus Tahrîm Sûresi'nin son âyetlerinde kişiler üzerinden örneklendirilerek açıklanmıştır.

2.7. Sûrenin 11. ve 12. Âyetlerinin Tahlili

¹⁶³ Karaman v.dğr. *Kur'an Yolu*, 4/413.

¹⁶⁴ Karaman v. dğr. *Kur'an Yolu*, 4/381.

¹⁶⁵ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 6/390.

¹⁶⁶ el-En'âm, 6/94.

Allah Teâlâ, bu âyetlerde “darb-ı mesel” yoluyla bütün müminlere örnek sunmaktadır. Bu şekilde darb-ı mesel sunmak, garip bir durumu örnek verip gariplikte ona benzer olan başka bir durumu anlatmaktır.¹⁶⁷ Sebeb-i nüzûl başlığı altında ele alındığı üzere Tahrîm Sûresi’nin tamamını Medenî kabul edenler olmakla birlikte, onuncu âyeti de içine alacak şekilde son âyetlerinin Mekkî olduğu görüşünde olan âlimler de bulunmaktaydı.¹⁶⁸ Bu sebeple son âyetler bazı tefsir kaynaklarında bu son görüşe göre tefsir edildiği de görülebilmektedir.

Tahrîm Sûresi’nin son bölümü insanları dünyevî değer ve statülere göre değil iman ve inkâr noktasında ayırmaktadır. Bu durum açık bir şekilde ortaya konulmuştur. Kurtubî Tahrîm Sûresi onuncu âyeti hakkında şunu aktarır. Mekke’nin inkâr edenleri alaya alarak “Muhammed (s.a.v.) bize şefa’at eder” dediler de, Allah Teâlâ, Nûh’un (a.s.) ve Lût’un (a.s.) şefaatinin yakınlıları olmasına rağmen hanımlarına fayda sağlamadığı gibi Resûlullah’ın (s.a.v.) şefaatin de onlara fayda sağlamayacağını beyan etti.¹⁶⁹

Âyetlerin tefsir ve tahliline geçmeden önce Tahrîm Sûresi’nin sonunda ibret olarak ve örnek olarak sunulan hanımlarla ilgili bir detaya dikkat çekmek istiyoruz. Hz. Nûh (a.s.) ve Hz. Lût’un (a.s.) hanımlarından inkâr eden iki kişi olarak bir âyette bahsedilmiş iken daha sonra gelen iki âyet-i kerime’de Hz. Meryem ve Hz. Âsiye her ikisi de birer âyette övgü ile anılmışlardır. Yani iki mümin hanımdan her birini birer âyette anarak onlardan her birine bir ayet ayrılmıştır. Bu durum imanının onlara nasıl bir değer kazandırdığına işarettir.

Hiz. Meryem ve Hiz. Âsiye’de iman eden mümineler olarak ahlâken takdir edilecek pek çok özellikleri olmakla birlikte haklarında nazil olan Tahrîm suresi on bir ve on ikinci ayetlerinde en zirve ve birbirlerinden farklı oldukları hususiyetler zikredilmiştir.

¹⁶⁷ Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, 7/431.

¹⁶⁸ bk. Sebeb-i nüzûl konusu.

¹⁶⁹ Ebü’l-Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm es-Semerkindî, *Bahru’l-’ulûm*, thk. Ali Muhammed Müavvid-Âdil Ahmed Abdu’l-Mevcûd (Beyrut: Dâru’l-kütübü’l-’ilmiyye, 1413/1993), 3/383. Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmî’l-Kur’ân*, 21/104.

Mâverdi (ö. 450/1058), Tahrîm Sûresi'nin tamamının Medenî olduğun görüşündedir. Bunu da kavli'l-cemi' ile Medenîdir diyerek belirtir.¹⁷⁰ Son üç âyetin tefsirini yaparken bu görüşe göre açıklamada bulunmuş ve şunları söylemiştir: Allah Teâlâ'nın, Hz. Âişe (r.anhâ) ve Hz. Hafsa (r.anhâ) Resûlullah'a (s.a.v.) karşı birbirlerine destek olmaya karar verdiklerinde onları ikaz etmek, uyarmak için verdiği bir örnektir. Sonra da itaata sınıksız bağlanmalarına terğîb (teşvik etmek) için onlara, Firavun'un Hanımı'nı ve İmrân'ın kızı Meryem'i örnek vermiştir.¹⁷¹

Bu âyetler sıkıntılı zamanlarda müminleri sabra teşviktir. Yani; sıkıntıyla, eziyetle karşılaştığınızda, Firavun eziyet ettiğinde sabreden Hanımı Âsiye'den daha zayıf olmayınız denilmektedir.¹⁷²

Tahrîm Sûresi'nin son iki âyetinde örnek verilen Hz. Meryem ve Hz. Âsiye ile, sûrenin baş kısmında kendilerinden bahsedilen ve sebep-i nüzûl başlığı altında da bildirildiği şekilde Resulullah'a (s.a.v.) karşı davranışları üzerine Tahrîm Sûresi'nin indiği iki peygamber hanımına bir ta'rîz ve ciddi bir şekilde uyarı vardır. Yine onlara ihlâs hususunda bu iki mümine gibi olmaları gerektiğine işaret vardır.¹⁷³ Resûlullah'ın (s.a.v.) evinde, onun nikâhı altında yaşayan hanımlara en güzel ahlâkî davranışları sergilemeleri layıktır. Annelerimizin ahlâkî olgunluğunda şüphe yoktur ancak ortaya çıkabilecek en küçük kusura karşı kendileri son derece dikkatli olmalı ve buna izin vermemelidirler.

Tahrîm Sûresi on birinci âyeti kerimesi ve meâli şöyledir:

وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ آمَنُوا امْرَأَتَ فِرْعَوْنَ إِذْ قَالَتْ رَبِّ ابْنِ لِي عِنْدَكَ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ وَنَجِّنِي مِنَ فِرْعَوْنَ وَعَمَلِهِ وَنَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ

¹⁷⁰ Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb el-Maverdî, *en-Nüket ve'l-'uyûn*, thk. Abdu'l-Maksûd b. Abdurrahman (Lübnan-Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-'ilmiyye-Müessesetü kütübü's-sekâfiyye, ts.), 6/38.

¹⁷¹ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 21/103-104; Maverdî, *en-Nüket ve'l-'uyûn*, 6/47.

¹⁷² Ebü'l-Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm es-Semerkindî, *Bahru'l-'ulûm*, thk. Ali Muhammed Müavvid-Âdil Ahmed Abdu'l-Mevcûd (Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-'ilmiyye, 1413/1993), 3/383.

¹⁷³ Neseî, *Medârikü't-tenzîl*, 3/509.

*“Allah iman edenlere ise, Firavun’un hanımını örnek gösterdi. Hani o, “Rabbim” Bana katında cennette bir ev yap. Beni Firavun’dan ve onun yaptığı işlerden koru ve beni zâlimler topluluğundan kurtar” demişti.”*¹⁷⁴

Bu âyette ortaya konulan mesel, kâfirlerin elinin altında bulunup baskıya uğrayan kişinin, bu durumun Allah Teâlâ’ya iman etmemesinin bir özrü, mazereti olmadığına bilinmesi içindir. Çünkü Firavun’un hanımı Âsiye zalimlerin arasındaydı ve bu durum onu Allah’a imandan ve Rasûl’u Hz. Mûsâ’yı tasdik etmekten alıkoyamadı. Ayrıca Hz. Âsiye eşinden ve içinde yaşadığı toplumdan iman konusunda Allah’ı inkâr etmekten başka bir durum görmedi. Sonra Allah Teâlâ lütfuyla ona iman etmeyi ilham etti de Hz. Âsiye iman etti. Hz. Nûh’dan (a.s.) Allah Teâlâ’ya iman ve itaatten başka bir durum görmemiş olan hanımına Hz. Nûh’un (a.s.) imanı ve ibadeti fayda sağlamadı. Yine bu örnekle amaç kimsenin imanını kimseye fayda sağlamadığının kimsenin inkârının kimseye zarar vermediğinin ve kişinin kendi fiili ile mümin ve kendi fiili ile kâfir olduğunun bilinmesidir.¹⁷⁵

Allah Teâlâ, Hz. Âsiye’nin halini, kâfirlerle yakınlık bağlarının olmasının onlara zarar vermemesi konusunda müminlere örnek olarak sundu. Zira Hz. Âsiye, Allah’ın düşmanlarının en kötüsü olan Firavun’un eşi ama Cennet’in köşklerinin en üst derecesinde idi.¹⁷⁶

Firavun Hz. Âsiye’nin eziyet edilmek üzere bağlanması için yere dört adet kazık çaktırdı ve her bir azasını iplerle o kazıklara güneşe karşı gerdi. Sonra da büyük bir kaya parçası getirilmesini emretti. Kaya getirilince Hz. Âsiye *“Rabbim! Bana katında, cennette bir ev yap”*¹⁷⁷ diye dua etti. Bunun üzerine ona beyaz mermerden yapılmış evi gösterildi sonra da ruhu bedeninden ayrıldı. Taş ruh olmayan bedenin üzerine konulmuş oldu. Taşın konulmasından dolayı elem duymadı.¹⁷⁸

¹⁷⁴ et-Tahrîm 66/11.

¹⁷⁵ Mâtûridî, *Te’vilâtü’l-Kur’ân*, 15/276 vd.

¹⁷⁶ Beydâvî, *Envâru’t-tenzîl ve esrâru’t-te’vîl*, 5/226; Âlûsî, *Rûhu’l-Me’ânî*, 14/358.

¹⁷⁷ et-Tahrîm 66/11.

¹⁷⁸ Âlûsî, *Rûhu’l-Me’ânî*, 14/358; Sâvî, *Hâşiyetü’s-Savî* 4/213; Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, 7/433.

Ehl-i tefsir Hz. Âsiye'nin bu duayı Firavun ona eziyet ederken yaptı diye açıklamışlardır.¹⁷⁹ Bu şekilde dua ettiğinde Cennetteki evi gösterildi ve o ev inciden yapılmış bir evdi denilmiştir.¹⁸⁰

Elmalılı, Hz. Âsiye'nin bu âyetteki duasına tefsiri diğer tefsirlerden oldukça farklı olmuştur. Şöyle açıklamıştır: Ruhunun Allah Teâlâ yolunda iman üzere ve şehit olarak alınıp, bundan dolayı Allah Teâlâ katında rahmete yaklaşılmaya nail olmayı ve Rahman'ın Arş'ına en yakın olan Sidre-i Münteha'nın yanında Cennetü'l Me'vâ'da kendisine ebedî bir dinlenme yeri inşa edilmesini istedi.¹⁸¹

Hz. Âsiye'in yaptığı bu duada âhiret hayatına, yeniden dirilmeye ve hesaba samimi bir imanla inandığına delil vardır. Âhiret hayatının nimetlerini dünyanın geçici metain tercih ettiğini duasında ortaya koymuştur.¹⁸² Ba's ve hesaba iman etmeye, telkîn, deliller ve burhanlar üzerinde düşünme ve tefekkür yoluyla ulaşmış olabilir.¹⁸³

Âyette geçen “Beni Firavun'dan ve onun yaptığı işlerden koru” ifadesindeki “onun yaptığı işlerden koru” kısmı “şirk”¹⁸⁴ “inkâr etme, Firavun'un azabı ve zulmü”¹⁸⁵ “suçsuz olduğu halde azap edilmekten koru”¹⁸⁶ olarak açıklanmıştır. Bu âyette Firavun zikredildikten sonra gelen “O'nun amelinden koru” ifadesi “özellikle Firavun'un amelinden” şeklinde de tefsir edilmesi belîğ bir tefsirdir ve Firavun sanki özü itibariyle bir azap ve yıkım gibidir.¹⁸⁷

“Beni zalimler topluluğundan kurtar” bölümü ise “zulüm yapmada Firavun'a tabi olan kıptiler”¹⁸⁸ veya Mısır halkı” olarak anlaşılmıştır.¹⁸⁹ Onlardan da necât bulmak

¹⁷⁹ Mâtûrîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, 15/278.

¹⁸⁰ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 21/105; Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, 14/358.

¹⁸¹ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 7/433; bk. Beydâvî, *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl*, 5/227.

¹⁸² Mâtûrîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, 15/279; Sâbûnî, *Safvetü't-tefasir*, 3/412.

¹⁸³ Mâtûrîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, 15/279; Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, 14/358.

¹⁸⁴ Maverdî, *en-Nüket ve'l-'uyûn*, 6/48; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 7/433.

¹⁸⁵ Mâtûrîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, 15/279; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 21/105; Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, 14/358; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 7/433.

¹⁸⁶ Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, 14/358; Nesefî, *Medâriku't-tenzîl*, 3/508.

¹⁸⁷ Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, 14/358.

¹⁸⁸ Maverdî, *en-Nüket ve'l-'uyûn*, 6/47; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 21/105; Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, 14/358; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 7/433.

¹⁸⁹ Maverdî, *en-Nüket ve'l-'uyûn*, 6/47; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 21/105; Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, 14/358.

istedi. Çünkü onlar Allah Teâlâ'ya ibadet etmesine mâni oluyorlardı. Rabbi'ne ibadet etmeye kavuşmak için onlardan kurtulmak istedi.¹⁹⁰

Hız. Âsiye'nin Firavun tarafından işkence edilirken dua ettiği bu âyette, musibet anında ve sıkıntılı zamanlarda Allah'a sığınmanın, iltica etmenin ve Allah'tan ihlâs istemenin sâlihlerin güzel davranışı ve peygamberlerin sünneti olduğuna delâlet vardır.¹⁹¹

Mâtûrîdî, âyetin tefsirde çok fazla ayrıntıya girmeden bilgiler vermiş ardından şu açıklamayı yapmıştır: Geçmiş zamanda yaşamış olan ve Ehl-i Kitap tarafından da haklarında bilgiler bulunan bu değerli şahsiyetlerin haberleri Ehl-i Kitap'ın kendi kitaplarında bulunan bilgilere muvâfık olduğunda Resûlullah'ın (s.a.v.) risâletinin doğruluğuna delil kılınmıştır. Eğer bu haberlerde fazlalık veya eksiklik bulurlarsa, o zaman bu haberi Resûlullah'ın (s.a.v.) risâletini karalama noktası olarak görürler. Bu sebeple bu konuda çok fazla kelâm etmeyi bırakmak uygun olur.¹⁹² İmâm Mâtûrîdî akideyi korumayı amaçladığı için bu görüşü benimsemiştir.

Tahrîm Sûresi on ikinci âyeti kerimesi ve meâlî şöyledir:

وَمَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرَانَ الَّتِي أَحْصَيْنَا فَرْجَهَا فَنَنْفَخُنَا فِيهِ مِنْ رُوحِنَا وَصَدَقَتْ بِكَلِمَاتِ رَبِّهَا وَكُنْتِ مِنَ الْقَائِنِينَ

*“Allah, bir de iffetini sapasağlam koruyan ve bizim de kendisine ruhumuzdan üflediğimiz, Rabbinin kelimelerini ve kitaplarını doğrulayan İmrân kızı Meryem'i de (inanarlara) örnek gösterdi. O itaat edenlerdendi.”*¹⁹³

Âyetin başındaki “İmrân kızı Meryem” terkihi bir önceki âyette bulunan “Firavun'un hanımı” terkihiine atıftır. Yani Allah Teâlâ, iman edenlere kavminin çoğu kâfir olduğu halde dünya ve âhiretin şerefi olan seçilmişlik kendisine verilmiş olan Hız. Meryem'in halini örnek gösterdi.¹⁹⁴ Ancak bu terkihi mahzuf bir fiilin mef'ûlü olarak değerlendirenler de olmuştur.¹⁹⁵

¹⁹⁰ Mâtûrîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, 15/279.

¹⁹¹ Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, 14/358.

¹⁹² Mâtûrîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, 15/279.

¹⁹³ et-Tahrîm 66/12.

¹⁹⁴ Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, 14/358; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 28/377.

¹⁹⁵ Semerkandî, *Bahru'l-'ulûm*, 3/384.

“İmran kızı Meryem’i de (inananlara) (örnek gösterdi)” kısmı, Allah Teâlâ Hz. Meryem’i ve Yahudîlerin eziyetlerine gösterdiği sabrını örnek olarak sundu şeklinde tefsir edilmiştir.¹⁹⁶

Allah Teâlâ, Hz. Meryem’den “*iffetini sapasağlam koruyan*” olarak bahsetti. Bu âyette iffeti koruma Hz. Meryem’e izafe edildi. Bu izafetin sebebi Hz. Meryem’in zinayı engelleyen ve iffeti korumayı temin eden sebepleri tekellûf etmesidir. Çünkü Hz. Meryem insanlar ona bakmasın, kendisi de onları görmesin diye insanlarla arasına bir perde koymuştu. Bu şekilde iffetini korumayı elde edecekti. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: “*Mü’min kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar.*”¹⁹⁷ Çünkü gözü başkalarına bakmaktan engellemede iffeti korumaya ulaşma vardır.¹⁹⁸

Yine âyette Hz. Meryem’in iffetini korumakla öne çıkarılması Yahûdîlerin gayr-i meşru bir ilişki sonucu çocuk dünyaya getirdi şeklinde attığı iftiraya reddiyedir.¹⁹⁹

Âyette geçen “ferc” kelimesiyle tefsir kaynaklarında “ceyb” murâd edilmiştir denilmektedir.²⁰⁰ “Ferece” sözlükte “açmak, ayırmak” anlamına gelir. Ferc master olarak kullanıldığında “gam ve üzüntüyü gidermek” manasına, isim olarak kullanıldığında “yarık ve boşluk gibi iki şey arasında bulunan açıklık” anlamında olmak üzere yaka yahut paça gibi herhangi bir yırtığı, çatlağı ve aralığı ifade etmek için kullanılır.²⁰¹ Ferc, iki şey arasında bulunan her türlü açıklığı ifade eder.²⁰²

“Ceyb” kelimesi ise sözlükte “elbiseyi giyerken başın geçirildiği yer yani yaka” manasına gelmektedir.²⁰³

Kadının gömleğinin yakası da ikiye ayrılmış, yarılmış olduğu için, o da bir ferc yani ortası ayrık yerdir.²⁰⁴ Elbisede bulunan her türlü açıklık olan yer ceyb olarak

¹⁹⁶ Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 21/106; Semerkandî, *Bahru’l-‘ulûm*, 3/384.

¹⁹⁷ en-Nûr, 24/30.

¹⁹⁸ Mâtûrîdî, *Te’vilâtü’l-Kur’ân*, 15/279; Âlûsî, *Rûhu’l-Me’ânî*, 14/358 vd.

¹⁹⁹ Mevdûdî, *Tefhîmü’l-Kur’ân*, 6/411.

²⁰⁰ Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 21/106.

²⁰¹ Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, 7/433.

²⁰² *el-Mu’cemü’l-vecîz*, ed. Mecmea’l-lügati’l-Arabiyye, (Mısır: Dâru’t-tahrîr, 1400/1980), “ferc”, 465; Âlûsî, *Rûhu’l-Me’ânî*, 14/359.

²⁰³ Mecmea’l-lügati’l-Arabiyye, *el-Mu’cemü’l-vecîz*, “cyb”, 129.

isimlendirilir.²⁰⁵ Bu manalar sebebiyle müfessirler ferc kelimesini ceyb kelimesi ile tefsir etmişlerdir.

Ferc kelimesinin ceyb ile tefsir edilmesi çok belîğ bir ifadedir. Çünkü gömleğinin yakasını başkalarının dokunmasından veya fiillerinden koruyan kişi kendisini çok daha fazla korur. Ferci koruma olarak yapılan ifade iffetten kinâyedir.²⁰⁶

Hz. Meryem'e babasız bir çocuk dünyaya getirmek üzere âyette “*bizim de kendisine ruhumuzdan üflediğimiz*” şeklinde ifade edilen nefhayı Allah'ın elçisi olan Cebrâîl (a.s.) yapmıştır.²⁰⁷

Elmalılı, Hz. Meryem'e yapılan nefha'nın mahiyeti hakkında şöyle açıklamalar yapmaktadır: Bir erkeğin sülbünde nutfeyi, bir kadının rahminde yumurtayı nasıl yaratıyorsa Hz. Meryem'in rahminde Rabbanî emir ile ikisi de öyle yaratılmıştır. “*Ey Meryem! Allah, seni seçti. Seni tertemiz yaptı ve seni dünya kadınlarına üstün kıldı*”²⁰⁸ buyrulduğu üzere âlemin hanımlarında hiç ortaya çıkmamış mazhariyetle seçilmiş kılınarak, dışarıdan bir aşılama ihtiyacı olmadan, kendisine görülen ruhun nefhasıyla hamile olmuştur.²⁰⁹

Âyette geçen “fîhi”de bulunan zamir hakkında farklı tefsirler yapılmıştır. Bu zamiri Hz. Îsâ'ya ait kabul edenler²¹⁰ ve ferc kelimesinin tefsirini ceyb kelimesiyle yaparak bu zamirin ceyb kelimesine ait olduğu görüşünde olanlar vardır. İkinci görüşte olanlar nefhanın ceybe yapıldığını söylerler.²¹¹

Kurtubî, âyette geçen ferc kelimesinin Übey'in (ö.33/654)²¹² bir kıraatte ceyb olarak okunduğunu delil getirir.²¹³ Yine Kurtubî, Ebü'l-Leys es-Semerkandî'yi (ö. 373/

²⁰⁴ Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, 14/359.

²⁰⁵ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 21/106.

²⁰⁶ Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, 14/359.

²⁰⁷ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 21/106; Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, 14/358.

²⁰⁸ Âl-i İmrân, 3/42.

²⁰⁹ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 7/434.

²¹⁰ Mâtûrîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 15/280; Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, 14/359.

²¹¹ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 21/106; Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, 14/358.

²¹² Ebü'l-Münzir (Ebü't-Tufeyl) Übey b. Ka'b b. Kays b. el-Ensârî: Hz. Peygamber'e (s.a.v.) Kâtiplik yapan ve Kur'an'a hizmetleriyle tanınan sahâbîdir.

²¹³ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 21/106

983) kaynak olarak göstererek nefhanın ceybe yapıldığını özellikle belirtir ve “Cebrâîl (a.s.) ceybe üfledi, ferce üflemedi” der.²¹⁴

“*Rabbinin kelimelerini*” indirilmiş olan sahifeler veya Allah’ın peygamberlerine vahyettikleri vahiyler olarak açıklanmıştır.²¹⁵ Farklı bir açıdan tefsir edilerek, “*Rabbinin kelimelerini*” ile ifade edilen, Allah’ın her şeye kâdir olduğunu ve “*Bir şeyi dilediği zaman, O’nun emri o şeye ancak “ol!” demektir. O da hemen oluverir*”²¹⁶ âyetinde geçtiği üzere Allah Teâlâ’nın dilediğini yaratma gücünü anlatan emirlerdir denilmiştir.²¹⁷

Âyetteki “*ve kitaplarını*” kelimesinde kırâat farkı bulunmaktadır. Ebu Amr (ö. 154/ 771) ve İmâm Âsım’dan (ö. 127/ 745) gelen Hafs (ö. 180/ 796) rivâyetinin dışındaki kırâatlarda “kitâbihi” olarak müfret okunmuştur. Müfret olarak okunduğunda onunla cins murat edilmiş ve mana da Allah Teâlâ’nın indirdiği her kitap olur.²¹⁸ Hz. meryem’in bir kitabı tasdik etmesi, kitapların hepsini tasdik etmesi demektir. Çünkü Allah Teâlâ’nın kitaplarından birine inanan, kitapları birbirine muvâfık olduğu için kitapların hepsine inanmıştır. Kitapların hepsine inanmış olan kişi de işaret yoluyla her bir kitabına inanmış demektir. Dolayısıyla her bir kırâat diğer kırâatın manasını iktizâ eder.²¹⁹ Kaynaklarda “Levh-i Mahfûz’da yazılı olanlar²²⁰ veya indirilmiş olan kitaplar”²²¹ olarak tefsir edilmiştir. Bu kitaplar da Sahîfe’lerin dışında kalan Tevrat, İncil ve Zebûr’dur.

“*O itaat edenlerdendi*” şeklinde çevrilmiş olan “kânitîn” kelimesi tefsir kaynaklarında “itâat edenlerden,”²²² “namaz kılanlardan”²²³ “akşam ile yatsı arasında

²¹⁴ Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 21/106; Ebû’l-Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm es-Semerikandî, *Bahru’l-’ulûm*, thk. Ali Muhammed Müavvid-âdil Ahmed Abdu’l-Mevcûd (Beyrut: Dâru’l-kütübü’l-’ilmiyye, 1413/1993), 3/384.

²¹⁵ Beydâvî, *Envâru’t-tenzîl ve esrâru’t-te’vîl*, 5/226; Âlûsî, *Rûhu’l-Me’ânî*, 14/359.

²¹⁶ Yâsîn, 36/86.

²¹⁷ Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, 7/434.

²¹⁸ Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 21/106;

²¹⁹ Mâtûrîdî, *Te’vîlâtü’l-Kur’ân*, 15/282.

²²⁰ Beydâvî, *Envâru’t-tenzîl ve esrâru’t-te’vîl*, 5/226; Âlûsî, *Rûhu’l-Me’ânî*, 14/359.

²²¹ Beydâvî, *Envâru’t-tenzîl ve esrâru’t-te’vîl*, 5/226; Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 21/106; Âlûsî, *Rûhu’l-Me’ânî*, 14/359.

²²² Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 21/107; Mâtûrîdî, *Te’vîlâtü’l-Kur’ân*, 15/282.

²²³ Mâtûrîdî, *Te’vîlâtü’l-Kur’ân*, 15/282.

namaz kılanlardan”²²⁴ Bu âyette bulunan kânitîn kelimesi “kânitât” şeklinde gelmedi. Âlûsî bu kelimenin müzekker olmasını tağlîb için olmakla açıklar.²²⁵ Ancak bu şekilde müzekker gelmesini Allah Teâlâ, onun itâat eden bir kavimden olduğunu kastetti veya Hz. Meryem’in ehl-i beyti’nin kasdedilmiş olması da caizdir diye açıklayanlar da vardır. Çünkü onlar da Allah’a itâat edenler idiler.²²⁶

Gerçekten Hz. Meryem’in imtihan edildiği şekilde yeryüzünde hiçbir kadın imtihan edilmemiştir. Son derece zor bir imtihana tabi tutulmuş ve hiç şikâyet etmeden, hakiki mümine olarak Allah’ın emrini yerine getirmiştir.²²⁷

2.8. Toplumda Kadının Yeri

Kadın toplumun en etkili unsuru olarak kabul edilebilir. Çünkü anneler toplumda herkese örneklik teşkil eden kişilerdir. Her fert bir annenin gölgesi altında yetişir ve pek çok hususu ondan öğrenir. Kişilerin tercihleri bakış açısı hatta inancı annesinden etkilenir.

Saf ve temiz fitratla doğan insan, hayatı boyunca ihtiyacı olan bilgileri ve davranışları daha çok çevresindeki modellerden öğrendiği gibi dini anlayış ve inancını da yine rol modelleri gözlemleyerek öğrenir.

“Bütün araştırma ve gözlemler dini inanç ve tutumların teşekkülünde ilk çocukluk dönemindeki aile ilişkilerinin en etkili faktör olduğu hususunda birleşmektedir.”²²⁸ Çünkü çocuk bu dönemde bütün zamanını aile fertleri içerisinde geçirmekte özellikle anne ile yoğun bir etkileşim halinde olmaktadır. “Kişide şahsiyet inşanın gerçekleştiği en uzun evre aile ortamında geçmektedir.”²²⁹ Bütün alışkanlıklarda bu durumun etkisi gözlemleneceği gibi dini tutum ve inançlarda da ailenin etkisi daha fazla olduğu inkâr edilemez bir gerçektir.

²²⁴ Kurtubî, *el-Câmi‘ li-ahkâmi ‘l-Kur‘ân*, 21/107.

²²⁵ Âlûsî, *Rûhu ‘l-Me‘ânî*, 14/359.

²²⁶ Kurtubî, *el-Câmi‘ li-ahkâmi ‘l-Kur‘ân*, 21/107.

²²⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü ‘l-Kur‘ân*, 6/391.

²²⁸ Kerim Yavuz, *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi* (Ankara: DİB Yay. 1983), 46-63.

²²⁹ Betül Topçu, *Din Eğitimi Açısından Kur‘ân-ı Kerim’de Hz. Meryem’in Terbiyesi* (İstanbul: marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012), 57.

Resûlullah (s.a.v.) çocukların dinî inanç ve anlayışlarında birinci derecede etkili olan faktörün olan anne babanın rol modelliği olduğuna şu hadis-i şerifte dikkat çekmektedir.

*“Her doğan çocuk, İslâm fıtratı üzerine doğar. Sonra, anne-babası onu Hristiyan, Yahudi veya Mecusi yapar.”*²³⁰

“Çocukta dinî uyanış aile büyüklerinin ilgi, teşvik, destek ve örnek olmalarına büyük ölçüde bağlı olmaktadır. Eğer çocuk öncelikle ailede huzurlu bir manevî ortam içerisinde yaşama imkânı bulabilirse onda güçlü bir dini uyanış görülebilir.”²³¹ Bu dönemde başlayan dinî uyanış yetişkinlik çağında ortaya çıkacak dinî hayatın, bağlılığın esasını oluşturacaktır.

Resûlullah (s.a.v.) “Benim nasıl namaz kıldığımı gördüyseniz siz de öyle namaz kılınız”²³² buyurmuştur. Bu hadis-i şerif de ibadetlerin öğrenilmesinde rol modelin önemini ortaya koymaktadır.

Resûlullah’ın (s.a.v.) bu hadis-i şerifinden, öğrenmenin taklitle başladığını net bir şekilde anlayabiliriz.²³³ “Öğrenmenin etkinliği, öğrenenin modelden gözlemlediği davranışı taklit edebilme kabiliyetidir. İlk zamanlar için iyi taklit eden en iyi öğrenendir.”²³⁴ Din çocukluk döneminde ailede ya anneden ya babadan yahut her ikisinde ya da aile çatısı altında yaşayan bir büyükten öğrenilir. Böylece taklit etme ve özdeşim kurma şeklinde başlayan dinî inanç ve yaşam, çocuğun çevresinin dinî durumuna ve ferdî kabiliyetine göre zamanla gelişir ve derinleşerek kişiliğinde yer eder.²³⁵ Güzel örnek olmanın veya kişilerin güzel örnek edinmelerinin dinî yaşantıda etkisi bariz bir şekilde görülmüş olur.

Çocuk için anne-baba rol model olmada birinci sırayı teşkil eder.²³⁶ Çünkü o dönemde yakinen tanımaya en iyi imkân bulunduğu kişilerdir. Onlarla çok yoğun

²³⁰ Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş’as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, *Sünen-i Ebî Dâvûd*, nşr. Yasir Hasan v.dğr. (Beyrut-Lübnân: Müessesü’r-risâleti, 1438/2016), “Sünnet”, 17 (No. 4714).

²³¹ Hökelekli, *Din Psikolojisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1993), 257.

²³² Buhârî, *Ezân*, 18.

²³³ Karakuş - Çoksever, “Değerler Eğitiminde Rol Model Olarak Kadın Kahramanlar”, *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi* 10/20 (Güz 2019), 47.

²³⁴ Karakuş - Çoksever, “Değerler Eğitiminde Rol Model Olarak Kadın Kahramanlar”, 47.

²³⁵ Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 257.

²³⁶ Karakuş - Çoksever, “Değerler Eğitiminde Rol Model Olarak Kadın Kahramanlar”, 47.

zaman geçirilmektedir. Bu sebeplerden dolayı çocuk üzerinde etkileri çok fazladır. Anneler bu durumu bilerek rol model olmanın en iyi örneklerini sunmalıdırlar. Ayrıca toplum olarak da çocuklarda bulunan bu özellikler fırsata çevrilmelidir.

Rabbimiz bir konuda emir verildiğinde bu emrin mucibinin kişinin hayatında sergilemesi gerektiğini şu âyet-i kerimede örneklendirir.

“Ailene namazı emret ve kendin de ona devam et.”²³⁷

Kişinin dinî vazifelerini yerine getirmesi için ona bunları yerine getirmeyi emir cümleleriyle hatırlatmanın yanında karşısında bunları uygulayarak göstermek en doğru tutumdur.

Eğitim çok karmaşık ve kompleks bir olgu olduğu için olumlu rol modele tanık olan her kişi de aynı tepkiler görülmeyebilir. Ancak bu durum rol modelin önemini ortadan kaldıramaz.

2.9. Kur’ân’da Kadının Yeri

Kur’ân-ı Kerim’in ele aldığı ve ihtiyaç olarak baktığı konulardan bir tanesi de kadın hakları, vazifeleri ve insanlığa üsve-i hasene olan hanımların temayüz etmiş vasıflarıdır.

Kur’ân-ı Kerim’de kadının konumunu değerlendirirken Kur’ân-ı Kerim’e yüzeysel olarak bakmak doğru sonuçlara ulaşmaya imkân vermeyecektir. Sadece indiği dönemin şartlarını nazar-ı itibara alarak da netice elde etmek de uygun olmayacaktır. Bu sebeple “tarihin bir kesitinde yaşayan insana değil de insan türüne hitap eden ve bu hitabında onun onurunu, aklını, mantığını hülâsa varlık şartlarını dikkate alan Kur’ân, makâsıd ve maslahat çerçevesinde okunduğunda hem kadın hem de erkek için herkesin kendi yaratılış yapısına uygun rollere kaynaklık ettiği, aralarında cinsiyet farkını muhafaza eden ama sınıfsal bir farka asla geçit vermeyen bir” İlahî Kitap olarak bize yol gösterecektir.²³⁸

Kur’ân kadın konusunu Allah Teâlâ’nın değerli yarattığı insan çerçevesinde ele almaktadır. Bu bakış açısı Kur’ân’da yer alan sûre isimlerinde, kadınlardan bahseden âyetlerde müşahade edilmektedir. Mümtetine Sûresi, Mücadele Sûresi, Nisa Sûresi,

²³⁷ Tâhâ 20/132.

²³⁸ Düzgün, “Kadın Rollerine Kur’ân’ın Değerler Sisteminin Kaynaklığı”, 205.

Meryem Sûresi sadece isimleriyle dahi kadınla ilgilidir. Bu sûreler kadını saygın bir fert olarak sunar. Örneğin Nisa Sûresi kadın konusunu geniş bir çerçevede “insan, aile ve toplum üst başlığında işler. Zira sûrenin “daha ilk âyeti insan soyunun temel bütünlüğünü ve bu bütünlükten doğan kadın ile erkeğin birbirine karşı yükümlülüklerini şöyle vurgular.”²³⁹

*“Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan; ikisinden birçok erkek ve kadın (meydana getirip kabileler ve boylar halinde) yayan Rabbinize karşı gelmekten sakının. Kendisi adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah’a karşı gelmekten ve akrabalık bağlarını koparmaktan sakının. Şüphesiz Allah, üzerinizde bir gözetleyicidir.”*²⁴⁰

Yine Kur’ân-ı Kerim insanın yaratılışı konusunda herhangi bir referansta bulunmadan ve bunu kadın erkek ikilemine indirgmeden insanın değerli olduğunu açıkça belirtmektedir. Âyetlerde bu durum açıkça görülecek şekilde zikredilmiştir.

*“Andolsun, biz insanoğlunu şerefli kıldık. Onları karada ve denizde taşıdık. Kendilerini en güzel ve temiz şeylerden rızıklandırdık ve onları yarattıklarımızın birçoğundan üstün kıldık.”*²⁴¹

Kur’ân-ı Kerim’de hitaplar genel olarak arapçada müzekker denilen (eril) sigâ ile yer almaktadır. Yani bu hitaplar erkeklere seslenilen kalıplardır. Ancak şu bilinmelidir ki Kur’ân-ı Kerim’de bulunan bu müzekker (eril) sigâlar muhatap olarak hem erkeklere hem de kadınlara seslenmektedir. Kur’ân’ın hitâp tarzına göre eğer hitâp umuma aitse kastedilen mana da umumidir.²⁴² Bu genel sebeple Kur’ân’ın bu şekilde yer alan hitap ve emirleri kadın-erkek arasında ayrım gözetmez. Kul olmaları açısından kadın ve erkek Allah’ın huzurunda bütün emirlere uyma ve yasaklarından kaçınmada eşittirler.²⁴³ İlahî hitaba birlikte muhatap olmuşlardır. “Namaz kılın”²⁴⁴, “ey iman

²³⁹ Mehmet Görmez, “İslâm ve Kadın Yazıları”, ed. DİB. *Kadın ve Aile Yazıları*, (Ankara: DİB Yay. 2017), 16.

²⁴⁰ en-Nisâ 4/1.

²⁴¹ el-İsrâ 17/70.

²⁴² Bedruddin Muhammed b. Abdullah ez-Zerkeşî, *el-Burhan fî Ulumi’l-Kur’ân*, 2/217; İsmâîl Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü* (Ankara: TDV Yayınları, 1993), 192.

²⁴³ M. Ali Haşimi, *Kur’ân ve Sünnet’e Müslüman Kadının Şahsiyeti*, çev. H. İbrâhim Kutluay - Hamdi Arslan- Nurettin Yıldız (İstanbul: Risale, 2020), 50.

²⁴⁴ el-Bakara 2/43.

edenler”²⁴⁵, “ey insanlar”²⁴⁶ şeklinde olan hitaplar ve emirler kadın- erkek her mümine yöneliktir.

Hz. Âdem (a.s.) ve Hz. Havva ile başlayan insanlık tarihi boyunca kadınlar hayat mücadelesinde çok ciddi roller üstlenmişlerdir. Cennet’te şeytan ikisinin birlikte ayağını kaydırdıktan sonra²⁴⁷ birlikte tövbe ederek şu şekilde bağışlanma dilemişlerdir.

*“Dediler ki: “Rabbimiz! Biz kendimize zulüm ettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz.”*²⁴⁸

Cihadın her türlüsüne katılma, infak etme, hicret ve sıkıntılara direnme, sabır gösterme gibi risâlet tarihi ve İslam tarihi boyunca müminlerin gösterdiği fedakârlılara katılmışlardır. Yapılan fedakârlık ve çabaların karşılığının verileceğini Allah Teala şu şekilde ifade etmiştir:

*“Rableri, onlara şu karşılığı verdi: Ben, erkek olsun, kadın olsun, sizden hiçbir çalışanın amelini zayi etmeyeceğim. Sizler birbirinizdensiniz. Hicret edenler, yurtlarından çıkarılanlar, yolumda eziyet görenler, savaşanlar ve öldürülenlerin de andolsun, günahlarını elbette örteceğim. Allah katından bir mükâfat olmak üzere, onları içinden ırmaklar akan cennetlere koyacağım. Mükâfatın en güzeli Allah katındadır.”*²⁴⁹

Kur’ân-ı Kerim toplumu ilgilendiren en önemli husus olan yöneticiye itâat etme vazifesine kadınların da katılmasını, toplumsal birer problem ve toplum hakkı olan günahlardan uzak durma hususunda söz vermelerini ve kendilerinin taraf olarak değerlendirilmesinin emretmiştir. Bu durum aynı zamanda kadının sosyal hayattaki önemini ortaya koyar. Şöyle buyrulmuştur:

“Ey Peygamber! Mü’min kadınlar, Allah’a hiçbir şeyi ortak koşturmak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, elleriyle ayakları arasında bir iftira uydurup getirmemek, hiçbir iyi işte sana karşı gelmemek konusunda sana biat

²⁴⁵ el-Bakara 2/172.

²⁴⁶ el-A’râf 7/158.

²⁴⁷ Bk. el-Bakara 2/36.

²⁴⁸ el-A’râf 7/23.

²⁴⁹ Âl-i İmrân 3/195.

etmek üzere geldikleri zaman, biatlerini kabul et ve onlar için Allah'tan bağışlanma dile. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."²⁵⁰

Kur'ân-ı Kerim'de bizlere kadın veya erkek Allah Teâlâ'nın halis ve salih kullarından pek çok değerli şahsiyetler örnek sunulmuştur. Bu şahsiyetlerin farklı imkân ve özelliklere sahip kişiler olduğunu görürüz. Zira kıymet soyda, asalette, kadın veya erkek olmada, zenginlik ve servette değildir.

İyi bir örnek olmanın ölçüsü iman ve salih amellerdir. Kur'ân-ı Kerim'de sunulan örnek şahsiyetler farklı dünyevî konum, nitelik ve imkânlarıyla bizlere rekabet ve yarış edilecek olan alanın takva olduğunu öğretmiş ve göstermişlerdir. *"Allah katında en değerli olanınız, O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır,"*²⁵¹ âyet-i kerimesinin mücibince yaşamanın temsili olmuşlardır.

Kur'ân-ı Kerim'de anne, kardeş, eş olarak kendilerinden bahsedilen veya bizzat adı zikredilen kadınlar, Allah Teâlâ'nın bize tanıttığı, hayatlarını aktardığı, hak uğruna katlandıkları zorlukları ve bu uğurdaki mücadelelerini, aile fertleri için yaptıkları fedakârlıkları ve gayretlerini anlattığı, insanlar için sunulmuş güzel örnek şahsiyetlerdir.

Kur'ân-ı Kerim'de gerek peygamber kıssaları içinde gerekse peygamber kıssalarında ayrı bir şekilde hayatı veya hayatından kesitler anlatılan müminlere güzel örnek olan kadınların olumsuz örnek olan kadınlardan daha fazla olduğu görülmektedir.²⁵²

İnsanlığa imanın gereklerini yerine getirmek ve ahlakî açıdan güzel örnek olarak sunulmak çok özel bir makam ve konumdur. Bu özel konuma sahip olmuş bize değerine paha biçilemeyecek bir miras bırakmışlardır. Yani güzel örnek şahsiyetlerin ve özelde kıssaları anlatılan kadınların bize resmettikleri ahlak kuralları bizim için birer servet değerindedir. Nitekim hadis-i şerif de bu duruma işaret eder: *"Hiçbir baba oğluna güzel ahlaktan daha değerli bir miras bırakmamıştır."*²⁵³

Rabbimiz tarafından bize aktarılan kıssalara baktığımızda Kur'ân-ı Kerim'de kadın Hz. Şuayb (a.s.) kızlarının yaptığı gibi çalışarak ve fikir vererek ailenin önemli bir

²⁵⁰ el-Mümtehhine 60/12.

²⁵¹ el-Hucurât 49/13.

²⁵² bk. Çelik, "Kur'ân'da Peygamber Kıssalarında Kadın Motifleri", 39-70.

²⁵³ Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ et-Tirmizî, Cami'u't-Tirmizi, thk. Salih b. Abdulaziz (Riyad: Dâr's-selam, 1421/2000), "Birr", 33 (No: 1952).

problem ve sorununu çözen,²⁵⁴ Hz Mûsâ'nın (a.s.) annesinde gördüğümüz gibi Allah Teâlâ'ya olan tevekkül ve güvenini sağlam bir halde aile fertlerini her türlü riski göze alarak korumak için çareler bulan,²⁵⁵ dağılmayla yüz yüze kalan ailesini tekrar birleştirmek ve kendine yapılan haksızlığı ortadan kaldırmak için ısrarla Hz. Peygamber'e (s.a.v.) baş burarak mücadele eden,²⁵⁶ Hz. Âsiye'nin yaptığı gibi bedeli çok ağır olma ihtimali mevcut bir durumda dahi zulme engel olan, imanını muhafaza etmek amacıyla ölümü dahi göze alan ve geçici dünya servetlerini terk ederek ahiret yurdunu isteyen,²⁵⁷ Hz. Meryem gibi iffet timsali olan²⁵⁸ ve Allah Teâlâ'nın ikramlarına mazhar olan,²⁵⁹ Allahın rızasını kazanmak amacıyla bir anne için en değerlisi olanı O'nun mabedi için hizmete adayan,²⁶⁰ Hz. Sâre gibi meleklere ikram edilen sofraya şahit olan ve onların müjdesi duyan²⁶¹ bir kuldur. Hz. Süleyman'nın (a.s.) peygamber olduğu dönemde Sebe Halkı'nın melikesi olan Belkıs, o çağın refah içinde yaşayan toplumunu yöneten örnek hanımlardır.²⁶²

Kur'ân-ı Kerim kadını "bireysel ve sosyal kimliğine vurgu yaparak onu toplumsal değişimin ve istikrarın belirleyici kutuplarından biri kılar."²⁶³ Mücadele Sûresinde bize haksızlığı ortadan kaldırmak için verdiği çabası aktarılan Havle bnt Sa'lebe'nin (r.anhâ) ısrarlı gayreti, ne zaman başladığı bilinmeyen ciddi bir sorunu ortadan kaldırmış ve nâzil olan âyet-i kerime ile bu konuda toplumda dönüşüm sağlanmıştır.²⁶⁴ Hz Meryem'in annesinin adağını ve verdiği sözü yerine getirmek için samimi niyeti mabede kadınların hadim olmalarının başlangıcı olmuştur.²⁶⁵

²⁵⁴ bk. el-Kasas 28/23-28.

²⁵⁵ bk. el-Kasas 28/7.

²⁵⁶ bk. el-Mücâdele 58/1-4.

²⁵⁷ bk. el-Kasas 28/8-9; et-Tahrîm 66/11.

²⁵⁸ et-Tahrîm 66/12.

²⁵⁹ bk. Âl-i İmrân 3/37.

²⁶⁰ bk. Âl-i İmrân 3/35.

²⁶¹ bk. Hûd 11/69-73.

²⁶² en-Neml 27/23-44.

²⁶³ Kadriye Durmuşoğlu, "Üç Kur'ân Yorumunda Kadının Ötekiliği", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/2 (2008), 621.

²⁶⁴ bk. Mücâdele 58/1.

²⁶⁵ bk. Âl-i İmrân 3/35-37.

*“Mümin olarak, erkek veya kadın, her kim salih ameller işlerse, işte onlar cennete girerler ve zerre kadar haksızlığa uğratılmazlar.”*²⁶⁶

Resûlullah (s.a.v.) umre niyetiyle Medine’den Mekke’ye doğru yola çıkıp Hudeybiye denilen yere ulaştığında ve Mekke müşrikleri onun umre yapmasına engel olup antlaşma yapmaya karar verdiklerinde yapılan Hudeybiye Antlaşmasının maddelerinden birine göre Mekkelilerden bir kişi imanı seçer ve müslümanlara sığınırsa Mekke’ye iade edilecekti. İşte Hudeybiye antlaşmasıyla oluşan bu durum üzerine inen Mümtehine Sûresi’nin onuncu âyetine göre Hudeybiye Antlaşması’nda yer alan bu maddedeki şart erkeklere uygulanacak, mümin kadınlara Mümtehine Sûresi’nin onuncu âyetinin beyan ettiği bu farklı hüküm uygulanacaktır. Yani müslümanlara sığınan mümin hanımlar Mekke müşriklerine geri iade edilmeyecekti.²⁶⁷

Mümtehine Sûresi’nin onuncu âyetin sebab-i nüzûlü olarak şu olay nakledilir: Ümmü Külsûm bnt. Ukbe b. Ebî Muayt muhâcir olarak Resulullah (s.a.v.) geldi. Onun peşinden de kardeşleri Velîd ve Umâre geldiler ve Resulullah’a (s.a.v.): “Antlaşmadaki şarta binaen Ümmü Külsûm’ü bize geri ver” dediler. Hz. Peygamber (s.a.v.): “Antlaşma erkekler hakkında geçerli, kadınlar hakkında değil” buyurdular.²⁶⁸

*“Ey iman edenler! Mü’min kadınlar muhacir olarak size geldiklerinde, onları imtihan edin. Allah, onların imanlarını daha iyi bilir. Eğer siz onların inanmış kadınlar olduklarını anlarsanız, onları kâfirlere geri göndermeyin.”*²⁶⁹

Kadın lehine davranıldığı ve kadının daha ayrıcalıklı bir konuma konulduğu âyetin getirdiği düzenlemeyle açıkça görülmektedir. Öyle ki sözkousu antlaşma maddeleri dahi kadınlar lehine yorumlanarak onlar için farklı bir uygulama getirilmiştir. Bu uygulama kadınların zor ve sıkıntılı hallerde bırakılmayıp özel davranılması hususunu bizlere açık bir şekilde ifade etmektedir. Mümin hanımların değer ve konumu çok yüksektir, yeri geldiğinde bu değer muhafazası için ciddi tutum ve davranışlar ortaya konulmalıdır.

²⁶⁶ en-Nisâ 4/124.

²⁶⁷ Nesefî, *Medarikü’t-tenzil*, 3/470; Muhammed Ali Sabunî, *Safvetü’t-tefâsir*, (İstanbul: Dersaadet,), 3/364.

²⁶⁸ Sabunî, *Safvetü’t-tefâsir*, 3/364.

²⁶⁹ el-Mümtehine 60/10.

3. TAHRÎM SÛRESİ 11 VE 12. ÂYETTE BAHSEDİLEN ÖRNEK KADINLAR

3.1. Hz. Âsiye

3.1.1. Tarihsel kişiliği

Kendisi Kur'ân-ı Kerim'de eşine telmihle Firavun'un karısı²⁷⁰ terkibiyle zikredilir. Hem de haddi aşmada, Allah'ı inkârda sınır tanımayan bir zalim kişiye telmihle bahsedilir. Öyle ki, Firavun “*Ben, sizin en yüce Rabbinizim!*”²⁷¹ Diyecek kadar ileri giden bir kişidir.

Kaynaklarda ismi Âsiye bnt. Müzâhim olarak geçer²⁷² künyesi Âsiye bnt Müzahim b. Ubeyd b. Reyyan b. Velîd olarak bildirilmektedir.²⁷³ Hz. Mûsâ'nın (a.s.) halası olduğu da söylenmiştir ve ona iman etmiştir.²⁷⁴ Bu durumda İsrâîlî olur.²⁷⁵ Firavun'un amcasının kızı olduğu da söylenmiştir. Bu durumda da Âmâlikalı olur.²⁷⁶

Hz. Âsiye'nin eşi Mısır'ın o zamanda Firavun'u olan Velîd b. Mus'ab idi. Mısır Firavunlarının üçüncüsü olan Velîd b. Mus'ab'dan Mısır Firavunları arasında daha zalim, daha uzun ömürlü, katı kalpli ve İsrâîloğullarına ondan daha ağır ve kötü işkence yapan görülmemiştir.²⁷⁷

Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Âsiye'den, Firavun'un İsrâîloğullarının dünyaya yeni gelen erkek çocukları öldürmesi sebebiyle, katledilmekten korunmak amacıyla Allah Teâlâ'nın vahyine binaen annesi tarafından nehre bırakılan Hz. Mûsâ'nın²⁷⁸ tahta bir

²⁷⁰ bk. et-Tahrîm 66/11; el-Kasas 28/9.

²⁷¹ en-Nâziât 79/24.

²⁷² Maverdî, *en-Nüket ve'l-'uyûn*, 6/47; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 21/104; Ahmed b. Muhammed es-Sâvî, *Hâşiyetü's-Sâvî 'alâ tefsîr'l-Celâleyn* (Beyrut: Dâru'l-cîl, ts.), 4/213; Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, 14/357; Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 7/433.

²⁷³ M. Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi*, (Ankara: TDV Yay., 2004), 2/8; Ömer Faruk Harman, “Âsiye”, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi* (Erişim 17 Eylül 2022).

²⁷⁴ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 21/104; Sâvî, *Hâşiyetü's-Savî* 4/213; Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 7/433; Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, 14/358.

²⁷⁵ Sâvî, *Hâşiyetü's-Savî* 4/213.

²⁷⁶ Sâvî, *Hâşiyetü's-Savî* 4/213.

²⁷⁷ Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 2/8.

²⁷⁸ bk. el-Kasas, 28/7.

sal üzerinde suda bulunduktan sonra hayatta kalması için harcadığı çabayı bize aktararak bahsedilmeye başlanır.²⁷⁹

Hız. Âsiye nehrin kenarında iken, orada bulunan câriyeler tarafından Hız. Mûsâ'nın bulunduğu tahta sal bulundu ve Hız. Âsiye'ye getirildi. İçinde mal olduğu sanılarak bakılan tahta salda bulunan bebeği gören Hız. Âsiye'nin kalbinde bir şevkat ve sevgi oldu. Firavun bu bebek hakkında kendisine haber verildiğinde bebeği öldürmek istedi. Hız. Âsiye, bebeği öldürmekten vazgeçirmek için ısrarla ikna etmeye gayret etti.²⁸⁰

Hız. Mûsâ (a.s.) bu şekilde Hız. Âsiye'nin vesilesiyle Firavun'un katletmesinden kurtuldu ve vakti geldiğinde kendisine peygamberlik görevi verildi. Firavun'u imana davet etti fakat Firavun inanmadı. Sonra sihirbazlarla yaptığı mücadelede sihirbazlara galip gelip, Hız. Mûsâ'nın (a.s.) hak üzere olduğu Hız. Âsiye'ye zahir olduğunda iman etmiştir.²⁸¹

Hız. Âsiye'nin iman etmiş olmasına öfkelenen Firavun, ona işkence etmeye başladı. Firavun'un Hız. Âsiye'ye yaptığı eziyetler hakkında Kurtubî, Ebû Osman en-Nehdî'den (ö. 100/ 718-19)²⁸² şunu aktarır: Hız. Âsiye'ye güneşin altında işkence ediliyordu. Güneşin sıcaklığı ona zarar verdiğinde melekler kanatlarıyla Hız. Âsiye'ye gölge yapıyorlardı.²⁸³

Mâverdî, Ebû'l-Âliye'den (ö. 90/709) rivâyetle şöyle aktarır: Firavun Hız. Âsiye'nin iman ettiğini öğrendiğinde, toplumun ileri gelenlerinin önüne çıktı ve “Âsiye hakkında ne dersiniz? Onu nasıl bilirsiniz?” Diye sordu. Onlar da Âsiye'yi övdüler. Bunun üzerine Firavun “ama o başka bir tanrıya ibadet ediyor” dedi. İleri gelenler bunu duyunca da “onu öldür” dediler. Firavun yere dört adet kazık çaktırdı ve ayaklarından o kazıklara bağladı. Hız. Âsiye “*Rabbim! Bana katında, cennette bir ev*

²⁷⁹ bk. el-Kasas, 28/ 9.

²⁸⁰ Ahmet Cevdet Paşa, *Peygamberler ve Halifeler Tarihi*, sad. Ali Arslan (İstanbul: Hikmet Neşriyat, 2011), 22; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 2/10.

²⁸¹ Sâvî, Hâşiyetü's-Savî 4/213; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 7/433.

²⁸² Tam adı, Ebû Osmân Abdurrahmân b. Mil b. Amr en-Nehdî'dir. İslâmiyetten önce doğdu. Resûlullah (s.a.v.) hayatta iken İslâm'ı kabul etti fakat kendisiyle görüşemedi. Muhadramûndandır. Bk. Diyanet İslâm Ansiklopedisi.

²⁸³ Semerkandî, *Bahru'l-'ulûm*, 3/384; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 21/105; bk. Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, 14/358.

yap”²⁸⁴ diye dua etti. Gözünden perde kalkıp ve cennetteki evini görünce güldü. Hz. Âsiye’nin gülmesini gören Firavun, “deliliğine şaşırmadınız mı? Biz ona azap ediyoruz, o ise gülüyor” dedi. Sonra Hz. Âsiye ruhunu teslim etti.²⁸⁵

Kur’ân-ı Kerim’de kendisinden övgü ile bahsedilen ve müminlere güzel örnek olarak sunulan Hz. Âsiye hakkında hadislerde de ahlakî özellikleri zikredilmiştir. Resûlullah (s.a.v.) Hz. Âsiye’nin ahlakının kemali hususunda şöyle buyurmuştur:

*“Erkeklerden kemâle eren çoktur, hanımlardan ise Firavun’un hanımı Âsiye ve İmrân kızı Meryem dışında kemale eren olmamıştır. Âişe’nin diğer kadınlara üstünlüğü ise tiridin öbür yemeklere üstünlüğü gibidir.”*²⁸⁶

Hız. Âsiye irade hürriyetinin olmadığı, zulmün en ağır şekilde yaygın olduğu bir ortamda imanda sebat ederek kıyamete kadar bütün müminlere asil bir örnek olacaktır. Yaşadığı dönemi ve içinde bulunduğu şartları dikkat açısından Kur’ân-ı Kerim’de kendisinden övgüyle bahsedilerek şahsiyeti ve örnekliği hep devam edecektir.

3.1.2. Kur’an’da bahsedildiği âyetler

وَقَالَتِ امْرَأَةُ فِرْعَوْنَ قُرَّةُ عَيْنٍ لِي وَلَكَ لَا تَقْتُلُوهُ عَسَىٰ أَن يَنْفَعَنَا أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ

1. “Firavun’un karısı şöyle dedi: “Bana da, sana da göz aydınlığı (bir çocuk)! Sakın onu öldürmeyin. Belki bize faydası dokunur, ya da onu evlat ediniriz.” Oysaki onlar (olacak şeylerin) farkında değillerdi.”²⁸⁷

وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ آمَنُوا امْرَأَتَ فِرْعَوْنَ إِذْ قَالَتْ رَبِّ ابْنِ لِي عِنْدَكَ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ وَنَجِّنِي مِنْ فِرْعَوْنَ وَعَمَلِهِ وَنَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ

²⁸⁴ et-Tahrîm 66/11.

²⁸⁵ Semerkandî, *Bahru’l-‘ulûm*, 3/384; Maverdî, *en-Nüket ve’l-‘uyûn*, 6/47 vd.; Ayrıca bk. Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 21/104 vd.

²⁸⁶ Buhârî, “Enbiyâ”, 32, 46 (No. 3411, 3433); Müslim, “Fedâ’ilü’s-sahabe” 70 (No. 2431); Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî, *es-Sünen*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (b.y.: Daru ihyai kütübî’l-Arabiyye, ts.), “Et’ime” 14 (No: 3280).

²⁸⁷ el-Kasas 28/8-9.

2. “Allah, iman edenlere ise, Firavun’un karısını örnek gösterdi. Hani o, “Rabbim! Bana katında, cennette bir ev yap. Beni Firavun’dan ve onun yaptığı işlerden koru ve beni zalimler topluluğundan kurtar” demişti.”²⁸⁸

3.1.3. Âyetlerde işaret edilen vasıfları

Hiz. Âsiye’den bahseden âyetler ve tefsir kaynaklarında bu âyetler hakkında varid olan bilgiler incelendiğinde onun pek çok güzel vasıflarla donandığı görülecektir. Aşağıda Hiz. Âsiye’nin âyetlerde işaret edilen vasıfları ele alınacaktır.

3.1.3.1. Kötülüklerden uzak durması

İnsanın, bulunduğu çevreden ve yetiştiği ortamdan etkilenme özelliği vardır. İnsanda bulunan bu özellik nedeniyle güzel örneklerin ve üsve-i hasene sunulmasının mühim olduğunu daha önce birkaç kez ifade ettik. Ancak çevrenin kötü özelliklerinden herkes etkilenecek ve çevresinde yaşayanlara benzeyecek diye bir genelleme yapmak uygun olmaz. Hatta kötülüklerin yanlış olduğuna kanî olarak kötü insanların bulunduğu çevrelerde iyiyi ve doğruyu seçen kişiler olabilmektedir. Bu konuda asıl olan kişinin cevheridir.

Hiz. Asiyenin kötü çevrenin bozuk ahlakî özelliklerinden etkilenmediğini ve ayrıca imanını bütün olumsuz şartlara rağmen koruduğunu görüyoruz. Allah Teâlâ bu konuda bizlere örnek olarak Hiz. Asiyeyi (r.anhâ.) gösterdi. O, etrafındaki kötü özelliklerden kendini korudu ve etkilenmedi. Fıtratı, kendisini ahlakî bozulmaya çağıran bütün etkilere rağmen doğrudan sapmadı.²⁸⁹

Sâlih kişilerin ahlâkî olarak müfsit bir toplumda bulunmaları zalimlerin katılığını hafifletir. Hiz. Âsiye de böyle bir toplumda Firavun’un sert uygulamalarına ket vurabilme gayreti gösterdi.²⁹⁰ Hiz. Âsiye pek çok açıdan zalim anlayışın hâkim olduğu bir çağda ve toplumda yaşıyordu. İnsanî değerlerin ortadan kalktığı o çağda Hiz. Âsiye son derece erdemli davranış sergilemiştir.

²⁸⁸ et-Tahrîm 66/11.

²⁸⁹ Müslim, *Terbiyetü üsrati’l-müslime fî dav’ı sûreti tahrîm*, 86.

²⁹⁰ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, 20/86.

Hız. Mûsâ'yı (a.s.) kurtardığı dönemi ve zamanı, o dönemin anlayışını, gücü elinde bulunduranların bakış açısını dikkate aldığımızda Hız. Âsiye'nin sergilediği ahlakî ve insanî erdemlerin büyüklüğünü daha da iyi idrak edebiliriz.

O dönemde İsrailoğulları hor görülüyordu. Öyle ki hayat hakkı dahi tanınmıyordu. Onlara karşı olan bu bakış açısı Kur'ân-ı Kerim'de şöyle anlatılmaktadır:

*“Hor görülüp ezilmekte olan kavmi (İsrailoğullarını) toprağına bolluk ve bereket verdiğimiz yerin doğu ve batı taraflarına mirasçı kıldık.”*²⁹¹

*“Biz ise, istiyorduk ki yeryüzünde ezilmekte olanlara lütufta bulunalım.”*²⁹²

Hız. Âsiye bu anlayışın etkisinde kalmadan bir tahta bir sal üzerinde nehre bırakılmış olan, kim olduğu bilinmeyen, toplumun ve Firavun'un hor gördüğü kavme mensup olması yüksek ihtimal olan bir bebeğın yaşaması için gayret etmiştir.

Hız. Âsiye'nin çocuğı olmuyordu. Firavun'dan Hız. Mûsâ'yı evlat edinmeye izin vermesini istedi Firavun da buna izin verdi.²⁹³ Çocuk sahibi olamaması belki de Hız. Mûsâ'yı kurtarmasına imkân verdi. Hız. Âsiye yaşadığı imtihanlar ve zor durumlardan iyi ve güzel davranışlar yaparak başarıya, kurtuluşa kavuşuyordu. İçinde yaşadığı bu zâlim toplumdan Rabb'ine sığınarak felaha kavuşmayı diledi ve şöyle dua etti: *“Rabbim! Bana katında, cennette bir ev yap. Beni Firavun'dan ve onun yaptığı işlerden koru ve beni zalimler topluluğundan kurtar”* demişti.²⁹⁴

3.1.3.2. Zulme engel olma gayreti

O dönemde Hız. Mûsâ'nın kavmine karşı Firavun eliyle ve emriyle çok büyük zulüm uygulanıyordu. Hız. Mûsâ dünyaya gelmeden başlayan bu zulümler çok uzun süre devam etti. Kur'ân-ı Kerim'de bu konuda âyetler bulunmaktadır.²⁹⁵ Hız. Mûsâ'nın kavmine yapılan zulüm şu şekilde anlatılmaktadır:

²⁹¹ el-A'raf 7/137.

²⁹² el-Kasas 28/5.

²⁹³ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 16/236.

²⁹⁴ et-Tahrîm 66/11.

²⁹⁵ bk. el-Bakara, 2/49.

“Şüphesiz o, bozgunculardandı.”²⁹⁶

Kişinin pek çok şeye karşı bakış açısı, tutum ve davranışı yaşadığı toplumdan etkilenir. Hatta toplumun elit kesiminin bu tutumları temsil özellikleri olduğu için bunlara daha da bağlı olduğu görülür. Toplumda yanlış olan tutumlara karşı direnmek için selim bir fitrata sahip olmak, insanî ve ahlâkî yüce değerlerle bezenmek gerekir.

Hız. Âsiye Firavun’un eşi olarak o toplumun anlayış ve bakış açısına sahip olması en beklenen bir konumda idi. Durum bu iken Hız. Âsiye bezendiği yüce değerlerle, Firavun’un katletme kararı çıkardığı bir zümreye ve toplumunun değersiz gördüğü kesime mensup olan, hiçbir şeyden habersiz ve savunmasız minik bebek Hız. Mûsâ’nın yaşayabilmesi için zemin hazırladı.

“Firavun’un karısı şöyle dedi: “Bana da, sana da göz aydınlığı (bir çocuk)! Sakın onu öldürmeyin. Belki bize faydası dokunur, ya da onu evlat ediniriz.” Oysaki onlar (olacak şeylerin) farkında değillerdi.”²⁹⁷

Her insanın hayat hakkının dokunulmaz olduğuna inandığı için, Firavun ve onun gibi düşünenleri ikna edecek ifadeler ortaya koydu. Kendisini her istediğini yapmaya ve her şeye gücü yeteceğine inanan Firavun’u bebek olan Hız. Mûsâ’yı öldürmekten vazgeçirmek ve sarayda büyütmeyle ikna etmek oldukça zor bir durumdu.

Firavun ve adamlarına “onu öldürmeyin, çünkü İsrâîloğullarının bulunduğu yerden gelmedi, başka bir topraktan geldi diyerek”²⁹⁸ bebeği öldürmek için gerekçelerini ortadan kaldırmaya yöneldi.

Canı pahasına da olsa Hız. Mûsâ’nın hayatını savundu. Çünkü Firavun, Hız. Âsiye’nin bu istek ve teklifini, kendi emrine karşı çıkmaya, çok yersiz ve hadsiz bir düşünce olarak değerlendirip Hız. Âsiye’yi de öldürmek isteyebilirdi. Zira Hız. Mûsâ’nın peygamberlik vazifesini aldığı ve sihirbazlarla karşılıklı gösteri neticesinde sihirbazların mucizeyi idrak ederek iman etiklerinde, onlara “ben size izin vermeden

²⁹⁶ el-Kasas 28/4.

²⁹⁷ el-Kasas 28/8-9.

²⁹⁸ Kurtubî, el-Câmi‘ li-ahkâmi ‘l-Kur‘ân, 16/236.

mi ona iman ettiniz”²⁹⁹ diyerek din ve inanç hürriyetine fırsat vermediğini ortaya koyuyordu. Firavunun bu katı tavrını bilen Hz. Âsiye pek çok tehlikeyi göze alarak Hz. Mûsâ’nın hayatta kalmasını savundu.

3.1.3.3. Merhameti

Merhamet bir insanın en önemli özelliklerinden birisidir. Hatta bütün yaratılmışlara merhamet göstermek insan olmanın bir gereğidir denilebilir. Hz. Âsiye, tahta bir sal üzerinde olan Hz. Mûsâ’yı görünce ona merhamet etti ve sevdi.³⁰⁰ Hz. Âsiye kalbinde var olan merhamet duygusu ile önce Hz. Mûsâ’nın sonra İsrâîloğullarının, Firavun’un ve kendisinin hayatını etkileyen ve değiştiren etkili bir davranış yaptı. Hz. Âsiye’nin gösterdiği merhamet ile Hz. Mûsâ’nın hayatı kurtuldu, kendisi onun aracılığı ile gönderilen dine inanarak müminler safına geçti, İsrâîloğulları Mısırdan çıkabildi.

3.1.3.4. Dünya malına itibar etmemesi

Bütün zamanlarda insanların ayağını kaydıran en önemli tehlikelerden birinin geçici dünya hayatının malı, ihtişamı ve zenginlik sahibi olma isteği olduğu inkâr edilemez bir durumdur. Bu amaç için nice insanlar ciddi gayret göstermişler, pek çok şeyi feda etmişler, yorgunluklara katlanmışlar ve krallar savaşlar yapmışlardır.

Günümüz modern insanının da en büyük sorunlarından biri dünya malına olan tutkusu, servet elde etmek için vazgeçtiği değerlerin farkında olmamasıdır. Çoğu zaman insanlar dünya servetiyle değerleri arasında birini tercih etme durumuyla karşılaştığında kolayca dünyalıkları seçilebilmektedir.

Kur’ân-ı Kerîm’de Allah Teâlâ insandaki bu zaafı bertaraf etmek için dünyanın ve dünya malının bu konudaki aldatıcılığına dikkat çekmekte ve geçici bir oyun ve eğlence olduğunu belirtmektedir.³⁰¹

Hz. Âsiye dünya metaı olarak bir kişinin sahip olmak isteyeceği her şeye sahipti. Çünkü Mısır’a hâkim olan Firavun’un eşiydi.³⁰² Firavun sahip olduğu güç ve

²⁹⁹ el-Â’raf 7/123.

³⁰⁰ Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 16/236.

³⁰¹ bk. el- Ankebût 29/64. El-En’âm 6/32. Muhammed 47/36, el-Hadid 57/20.

³⁰² bk. Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 2/8.

zenginliği ifade ederken doğal zenginlikleri dahi kendine ait görececek bir anlayışa sahipti.

“Firavun, kavmine seslenerek dedi ki: “Ey kavmim! Mısır hükümdarlığı benim değil mi? Şu nehirler de benim altımdan akıyor (değil mi?) Hâlâ görmüyor musunuz?”³⁰³

Hız. Âsiye (r.anhâ) bir melikin eşiydi. Pek çok hizmetçisi vardı. Bir insanın sahip olmak isteyeceği veya hayal edemeyeceği kadar mal, ziynet, mücevher, eşyalara malikti. İman nurunu gördüğünde bütün bu dünyalıklardan yüz çevirdi imanı tercih etti. Bu ihtişam, güç ve zenginliğe aldanmadan hakkı ve hakikati görebilmek ve tercih edebilmek oldukça güçlü bir irade gerektiriyordu. Hız. Âsiye imanının bütün bunların üzerinde bir değer ve Allah katında muteber olduğunu idrak etti.

“Onlardan bazı kesimlere, kendilerini sınamak için dünya hayatının süsü olarak verdiğimiz şeylere gözünü dikme. Rabbinin rızkı daha hayırlı ve daha kalıcıdır.”³⁰⁴

Âyet-i kerîmesinde yer aldığı gibi sınamak amacıyla verilen dünya malı, kalıcı olan âhîret rızkını kaybetmeye neden olmaması için Hız. Âsiye’den dersler almak yerinde olacaktır.

3.1.3.5. Cesaret

Hız. Âsiye’nin gösterdiği cesareti anlayabilmek için yaşadığı toplumun tutumu bir tarafa Firavun’un nasıl bir üstünlük ve güç sahibi olduğuna inadığını ortaya koymak gerekir. Kendisini her şeye sahip olarak gören Firavun güç ve hâkimiyet konusunda sınır tanımıyordu. Firavun’un sahip olduğunu zannettiği güç ve ihtişam hakkında kullandığı ifadeler âyetlerde şu şekilde yer almaktadır.

“Firavun, Ey ileri gelenler! Sizin benden başka bir ilâhınız olduğunu bilmiyorum,”³⁰⁵ “Ben, sizin en yüce Rabbinizim!”³⁰⁶ Diyerek kendisini diğer insanlardan farklı bir konuma koymuştu.

Firavun ülkesinde yaşayanların, halkının tercihte bulunmasına ve inanç hürriyetine imkân vermeyen bir yönetim anlayışına sahipti. Kendisi ve zalim yönetimi için zarar söz konusu olma ihtimalini bile en ağır uygulamayla ortadan kaldırmaya yönelmişti.

³⁰³ ez-Zuhuruf 43/51.

³⁰⁴ Tâhâ 20/131

³⁰⁵ el-Kasas 28/37.

³⁰⁶ en-Nâziât 79/24.

Böyle bir ihtimale karşılık İsrâîloğulları'nın yeni doğan erkek çocuklarını öldürme kız çocuklarını sağ bırakma kararı aldı ve bu kararı uygulamaya başladı.

“Şüphe yok ki, Firavun yeryüzünde (ülkesinde) büyüklük taslamış ve ora halkını sınıflara ayırmıştı. Onlardan bir kesimi eziyor, oğullarını boğazlıyor, kadınlarını ise sağ bırakıyordu. Şüphesiz o, bozgunculardandı.”³⁰⁷

Masum bebekleri katledecek kadar zalim olan bir kişinin yönettiği ülkede ondan farklı anlayışa sahip olmak güçlü bir irade gerektirir. Hz. Âsiye’de bu kararlılığı net bir şekilde görebiliyoruz.

Firavun aynı zamanda zulüm yaparak kavmini kendine itaate zorlamıştı. Kavmi de ona itaat etmişti. Yapılan kötülüğe boyun eğmek, onu engelleyememek bir insan için insanî özelliklerini ortaya koyamamak demektir. Âyet-i kerîmede kavmin bu hali şöyle anlatılmaktadır:

“Firavun, kavmini küçük düşürdü (ezdi). Onlar da kendisine itaat ettiler. Çünkü onlar yoldan çıkmış bir toplumdur.”³⁰⁸

Hız. Mûsâ’ya (a.s.) Tuva Vadisi’nde peygamberlik vazifesi³⁰⁹ verildiği zaman Allah Teâlâ tarafından *“Firavun’a git, çünkü o azmıştır,”³¹⁰* denildiğinde; Hız. Mûsâ, *“Rabbim! Gönlüme ferahlık ver. İşimi bana kolaylaştır. Dilimdeki tutukluğu çöz ki sözümü anlasınlar. Bana ailemden birini yardımcı yap,”³¹¹* diye dua etmiştir. Hız. Mûsâ’nın, Firavun karşısına risâlet göreviyle giderken yukarıdaki duayı yaparak, ayrıca kendisine destek olması için ailesinden bir yardımcı istemesi Firavun’un kendisinden son derece çekinilecek bir kişi olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Hız. Mûsâ’ya (a.s.) iman eden sihirbazlara, iman etmeleri sebebiyle öfkelerini şu şekilde ortaya koyan Firavun’un kimseye seçim hakkı ve inanç hürriyeti tanımadığı âşikardır.

“Firavun, “Ben size izin vermeden ona iman ettiniz ha!” dedi. “Şüphesiz bu halkını oradan çıkarmak için şehirde kurduğunuz bir tuzaktır. Göreceksiniz! Mutlaka sizin

³⁰⁷ el-Kasas 28/4.

³⁰⁸ ez-Zuhuruf 43/54.

³⁰⁹ Tâhâ 20/12.

³¹⁰ Tâhâ 20/24.

³¹¹ Tâhâ 20/25-29.

ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim, sonra da (ibret olsun diye) sizin tümünüzü elbette asacağım."³¹²

Hız. Âsiye iman ettiğini açıkça ortaya koyduğuna dair kaynaklarda bilgi yer almamaktadır. Firavun Hız. Âsiye'nin iman ettiğini öğrendikten sonra eziyet etmiştir.³¹³ Bu sebeple Hız. Âsiye imanını ilk anda açığa vurmamıştır diyebiliriz. Şu kadar var ki iman edenlere karşı bu sert ve acımasız tutum içinde olanların hüküm sürdüğü dünyada gizli iman etmek dahi zorlukları göze almak demektir.

3.1.3.6. İnanç ve amelde kararlılık

İman etmek iradî bir davranış olarak güçlü olmayı gerektirirse de yaşanan şartlara göre bu durum bazen daha çetin zorlukları göze almayı icap ettirebilir. İlk müslümanların iman ettikleri ortam ile daha sonrakilerin iman ettikleri ortamın ve şartların göze alınan zorluklar açısından farklı olduğunu İslâm tarihinden bilmekteyiz. Hız. Âsiye'nin imanı seçtiği zamanın şartlarının son derece çetin olduğunu açıkça ortaya koyan durumlar ve olaylar Kur'ân-ı Kerim'de anlatılmaktadır.

Mü'min sûresinde aktarılan bir kıssadan³¹⁴ Firavun ailesinden bir kişinin imanın gizlediğini net bir şekilde anlıyoruz. Âyette *"Firavun ailesinden, imanın gizlemekte olan mü'min bir adam"*³¹⁵ denilerek iman etmenin Firavun'un zulmüne maruz kalma sıkıntısını içerdiği için gizli tutulduğu görülmektedir. Gizli de olsa bu durumun ortaya çıkma ihtimali vardır. Bu şartlar altında imanı seçen kişi her türlü sıkıntıdan Allah'a sığınacaktır. Hız. Âsiye, Firavun'un zulmünü ve maiyyeti altında yaşayanlara seçme imkânı vermediğini net bir şekilde bilmekteydi. İmanı seçtiği an pek çok sıkıntıya, zulme maruz kalacağını tahmin edebiliyordu.

Yine sihirbazlar imanı seçtiklerinde Firavun'un kendilerini azap etmekle ve öldürmekle tehdit ettiğinde Firavun'a verdikleri karşılıktan, onun iman edenlere sırf iman etmeleri sebebiyle yapacakları hakkında çıkarımda bulunulabilir. Sadece iman etmiş olmaları sebebiyle yaptığı zulüm hakkında şöyle buyrulmaktadır:

³¹² el-A'raf 7/123-124. bk. eş-Şuarâ 26/49.

³¹³ bk. Sâvî, Hâşiyetü's-Savî 4/213; Semerkandî, *Bahru'l-'ulûm*, 3/384; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 21/105; bk. Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, 14/358.

³¹⁴ el-Mü'min 40/26-33.

³¹⁵ el-Mü'min 40/28.

*“Sen sırf, Rabbimizin âyetleri bize geldiğinde iman ettiğimiz için bize hınç duyuyorsun. Ey Rabbimiz! Üzerimize sabır yağdır ve müslüman olarak bizim canımızı al.”*³¹⁶

Hz. Âsiye’nin misal verilmesinde müminlere yakınlarının inkâr halinde kalmalarından yakınmamaları gerektiğine dair delil vardır.³¹⁷ Her fert iman konusunda sorumludur ve kâfir birine yakın olmak iman açısından kişiyi etkilemez ve sorumluluğunu kaldırmaz.

3.1.3.7. Ümitsizliğe kapılmaması

Yalnız ve savunmasız bir şekilde tahta bir sala terk edilmiş, anne-babadan uzak minik bir bebeğin hayata tutunması konusunda pek çok kişi endişe edebilir. Hz. Âsiye, Hz. Mûsâ’yı suda bir tahta sal üzerinde bulduklarında bu endişeyi taşımadan Allah’a tevekkül etti ve büyüüp ilerde kendilerine evlat edinebileceklerini³¹⁸ düşündü.

Yine bu bebekten fayda bulunacağını ummak³¹⁹ Hz. Âsiye’nin ümit dolu olduğunu ortaya koyar. Umut dolu bir anlayışla, gördüğü bir bebekte dahi güzellikler ortaya çıkmasını bekliyordu.

İnsan, insanlara iyilik etmekle hayra ve güzelliğe yönelen kişiliğini ortaya çıkarır. Pek çok çocuğun firavunun emriyle katledildiğini bildiği o zamanda ortaya koyduğu davranış, kişinin en zor zamanlarda bile elinden gelen güzel davranışlarda bulunma gayreti içinde olması gerektiğini öğretmektedir.

Hz. Âsiye, Firavun’un sarayında Hz. Mûsâ’yı korumak çok zor olacak da olsa yine de umut bekleyerek doğru olanı yapmak gerektiğini ortaya koydu. Allah en zalim olandan en güçsüz olanı korurdu.

Bir kişiyi kurtarmak, kurtarılan kişi için çok önemli olmasının yanında belki dünya için de çok önemli olabilir. Hz. Mûsâ’nın hayatından, Hz. Âsiye’nin bu anlayışta olduğunu da çıkarabiliriz.

³¹⁶ el-Â‘raf 7/126.

³¹⁷ Sâbûnî, *Safvetü’t-tefâsir*, 3/412.

³¹⁸ bk. el-Kasas 28/9.

³¹⁹ bk. el-Kasas 28/9.

3.1.3.8. İyilik yapma arzusu

Allah Teâlâ insanı iyi ve kötüyü ayırt edebilecek şekilde yaratmıştır. İnsanın bu özellik üzere yaratılması hususuna Allah Teâlâ “*iki apaçık yolu (hayır ve şer yollarını) göstermedik mi?*”³²⁰ şeklinde soru üslubuyla dikkat çekmiştir. Allah Teâlâ’nın yarattığı bu selim fitrat üzere olan insan iyiliğe yönelme meylinde olur.

Hiz. Âsiye’de iyi, güzel ve hayırlı olanı yapma meyli net bir şekilde görülebilmektedir. Şöyle ki, Hiz. Mûsâ (a.s.) tahta bir sal üzerinde su üzerinde bulunduğunda savunmasız bebeğin kurtarılmasına dair teklif ilk olarak Hiz. Âsiye’den gelmiştir. Hiz. Mûsâ’nın (a.s.) kurtulması hususunda teklifi yaptıktan sonra ayrıca bu konuda diğer kişileri de ikna etmek için güzel gerekçeler bulmuştur. Bize faydası olur veya evlat ediniz fikrini ortaya atmıştır.³²¹

O toplum içinde bu şartlar içerisinde bulunan küçük bebekten gelebilecek faydaya en az ihtiyacı olan kişilerden biri olan Hiz. Âsiye, aslında bu teklifiyle sadece Hiz. Mûsâ’yı (a.s.) kurtarmayı amaçlamış olmalıdır. Yine Hiz. Âsiye evlat edinebileceği pek çok çocuk bulabilirdi. Ancak amacı evlat edineceği herhangi bir çocuk bulmak değil o an için hayatı tehlikede olan Hiz. Mûsâ’yı (a.s.) kurtarmaktı. Bu güzel davranış da karşılıksız yapılan iyiliğe en güzel örnek olabilecek niteliktedir.

İyiliği emretme ve kötülükten menetme toplumu kurtaracak en önemli vazifelerdendir. Hiz. Âsiye, masum bebeğin hayatını kurtararak yaptığı iyilikle bütün toplumun ahiret hayatını kurtarmaya yönelik bir iyiliği emir ve kötülükten men yapmıştır.

3.1.3.9. Duasının güzelliği

Dualarda Allah’tan istenilen, arzu edilenler dua edenin kalbindeki asıl amaç ve gayeler hakkında ipuçları verir. Hiz. Âsiye’nin duasında da geçici dünyadan yüz çevirerek Allah Teâlâ’nın katında değerli olmayı arzuladığını görebiliyoruz.

Çünkü Hiz. Âsiye, “*Rabbim! Bana katında, cennette bir ev yap*”³²² diye niyazda bulundu.

³²⁰ Beled 90/10.

³²¹ bk. el-Kasas 28/8-9.

³²² et-Tahrîm 66/11.

Nesefî, Hz. Âsiye'nin bu duasında “yüksek derece niyaz etti, çünkü Allah mekândan münezzehtir, bunu da ‘katında’ lafzıyla ifade etti,” der.³²³

Sâbûnî ise âlimlerden biri şöyle söyledi diyerek şunu aktarır: Bu ne güzel bir duadır. “*Katında bir ev yap*”³²⁴ diyerek evden önce komşuyu tercih etti. Bu şekilde Hz. Âsiye köşkten önce Allah Teâlâ'ya yakın olmayı arzu ediyor.³²⁵ Duasında öncelediği ifadelerden Hz. Âsiye'nin asıl amacının Allah Teâlâ katında yüksek derece elde etmek olduğu anlaşılmaktadır. Kavuşmak istediği şey sadece âhiret yurdunda ikamet edeceği bir mekân değil, Allah Teâlâ'nın yakınlığı ve hoşnutluğudur.

Bu duada seçtiği kelimelerden son derece tevazu sahibi olduğu da delâlet edebilir. Dünya hayatında lüks ve şatafat içinde yaşamış ve lüks hayatı oldukça iyi tanıyan Hz. Âsiye, Rabb'ine yakarışında cennette gösterişli saraylar veya köşkler istememiştir. Duasında tevazu içinde Arapça'da ev manasına gelen beyt kelimesini telaffuz etmiştir.

Âhiret hayatının nimetlerini dünyanın geçici metâna tercih ettiğini duasında ortaya koymuştur.³²⁶ Duasında Arapça'da ev manasına gelen beyt kelimesini seçerek, âhiretin nimetlerinin dünyada servet kabul edilen şeylerden daha değerli ve hayırlı olduğunu göstermektedir. Çünkü Hz. Âsiye ihtişamlı mekânlarda yaşıyordu. Bu tür lüks mekânları ifade eden kelimeler kullanmayarak âhiretin bir evinin dünyanın saraylarından daha önemli olduğunu belirttiği anlaşılabilmektedir.³²⁷

Hz. Âsiye adaletin bulunmadığı, hakların tanınmadığı sarayın huzur verici ve güvenli olmadığını hissettirmektedir. Çünkü hak ve adaletin hüküm sürdüğü, huzur ve güvenin olduğu, zulmün giremediği mekân, bunların bulunmadığı dünyanın en ihtişamlı köşkerlerinden daha değerlidir.

Âyette “*Katında bir yap*” şeklindeki duası “rahmetine yakın olarak” diye de tefsir edilmiştir.³²⁸

³²³ Nesefî, *Medârikü't-tenzîl*, 3/508.

³²⁴ et-Tahrîm 66/11.

³²⁵ Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, 14/358; Sâbûnî, *Safvetü't-tefasir*, 3/412.

³²⁶ Sâbûnî, *Safvetü't-tefasir*, 3/412.

³²⁷ Sâbûnî, *Safvetü't-tefasir*, 3/412.

³²⁸ Sâvî, *Hâşiyetü's-Savî* 4/213.

Zor ve sıkıntılı anlarda Allah’a sığınmak ve O’na yönelmek sâlihlerin özelliklerindendir.³²⁹ Hz. Âsiye eziyete uğradığı anda dua ederek sâlihlerin bu güzel vasfını kendisinde göstermiştir.

Hz. Âsiye’nin “*beni Firavun’dan ve onun yaptığı işlerden koru*”³³⁰ şeklinde duasında yer alan bu ifade müfessirler tarafından özellikle inkâra düşmekten koru olarak tefsir edilmiştir.³³¹ İmanı muhafaza etmek bir mümin için en önemli meseledir. Hz. Âsiye inkârdan uzak olmayı ve imanda sebat etmeyi her şeyden daha değerli gördüğü için bu konuda ısrarla dua etmiştir.

Hz. Âsiye duasıyla âhiret hayatına yakînî olarak inandığını ortaya koymuştur. Çünkü Cennetin nimetlerine talip olduğunu açıkça ifade etmiştir.³³² Bu özellik dualarda geçici nimetlere değil kalıcı olan nimetlere yönelmeye teşvik eden güzel bir örnektir. Dua ederken de asıl olan bu olmalıdır. Âhiret hayatına dair cehennemden kurtuluşu ve cennete kavuşmayı niyaz etmek duada olması gereken bir özelliktir.

Dünya hayatında sahip olunan bütün mallar ne kadar cazip ve etkileyici görünürse görünsün âhiret yurdunda faydası olmayacaktır. Önemli olan bunları, âhireti kazanmak için bir araç edinmektir.

3.2. Hz. İsa Peygamber’in Annesi Meryem

3.2.1. Tarihsel kişiliği

Hz. Meryem, bir peygamber annesi olması, iffetiyle, siddika olmasıyla ve diğer pek güzel hasletleriyle İslâm anlayışında değerli bir hanımdır.

Kur’ân-ı Kerim’de adı zikredilen tek kadındır.³³³ İbn Âşûr, tefsirinde et-Tilimsânî’nin³³⁴ Kâdî İyâz’ın (ö. 544/ 1149) *eş-Şifâ’sına*³³⁵ yazdığı şerhte şöyle dediğini aktarır: Allah Teâlâ, Hristiyanların akidesini batıl kılmak için Allah’ın kulu

³²⁹ Nesefî, *Medârikü’t-tenzîl*, 3/508.

³³⁰ et-Tahrîm 66/11.

³³¹ Nesefî, *Medârikü’t-tenzîl*, 3/508.

³³² Sâbûnî, *Safvetü’t-tefasir*, 3/412.

³³³ Suyûtî, *el-İtkân*, 848.

³³⁴ Ebrekân diye anılır. Tam adı Ebû Abdullah Muhammed b. Hasan b. Mahlûf er-Râşidî et-Tilimsânî, Eserinin adı *Gunyetü (Buğyetü) ehli ’ş-şaf â fi şehi ’ş-Şifâ*.

³³⁵ Eserin tam adı: eş-şifâ bi-(fi) ta’rîfi hukûki(fî şerefi)’l-Mustafâ.

olmasına dikkat çekerek Kur'ân'da, kadın olarak sadece Hz. Meryem'in adını zikretmiştir.³³⁶ Hz. Meryem, Allah'a itaat ve kullukta tam bir teslimiyet içinde olduğu için o'nun bu samimi hali önemli bir sembol olmaktadır.

Hz. Meryem'in bu özel ve çok değerli, ayrıcalıklı konumunun yanında başka dikkat çeken halleri de vardır.

Diğer bir hususiyet olarak Meryem ismi Kur'ân-ı Kerim'in bir suresine ad olmuştur. Kur'ân-ı Kerim'de bulunan on dokuzuncu sûresinin ismi Meryem Sûresidir. Ayrıca Meryem ismi Kuran-ı Kerim'de 12 sûrede 34 kez,³³⁷ bir kez de zamirle³³⁸ geçmektedir.³³⁹ Babasının adı Kur'ân-ı Kerim'de İmrân³⁴⁰ olarak geçmektedir. Babasının ismi kaynaklarda İmrân b. Mesân olarak belirtilir.³⁴¹ Ayrıca Hz. Meryem'in ailesinden bahseden ve Âl-i İmrân adını alan bir sûre de Kur'ân-ı Kerim'de yer almaktadır. İbn Âşûr, Hz. Meryem'in ailesi hakkında "sâlih bir kavmin torunuydu, hayırlı ve iffetli olmak hususunda usûlünün yolu üzere geldi" der.³⁴²

Hz. Meryem'den Kur'ân-ı Kerim'de daha dünyaya gelmeden bahsedilmeye başlanmıştır. Hz. Meryem doğmadan önce annesi tarafından mabede adanmıştır. Onun mabede adanması âyette şöyle belirtilmiştir:

*"Hani, İmrân'ın karısı, "Rabbim! Karnımdaki çocuğu sırf sana hizmet etmek üzere adadım. Benden kabul et. Şüphesiz sen hakkıyla işitensin, hakkıyla bilensin" demişti."*³⁴³

Hz. Meryem'in annesi dünyaya gelmesini beklediği bebeğin erkek olacağını umuyordu. Bu sebeple bir kızı olunca adağını nasıl yerine getireceği konusunda şaşkınlık yaşadı. Şöyle dedi:

³³⁶ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, 378; İsfahânî, *Müfredât*, "mrym", 766. (1 numaralı dipnot).

³³⁷ bk. Abdülbâkî, *el-mu'cemü'l-müfrehes li-elfazi'l Kur'âni'l Kerîm*, 665.

³³⁸ el-Enbiyâ 21/91.

³³⁹ el-Bakara 2/87; 253; Âl-i İmrân 3/36; 37,42-45.(2 kez); en-Nisâ 4/156, 157, 171 (2 kez); el-Mâide 5/17; 46,72, 75, 78, 110, 112, 114, 116; et-Tevbe 9/31; Meryem 19/16, 27, 34; el-Mü'minûn 23/50; el-Ahzab 33/7; ez-Zuhrûf 43/57; el-Hadîd 57/27; es-Saf 61/6, 14; et-Tahrîm 66/12.

³⁴⁰ bk. Âl-i İmrân 3/33.,35.; Tahrîm 66/12; Ömer Faruk Harman, "İmrân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Erişim 19 Ağustos 2022).

³⁴¹ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. M. Beşir Eryarsoy (İstanbul: İşaret Yay., 2006), 4/245; Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, 2/127.

³⁴² İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, 378.

³⁴³ Âl-i İmrân 3/35.

“Onu doğurunca, “Rabbim!” dedi, “onu kız doğurdum.” -Oysa Allah, onun ne doğurduğunu daha iyi bilir- “Erkek, kız gibi değildir. Ona Meryem adını verdim. onu ve soyunu kovulmuş şeytandan senin korumana bırakıyorum.”³⁴⁴

“Ona Meryem adını verdim”³⁴⁵ şeklinde annesi tarafından isimlendirilmesi Kur’ân-ı Kerim’de bir ayet olarak yer almış olması da özel bir konumdur. Meryem arapçada “hizmetçi” manasındadır, “erkeklerden uzak duran” manasında olduğu da söylenmiştir.³⁴⁶

“Rabbinin adını an ve bütün benliğiyle O’na yönel”³⁴⁷ âyet-i kerimesindeki “tebettül” ile Hz. Meryem’in sıfatı olan Betül aynı kökten gelmektedir.³⁴⁸ Ayrıca Hz. Meryem iffetini muhafazada son derece dikkatli olması sebebiyle kendisine “el-Azrâu’l Betül”³⁴⁹ denilmiştir.

O, bütün benliğiyle Allah’a yönelmişti, dünyadan bir beklentisi olmadan adanmışlığının sorumluluğunu yerine getiriyordu.

Hz. Meryem hayatı boyunca pek çok fedakârlığa katlanmıştır. Ailesinden ayrı yaşamış, zor imtihanlara tutulmuştur. Hakiki iman ve tam bir teslimiyetle gösterdiği fedakârlık ve metanetle karşıladığı imtihanlara karşılık Allah Teâlâ Hz. Meryem’e çok özel bir şekilde ikramda bulunmuştur. Allah tarafından büyük faziletlere kavuşturulmuştur. Zekeriya (a.s.) ona yapılan bu ikramlara şahit olmuştur. Hz. Meryem’i bu ikramlara mazhar olduğunu gördüğünde hayretini dile getirmekten kendi alamamıştır. Şöyle demiştir:

“Zekeriya, onun bulunduğu bölmeye her girişinde yanında bir yiyecek bulurdu. Meryem! Bu sana nereden geldi? Derdi. O da, bu, Allah katından diye cevap verirdi. Zira Allah, dilediğine hesapsız rızık verir.”³⁵⁰

Hz. Meryem Beyt-i Makdis’e geldikten sonra Hz. Zekeriya (a.s.) ona kefil olmuştu. “Hz. Meryem’in rızık cennetten iniyordu. Hz. Zekeriya (a.s.) onun yanına geldiği

³⁴⁴ Âl-i İmrân 3/36.

³⁴⁵ Âl-i İmrân 3/36.

³⁴⁶ Süyûtî, *İtkân*, 848; Harman, “Meryem”, 29/236 vd.

³⁴⁷ el-Müzzemmil 73/8.

³⁴⁸ İshâhânî, “btl”, 107.

³⁴⁹ İsfahânî, *Müfredât*, 107;

³⁵⁰ Âl-i İmrân 3/37.

zaman yazın kış meyvelerini, kışın da yaz meyvelerinin olduğunu görüyordu.”³⁵¹ Hz. Zekeriya (a.s.) Hz. Meryem’e gönderilen bu rızıkları gördüğünde “dünya rızıklarına benzeyen bu rızık sana nereden geldi. Ayrıca o rızık mevsimi olmayan bir zamanda gelmektedir” derdi.

Hz. Meryem, Hz. İsa’yı dünyaya getirdiği anda da yine mucizevî bir şekilde Allah’ın lütfuna mazhar olmuştur.

*“Hurma ağacını kendine doğru silkele ki sana taze hurma dökülsün. Ye, iç, gözün aydın olsun.”*³⁵²

Dünya ve âhiret hayatında Allah’ın lütuf ve ikramlarına kavuşmak için müminlerin Hz. Meryem’den alacağı örnek davranışlar, ibretler ve dersler vardır. Hz. Meryem Allah’a Teâlâ’nın şu ayette olan va’dinin gerçek olduğunu yakinen anlamamızı temin eder.

*“Erkek veya kadın, kim mü’min olarak iyi iş işlerse, elbette ona hoş bir hayat yaşatacağız ve onların mükâfatlarını yapmakta olduklarının en güzeli ile vereceğiz.”*³⁵³

Allah Teâlâ’nın, salih amel işleyenlere ikramlarını bu dünyada ve ahirette farklı şekillerde lütfettiğini Hz. Meryem’in hayatında görmek mümkündür.

Allah Teâlâ, Hz. Âdem’i (a.s.) annesiz ve babasız,³⁵⁴ diğer insanları bir anne ve babadan, Hz. İsa’yı ise sadece anneden yaratmıştır. Böylece Hz. Meryem, Allah’ın yaratmada çeşitliliğini ve gücünü üzerinde gösterdiği bir kadındır.³⁵⁵

Hz. İsa (a.s.) Hz. Peygamber’i (s.a.v.) müjdelemek için gönderildiğini belirtir.³⁵⁶ Hz. Meryem Peygamber’i (s.a.v.) müjdeleyenle müjdelenmiştir ki bu da çok büyük bir onurdur.

³⁵¹ Neseî, *Medârikü’t-tenzîl*, 1/252.

³⁵² Meryem 19/25-26.

³⁵³ en-Nahl 16/97.

³⁵⁴ Âl-i İmrân 3/59.

³⁵⁵ bk. Günay Tümer, *Hristiyanlıkta ve İslâm’da Hz. Meryem* (Ankara: TDV Yay. 2021) adlı kitabının önsözünde bu hususa değinmiştir.

³⁵⁶ bk. Saf 61/6.

“Hani melekler şöyle demişti: “Ey Meryem! Allah, seni kendi tarafından bir kelime ile müjdeliyor ki, adı Meryem oğlu İsa Mesih’tir.”³⁵⁷

Hız. Meryem için babasız bir çocuğa sahip olmak aslında insanların onun hakkında söyleyeceği sözler veya başka açılardan mesuliyeti zor bir durumdur. Fakat yukarıdaki âyet-i kerîmede bu durum bir müjde olarak ifade edilmesi dikkat çekicidir. Dünyada imtihan olmak kolay bir durum değildir. Ancak kul sağlam imanla bu imtihanları geçtiği müddetçe bunların neticeleri sevince dönüşebilir.

Ancak kâinata bir düzen koyan Allah bu düzenin dışında da yaratmaya kâdirdir. Allah Teâlâ yasaya muhalif bir durumun olmasını irade ederse elbette ki bu olur. Hız. İbrâhim ateşe atıldığında Allah'ın emriyle ateşin yakma özelliğini ortadan kalktıysa diğer şeylerde bulunan özellikler asla değişmez denilemez. Peygamberlerin gösterdiği mucizelerde bu durumlar görülmüştür. Her türlü kanunun işleyişi O'nun emrindedir. Hız. Meryem'in babasız bir çocuk dünyaya getirmesinden Allah'ın kudretinin her türlü tabiat veya kâinat düzeninin üstünde olduğunu tam anlamıyla kavrayabiliriz.

“Meryem oğlu İsa'yı ve annesini büyük bir mucize kıldık ve her ikisini de oturmaya elverişli, akarsulu yüksek bir yere yerleştirdik.”³⁵⁸

Hız. Meryem iffet, tasdik üzere iman, tam teslimiyet ve tevekkül gibi konularda bizlere örnek olduğu gibi Allah Teâlâ'nın kudretinin büyüklüğü hakkında da çok mühim delildir.

Kendisinden daha anne karnında iken bahsedilmeye başlanan Hız. Meryem'in Kur'ân-ı Kerim'de hayatının büyük bölümü hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler hayatının dönüm noktası denilebilecek mahiyette olan hususlardır. Yine kendisinden hasîş-i şeriflerde de övgüyle bahsedilmiştir. Resûlullah (s.a.v.) Hız. Meryem hakkında şöyle demiştir:

“Cennet kadınlarının en üstünleri Hatice binti Huveylid, Fatıma binti Muhammed, Meryem binti İmrân, Firavun'nun zevcesi Âsiye binti Müzâhim'dir.”³⁵⁹

³⁵⁷ Âl-i İmrân 3/45.

³⁵⁸ el- Mü'minûn 23/50.

³⁵⁹ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî, *Müsned*, thk. Şuayb Arnavut v.dğr. (Beyrut: Müessesetü Risâle, 1418/1997), 19/12391.

3.1.2. Kur'an'da bahsedildiği âyetler

Haz. Meryem Kur'an-ı Kerim'de kadınlar olarak adı anılan tek kadındır. Bu niteliğinin yanında pek çok âyette kendisinden bahsedilmesiyle de özel bir konumdadır. Haz. Meryem'den bahseden ve onun hayatını anlatan âyet-i kerimeler şunlardır:

إِذْ قَالَتِ امْرَأَةُ عِمْرَانَ رَبِّ إِنِّي نَذَرْتُ لَكَ مَا فِي بَطْنِي مُحَرَّرًا فَتَقَبَّلْ مِنِّي إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

1. “Hani, İmrân'ın karısı, “Rabbim! Karnımdaki çocuğu sırf sana hizmet etmek üzere adadım. Benden kabul et. Şüphesiz sen hakkıyla işitensin, hakkıyla bilensin” demişti.”³⁶⁰

فَلَمَّا وَضَعَتْهَا قَالَتْ رَبِّ إِنِّي وَضَعْتُهَا أُنْثَىٰ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا وَضَعْتَ وَلَئِنَّ الذَّكَرَ كَأَلْأُنْثَىٰ وَإِنِّي سَمِّيْتُهَا مَرْيَمَ وَإِنِّي أُعِيذُهَا بِكَ وَذُرِّيَّتَهَا مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

2. “Onu doğurunca, “Rabbim!” dedi, “Onu kız doğurdum.” -Oysa Allah, onun ne doğurduğunu daha iyi bilir-, “Erkek, kız gibi değildir. Ona Meryem adını verdim. Onu ve soyunu kovulmuş şeytandan senin korumana bırakıyorum.”³⁶¹

فَتَقَبَّلَهَا رَبُّهَا بِقَبُولٍ حَسَنٍ وَأَنْبَتَهَا نَبَاتًا حَسَنًا وَكَفَّلَهَا زَكَرِيَّا كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا الْمِحْرَابَ وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًا قَالَ يَا مَرْيَمُ أَنَّىٰ لَكَ هَذَا قَالَتْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ

3. “Bunun üzerine Rabbi onu güzel bir şekilde kabul buyurdu ve onu güzel bir şekilde yetiştirdi. Zekeriyâ'yı da onun bakımıyla görevlendirdi. Zekeriyâ, onun bulunduğu bölmeye her girişinde yanında bir yiyecek bulurdu. “Meryem! Bu sana nereden geldi?” derdi. O da “Bu, Allah katından” diye cevap verirdi. Zira Allah, dilediğine hesapsız rızık verir.”³⁶²

وَإِذْ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاكِ وَطَهَّرَكِ وَاصْطَفَاكِ عَلَىٰ نِسَاءِ الْعَالَمِينَ

³⁶⁰ Âl-i İmrân 3/35.

³⁶¹ Âl-i İmrân 3/36.

³⁶² Âl-i İmrân 3/37.

4. “Hani melekler, “Ey Meryem! Allah, seni seçti. Seni tertemiz yaptı ve seni dünya kadınlarına üstün kıldı.”³⁶³

يَا مَرْيَمُ اقْنُتِي لِرَبِّكِ وَاسْجُدِي وَارْكَعِي مَعَ الرَّاكِعِينَ

5. “Ey Meryem! Rabbine divan dur. Secde et ve (O’nun huzurunda) rükû edenlerle beraber rükû et” demişlerdi.”³⁶⁴

ذَٰلِكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ إِلَيْكَ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ إِذْ يَقُولُونَ أَفَلَا مَهْمُ أَيُّهُمْ يَكْفُلُ مَرْيَمَ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ إِذْ يَخْتَصِمُونَ

6. “(Ey Muhammed!) Bunlar sana vahyettiğimiz gayb haberlerindendir. Meryem’i kim himayesine alıp koruyacak diye kalemlerini (kur’a için) atarlarken sen yanlarında değildin. (Bu konuda) tartışırken de yanlarında değildin.”³⁶⁵

إِذْ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ يُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٍ مِنْهُ اسْمُهُ الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ وَجِيهًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمِنْ الْمُقَرَّبِينَ

7. “Hani melekler şöyle demişti: “Ey Meryem! Allah, seni kendi tarafından bir kelime ile müjdeliyor ki, adı Meryem oğlu İsa Mesih’tir. Dünyada da, âhirette de itibarlı ve Allah’a çok yakın olanlardandır.”³⁶⁶

قَالَتْ رَبِّ أَنَّى يَكُونُ لِي وَلَدٌ وَلَمْ يَمَسِّنِي بَشَرٌ قَالَ كَذَٰلِكَ اللَّهُ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ إِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ

8. “(Meryem), “Ey Rabbim! Bana bir beşer dokunmamışken benim nasıl çocuğum olur?” dedi. Allah, “Öyle ama, Allah dilediğini yaratır. O, bir şeyin olmasını dilediğinde ona sadece “ol” der, o da hemen oluverir” dedi.”³⁶⁷

وَبُكَفِّرُهُمْ وَقُوهْلِهِمْ عَلَىٰ مَرْيَمَ بُهْتَانًا عَظِيمًا وَقُوهْلِهِمْ إِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللَّهِ وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا

9. “Bir de inkârlarından ve Meryem’e büyük bir iftira atmalarından ve “Biz Allah’ın peygamberi Meryem oğlu İsa Mesih’i öldürdük” demelerinden dolayı kalplerini

³⁶³ Âl-i İmrân 3/42.

³⁶⁴ Âl-i İmrân 3/43.

³⁶⁵ Âl-i İmrân 3/44.

³⁶⁶ Âl-i İmrân 3/45.

³⁶⁷ Âl-i İmrân 3/47.

mühürledik. Oysa onu öldürmediler ve asmadılar. Fakat onlara öyle gibi gösterildi. Onun hakkında anlaşmazlığa düşenler, bu konuda kesin bir şüphe içindedirler. O hususta hiçbir bilgileri yoktur. Sadece zanna uyuyorlar. Onu kesin olarak öldürmediler.”³⁶⁸

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ وَلَا تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ إِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللَّهِ وَكَلِمَتُهُ أَلْفَاهَا
إِلَى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ فَأَمِنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَلَا تَقُولُوا ثَلَاثَةٌ انْتَهُوا خَيْرًا لَكُمْ إِنَّمَا اللَّهُ إِلَهٌ وَاحِدٌ سُبْحَانَهُ أَنْ يَكُونَ لَهُ وَلَدٌ لَهُ مَا
فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا

10. “Ey Kitab ehli! Dininizde sınırları aşmayın ve Allah hakkında ancak hakkı söyleyin. Meryem oğlu İsa Mesih, ancak Allah’ın peygamberi, Meryem’e ulaştırdığı (emriyle onda var ettiği) kelimesi ve kendisinden bir ruhtur. Öyleyse Allah’a ve peygamberlerine iman edin, “(Allah) üçtür” demeyin. Kendi iyiliğiniz için buna son verin. Allah, ancak bir tek ilâhtır. O, çocuk sahibi olmaktan uzaktır. Göklerdeki her şey, yerdeki her şey O’nundur. Vekil olarak Allah yeter.”³⁶⁹

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ قُلْ فَمَنْ يَمْلِكُ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا إِنْ أَرَادَ أَنْ يُهْلِكَ الْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ
وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

11. “Andolsun, “Allah, Meryem oğlu Mesih’tir”, diyenler kesinlikle kâfir oldular. De ki: “Şâyet Allah, Meryem oğlu Mesih’i, onun anasını ve yeryüzünde olanların hepsini yok etmek istese, Allah’a karşı kim ne yapabilir? Göklerin, yerin ve bunların arasında bulunan her şeyin hükümranlığı Allah’ındır. Dilediğini yaratır. Allah, her şeye hakkıyla gücü yetendir.”³⁷⁰

وَقَفَّيْنَا عَلَى آثَارِهِم بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرَةِ وَأَتَيْنَاهُ الْإِنْجِيلَ فِيهِ هُدًى وَنُورٌ وَمُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ
يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرَةِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِينَ

³⁶⁸ en-Nisâ 4/156-157.

³⁶⁹ en-Nisâ 4/171.

³⁷⁰ el-Mâide 5/17;

12. “O peygamberlerin izleri üzere Meryem oğlu İsa’yı, önündeki Tevrat’ı doğrulayıcı olarak gönderdik. Ona, içerisinde hidayet ve nur bulunan, önündeki Tevrat’ı doğrulayan, Allah’a karşı gelmekten sakınanlar için doğru yola iletici ve bir öğüt olarak İncil’i verdik.”³⁷¹

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ وَقَالَ الْمَسِيحُ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ إِنَّهُ مَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَأْوَاهُ النَّارُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ

13. “Andolsun, “Allah, Meryem oğlu Mesîh’tir” diyenler kesinlikle kâfir oldu. Oysa Mesih şöyle demişti: “Ey İsrailoğulları! Yalnız, benim de Rabbin, sizin de Rabbiniz olan Allah’a kulluk edin. Kim Allah’a ortak koşarsa, artık, Allah ona cenneti muhakkak haram kılmıştır. Onun barınağı da ateştir. Zalimler için hiçbir yardımcı yoktur.”³⁷²

مَا الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ وَأُمُّهُ صِدِّيقَةٌ كَانَا يَأْكُلَانِ الطَّعَامَ انْظُرْ كَيْفَ نُبَيِّنُ لَهُمُ الْآيَاتِ
ثُمَّ انْظُرْ إِلَى يَوْمِئِذٍ

14. “Meryem oğlu Mesîh, sadece bir peygamberdir. Ondan önce de nice peygamberler geldi geçti. Onun annesi de dosdoğru bir kadındır. (Nasıl ilâh olabilirler?) İki de yemek yerlerdi. Bak, onlara âyetlerimizi nasıl açıklıyoruz. Sonra bak ki, nasıl da (haktan) çevriliyorlar.”³⁷³

إِذْ قَالَ اللَّهُ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ اذْكُرْ نِعْمَتِي عَلَيْكَ وَعَلَى وَالِدَتِكَ إِذْ أَيَّدْتُكَ بِرُوحِ الْقُدُسِ تُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا
وَإِذْ عَلَّمْتُكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ وَإِذْ تَخْلُقُ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ بِإِذْنِي فَتَنفُخُ فِيهَا فَتَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِي
وَتُبْرِئُ الْأَكْمَةَ وَالْأَبْرَصَ بِإِذْنِي وَإِذْ تُخْرِجُ الْمَوْتَى بِإِذْنِي وَإِذْ كَفَفْتُ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَنْكَ إِذْ جِئْتَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَقَالَ الَّذِينَ
كَفَرُوا مِنْهُمْ إِنَّ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ

15. “O gün Allah, şöyle diyecek: “Ey Meryem oğlu İsa! Senin üzerindeki ve annen üzerindeki nimetimi düşün. Hani, seni Ruh-u'l-Kudüs (Cebail) ile desteklemiştim.

³⁷¹ el-Mâide 5/46.

³⁷² el-Mâide 5/72.

³⁷³ el-Mâide 5/75.

Beşikte iken de, yetişkin iken de insanlara konuşuyordun. Hani, sana kitabı, hikmeti, Tevrat'ı, İncil'i de öğretmiştim. Hani iznimle çamurdan kuş şekline benzer bir şey yapıyordun da içine üflüyordun, benim iznimle hemen bir kuş oluyordu. Yine benim iznimle doğuştan körü ve alacalıyı iyileştiriyordun. Hani benim iznimle ölüleri de (hayata) çıkarıyordun. Hani sen, İsrâîloğullarına açık mucizeler getirdiğin zaman, ben seni onlardan kurtarmıştım da onlardan inkâr edenler, “Bu, ancak açık bir büyüdür” demişlerdi.”³⁷⁴

وَإِذْ قَالَ اللَّهُ يَا عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ أَأَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَأُمِّي إِهْنِينَ مِنْ دُونِ اللَّهِ قَالَ سُبْحَانَكَ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أَقُولَ مَا لَيْسَ لِي بِحَقِّ إِنْ كُنْتُ قُلْتُهُ فَقَدْ عَلِمْتَهُ تَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِي وَلَا أَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِكَ إِنَّكَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ

16. “Allah, kıyamet günü şöyle diyecek: “Ey Meryem oğlu Îsâ! Sen mi insanlara, Allah'ı bırakarak beni ve anamı iki ilâh edinin, dedin?” Îsâ da şöyle diyecek: “Seni bütün eksikliklerden uzak tutarım. Hakkım olmayan bir şeyi söylemem, benim için söz konusu olamaz. Eğer ben onu söylemiş olsaydım, elbette sen bunu bilirdin. Sen benim içimde olanı bilirsin, ama ben sende olanı bilemem. Şüphesiz ki yalnızca sen gaybları hakkıyla bilersin.”³⁷⁵

وَادْخُرْ فِي الْكِتَابِ مَرْيَمَ إِذِ انْتَبَذَتْ مِنْ أَهْلِهَا مَكَانًا شَرْفِيًّا

17. “(Ey Muhammed!) Kitap'ta (Kur'an'da) Meryem'i de an. Hani ailesinden ayrılarak doğu tarafında bir yere çekilmişti.”³⁷⁶

فَاتَّخَذَتْ مِنْ دُونِهِمْ حِجَابًا فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا

18. “Ve (kendini onlardan uzak tutmak için) onlarla arasında birperde germişti. Biz, ona Cebrail'i göndermiştik de ona tam bir insan şeklinde görünmüştü.”³⁷⁷

قَالَتْ إِنِّي أَعُوذُ بِالرَّحْمَنِ مِنْكَ إِنْ كُنْتَ تَقِيًّا

19. “Meryem, “Senden, Rahmân'a sığınırım. Eğer Allah'tan çekinen biri isen (bana kötülük etme)” dedi.”³⁷⁸

³⁷⁴ el-Mâide 5/110.

³⁷⁵ el-Mâide 5/116.

³⁷⁶ Meryem 19/16.

³⁷⁷ Meryem 19/17.

قَالَ إِنَّمَا أَنَا رَسُولُ رَبِّكِ لِأَهَبَ لَكِ غُلَامًا زَكِيًّا

20. “Cebrail, “Ben ancak Rabbinin elçisiyim. Sana tertemiz bir çocuk bağışlamak için gönderildim” dedi.”³⁷⁹

قَالَتْ أَنَّى يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِي بَشَرٌ وَلَمْ أَكُ بَغِيًّا

21. “Meryem, “Bana hiçbir insan dokunmadığı ve iffetsiz bir kadın olmadığım hâlde, benim nasıl çocuğum olabilir?” dedi.”³⁸⁰

قَالَ كَذَلِكَ قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَيَّ هَيِّئْ وَلَنَجْعَلَ آيَةً لِلنَّاسِ وَرَحْمَةً مِنَّا وَكَانَ أَمْرًا مَّقْضِيًّا

22. “Cebrail, “Evet, öyle. Rabbin diyor ki: O benim için çok kolaydır. Onu insanlara bir mucize, katımızdan bir rahmet kılmak için böyle takdir ettik. Bu, zaten (ezelde) hükme bağlanmış bir iştir” dedi.”³⁸¹

فَحَمَلَتْهُ فَانْتَبَذَتْ بِهِ مَكَانًا قَصِيًّا

23. “Böylece Meryem, çocuğa gebe kaldı ve onunla uzak bir yere çekildi.”³⁸²

فَأَجَاءَهَا الْمَخَاضُ إِلَى جِذْعِ النَّخْلَةِ قَالَتْ يَا لَيْتَنِي مِتُّ قَبْلَ هَذَا وَكُنْتُ نَسِيًّا مَّنْسِيًّا

24. “Doğum sancısı onu bir hurma ağacına yöneltti. “Keşke bundan önce ölseydim de unutulup gitmiş olsaydım!” dedi.”³⁸³

فَنَادَاهَا مِنْ تَحْتِهَا أَلَا تَحْزَنِي قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا

25. “Bunun üzerine (Cebrail) ağacın altından ona şöyle seslendi: “Üzülme, Rabbin senin alt tarafında bir dere akıttı.”³⁸⁴

وَهَؤُلَاءِ إِلَيْكَ يَجِدُكَ النَّخْلَةُ تُسَاقِطُ عَلَيْكَ رَطْبًا جَنِيًّا

³⁷⁸ Meryem 19/18.

³⁷⁹ Meryem 19/19.

³⁸⁰ Meryem 19/20.

³⁸¹ Meryem 19/21.

³⁸² Meryem 19/22.

³⁸³ Meryem 19/23.

³⁸⁴ Meryem 19/24.

26. “Hurma ağacını kendine doğru silkele ki sana taze hurma dökülsün.”³⁸⁵

فَكُلِّي وَاشْرَبِي وَعَيْنَا فَإِنَّمَا تَرَيْنِ مِنَ الْبَشَرِ أَحَدًا فَقُولِي إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَنِ صَوْمًا فَلَنْ أُكَلِّمَ الْيَوْمَ إِنْسِيًّا

27. “Ye, iç, gözün aydın olsun. İnsanlardan birini göreceksin olursan, “Şüphesiz ben Rahmân’a susmayı adadım. Bugün hiçbir insan ile konuşmayacağım” de.”³⁸⁶

فَأْتَتْ بِهِ قَوْمَهَا تَحْمِلُهُ قَالُوا يَا مَرْيَمُ لَقَدْ جِئْتِ شَيْئًا فَرِيًّا

28. “Kucağında çocuğu ile halkının yanına geldi. Onlar şöyle dediler: “Ey Meryem! Çok çirkin bir şey yaptın!”³⁸⁷

يَا أُحْتِ هَازُونِ مَا كَانَ أَبُوكَ امْرَأَ سَوْءٍ وَمَا كَانَتْ أُمُّكَ بَعِيًّا

29. “Ey Hârûn’un kız kardeşi! Senin baban kötü bir kimse değildi. Annen de iffetsiz değildi.”³⁸⁸

فَأَشَارَتْ إِلَيْهِ قَالُوا كَيْفَ نُكَلِّمُ مَنْ كَانَ فِي الْمَهْدِ صَبِيًّا

30. “Bunun üzerine (Meryem, çocukla konuşun diye) ona işaret etti. “Beşikteki bir bebekle nasıl konuşuruz?” dediler.”³⁸⁹

قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ آتَانِيَ الْكِتَابَ وَجَعَلَنِي نَبِيًّا

31. “Bebek şöyle konuştu: “Şüphesiz ben Allah’ın kuluyum. Bana kitabı (İncil’i) verdi ve beni bir peygamber yaptı.”³⁹⁰

ذَٰلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ قَوْلَ الْحَقِّ الَّذِي فِيهِ يَمْتَرُونَ

32. “Hakkında şüpheyi düştükleri hak söze göre Meryem oğlu İsa işte budur.”³⁹¹

³⁸⁵ Meryem 19/25.

³⁸⁶ Meryem 19/26.

³⁸⁷ Meryem 19/27.

³⁸⁸ Meryem 19/28.

³⁸⁹ Meryem 19/29.

³⁹⁰ Meryem 19/30.

³⁹¹ Meryem 19/34.

وَالَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهَا مِنْ رُوحِنَا وَجَعَلْنَاهَا وَابْنَهَا آيَةً لِلْعَالَمِينَ

33. “İrzini korumuş olan kadını da (Meryem’i de) hatırla. Ona ruhumuzdan üfle miştik. Kendisini de, oğlunu da âlemlere (kudretimizi gösteren) birer delil yapmıştık.”³⁹²

وَجَعَلْنَا ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ آيَةً وَآوَيْنَاهُمَا إِلَى رَبْوَةٍ ذَاتِ قَرَارٍ وَمَعِينٍ

34. “Meryem oğlu İsa’yı ve annesini büyük bir mucize kıldık ve her ikisini de oturmaya elverişli, akarsulu yüksek bir yere yerleştirdik.”³⁹³

وَمَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرَانَ الَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهِ مِنْ رُوحِنَا وَصَدَقَتْ بِكَلِمَاتِ رَبِّهَا وَكُنْتِ مِنَ الْقَائِمِينَ

35. “Allah, bir de iffetini sapasağlam koruyan ve bizim de kendisine ruhumuzdan üflediğimiz, Rabbinin kelimelerini ve kitaplarını doğrulayan İmrân kızı Meryem’i de (inananlara) örnek gösterdi. O itaat edenlerdendi.”³⁹⁴

3.1.3. Âyetlerde işaret edilen vasıfları

Kur’ân-ı Kerim’de Hz. Meryem’le ilgili onun Allah katındaki konumuna işaret eden pek çok özel durum ve nitelik vardır. Üstün niteliklerinden dolayı İslâm’da övülen bir şahsiyettir.³⁹⁵

Hız. Meryem’in normal bir hayat serüveninden oldukça farklı olan hayatı dikkatli bir şekilde incelendiğinde oldukça zor imtihanlardan geçtiği, sabrı ve iffeti ile övüldüğü anlaşılabacaktır. Yine Hız. Meryem’den bahseden âyetler ve tefsir kaynaklarında bu âyetler hakkında varid olan bilgiler incelendiğinde onun pek çok güzel vasıflarla donandığı görülecektir. Aşağıda Hız. Meryem’in âyetlerde işaret edilen vasıfları ele alınacaktır.

3.2.3.1. Ömrünü ibadete adanmış olması

³⁹² el-Enbiyâ 21/91.

³⁹³ el-Mü’minûn 23/50.

³⁹⁴ et-Tahrîm 66/12.

³⁹⁵ Ömer Faruk Harman, “Meryem”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yay. 2004), 29/236.

Hız. Meryem'in hayatı hem yaşadığı çağ hem günümüz açısından oldukça sıra dışı ve zorluklarla doludur. Onu etkileyen ve hayatına tesir eden durumlar daha o doğmadan başlamıştır. Annesi hamile olduğu dönemde Hız. Meryem hakkında şu nezirde bulunmuştur.

“Hani, İmran'ın karısı, “Rabbim! Karnımdaki çocuğu sırf sana hizmet etmek üzere adadım. Benden kabul et. Şüphesiz sen hakkıyla işitensin, hakkıyla bilensin demişti.”³⁹⁶

Hız. Meryem'in “muharraran” ifadesiyle annesi tarafından adamasını Nesefî, “Beyt-i Makdis'in hizmetine adanmış olarak, benim ona karşı hiçbir yetkim yok ve ondan hizmet istemiyorum” veya “sadece ibadet etmeye”³⁹⁷ şeklinde açıklamaktadır. Anlaşıldığı üzere daha dünyaya gelmeden mahza ibadet etmeye adanan Hız. Meryem, adanmış olduğu amaç doğrultusunda hayatını yaşadı ve neticede ikramlara ve övgülere mazhar oldu.

Hız. Meryem dünyaya geldiğinde annesinin nezri gereği mabede gidecektir. Fakat annesi bir erkek çocuğunun olmasını beklerken bir kız bahşedilmesinin meydana getirdiği şaşkınlığı yaşamaktadır. Onun yaşadığı bu şaşkınlık âyet- kerimede şöyle yer alır. Hız. Meryem'in annesi şöyle der:

“Onu doğurunca, “Rabbim!” dedi: “Onu kız doğurdum.” -Oysa Allah, onun ne doğurduğunu daha iyi bilir- “Erkek kız gibi değildir.”³⁹⁸

Hız. Meryem'in annesi bu şekilde bir tepki gösterdi. Çünkü sadece erkekler ibadete adanıyordu.³⁹⁹

Kâninatta mevcut olan her şey hakkında en ayrıntılı şekilde bilgisi olan Allah Teâlâ'nın yukarıda yer verdiğimiz âyet-i kerimede ki “Oysa Allah, onun ne doğurduğunu daha iyi bilir” cümlesi bazı kaynaklarda “dünyaya geleni ta'zîm etmek içindir” şeklinde açıklanmıştır.⁴⁰⁰ Yani “onu biliyor” ifadesinden Allah Teâlâ'nın Hız. Meryem'i yücelttiği anlaşılabilir.

³⁹⁶ Âl-i İmrân 3/35.

³⁹⁷ Nesefî, *Medârikü't-tenzîl*, 1/250; Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, 2/129.

³⁹⁸ Âl-i İmrân 3/36.

³⁹⁹ Nesefî, *Medârikü't-tenzîl*, 2/230; Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, 2/129.

⁴⁰⁰ Nesefî, *Medârikü't-tenzîl*, 1/250.

Bir insanın anlamakta ve yüklenmekte oldukça zorlanacağı pek çok olayla karşılaşan Hz. Meryem'in gösterdiği metanet ve sabır Allah Teâlâ tarafından övgülerle anılmıştır. Yine Hz. Meryem'in adanması kabul edilmiş ve bu kabul güzel nitelmesiyle birlikte ifade edilmiştir.

“Bunun üzerine Rabbi onu güzel bir şekilde kabul buyurdu.”⁴⁰¹

Allah'a itaatle yaşanan bir hayat çeşitli ikramlarla taltif edilmiştir. Ayet-i kerîmede yer aldığı üzere melekler Hz. Meryem'e Allah Telââ'nın müjdesini getirerek ona bildirmişlerdir.

“Hani melekler, “Ey Meryem! Allah, seni seçti. Seni tertemiz yaptı ve seni dünya kadınlarına üstün kıldı, demişlerdi.”⁴⁰²

Nesefî bu âyette yer alan konuşma olayını şifahî olarak konuşulduğu rivayet edilir diyerek açıklar.⁴⁰³ Meleklerin Hz. Meryem'le konuşmalarının müthiş bir ikram ve çok yüksek bir derece olduğu dikkatten kaçmaması gereken bir durumdur.

“Seçilmesi ise öncelikle “annenden seni kabul etmekle, sonra terbiye etmekle ve değerli bir kerâmeti sana tahsis etmekle seni seçti”⁴⁰⁴ şeklinde açıklanmıştır.

Kânitinlerden olduğunun belirtilmesi onun itaati erkeklerin itaatinden daha geri değildi, şeklinde de tefsir edilmiştir.⁴⁰⁵

3.2.3.2. İffetli oluşu

Dinlerde öyle önemli sembol şahsiyetler bulunur ki, onlar incelendiğinde dinin yapısı ve hassasiyetleri anlaşılmış olur. O sembol, bir pencere, bir zirve, bir dürbün gibidir.⁴⁰⁶ Hz. Meryem de Allah Teâlâ'ya samimi kulluğun ve onun rızası için iffeti muhafaza etmenin sembolü olmuştur.

⁴⁰¹ Âl-i İmrân 3/37.

⁴⁰² Âl-i İmrân 3/42.

⁴⁰³ Nesefî, *Medârikü't-tenzîl*, 1/254.

⁴⁰⁴ Nesefî, *Medârikü't-tenzîl*, 1/254.

⁴⁰⁵ Sâvî, *Hâşiyetü's-Savî* 4/213.

⁴⁰⁶ Tümer, *Hristiyanlıkta ve İslâm'da Hz. Meryem*, 211.

Hız. Meryem “hem Hristiyanlığın hem İslâm’ın âleminde Allah’a bağılılığın, iffet ve ismetin bir ölçüsü olarak kabul edilmiştir.”⁴⁰⁷

Hız. Meryem iffetini muhafaza etmesiyle Kuran’da övülmüştür. “Hız. Meryem’in Yahudilerce yerilen, Hristiyanlarca da aşırı övülen kişiliğı İslâm’da senteze kavuşmuştur. O, ne namusunu tehlikeye atmış iradesi zayıf bir kadın ne de bir ana tanrıçadır.”⁴⁰⁸ Allah’ın müminlere örnek gösterdiği bir fazilet örneğidir.

Hız. Meryem’in ahlakî üstünlüğü ve müminlere örnek oluşu hakkında âyet-i kerime de şöyle buyrulmuştur:

*“Allah, bir de iffetini sapasağlam koruyan ve bizim de kendisine ruhumuzdan üflediğimiz, Rabbinin kelimelerini ve kitaplarını doğrulayan İmran kızı Meryem’i de (inanana) örnek gösterdi. O itaat edenlerdendi.”*⁴⁰⁹

Âyette geçen “ihsân” lafzını İbn Âşûr, bir şeyi tam korunmuş, ulaşılmaz yapmak⁴¹⁰ diye açıklar. Yani iffetine kusur gelmesine izin vermedi, bu hususta son derece titiz davrandı anlamını çıkmaktadır.

Hız. Meryem iffetini muhafazada son derece dikkatli olması sebebiyle kendisine “el-Azrau’l Betûl”⁴¹¹ denilmiştir.

İbn Âşûr yine yukarıdaki âyette geçen: (O’na bizim rûhumuzdan üfledik)⁴¹² şeklinde tefrî’ edilmesini yani genişçe bir açıklama uslûbu kullanılarak ifade edilmesini “Allah rızası için yapılan amele, atıyyenin (ödülün) verilmesi, yani onu iffetini muhafaza etmesi sebebiyle ödüllendirdik” diye izah eder.⁴¹³ Bu izahı da âdete muhalif olarak olağanüstü bir şekilde onda bir nebi vücuda getirmek suretiyle ödüllendirdik ve böylece ismi sâlihalar arasında ölümsüzleşti ifadesiyle geniş bir şekilde açıklar.⁴¹⁴

⁴⁰⁷ Tümer, *Hristiyanlıkta ve İslâm’da Hız. Meryem*, 207.

⁴⁰⁸ Tümer, *Hristiyanlıkta ve İslâm’da Hız. Meryem*, 212.

⁴⁰⁹ et-Tahrîm 66/12.

⁴¹⁰ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, 6/378.

⁴¹¹ İsfahânî, *Müfredât*, 107;

⁴¹² et-Tahrîm 66/12.

⁴¹³ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, 28/378.

⁴¹⁴ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, 28/378.

Nesefî, âyette geçen “üfledik (nefahnâ)” lafzını “emrimiz üzerine Cebrâîl üfledi” olarak açıklamıştır.⁴¹⁵ Yine “üfledik (nefahnâ)” lafzındaki isnat yaratma açısında Allah’a, mübâşeret açısından Cebrâîl’e yapılmıştır, şeklinde de açıklanmıştır.⁴¹⁶

Açıklamalardan anlaşıldığı üzere Hz. Meryem’in bir sembol olacak şekilde iffetini muhafazada son derece ciddiyet ve hassasiyet göstermesi onun Allah tarafından olağanüstü bir şekilde peygamber annesi olmasıyla ikramda bulunulmuştur. Bu durum onun adının ölümsüzleşmesini temin etmiş ve sâlihalarından olması sağlamıştır. Çünkü Hz. Meryem dinin hassasiyet gösterdiği bir konuda son derece ciddi davranmıştır.

Özellikle inanç, ahlâk ve buna benzer konularda taşkınlık yapan bir toplumda ahlâkî ilkelere bağlılık göstermek elbette takdir edilecek ve ödüle layık olacak bir özellik olmalıdır. Çevrenin ve sosyal baskının insan üzerinde etkisi olduğu hususu gözden kaçmayacak şekilde barizdir. Böyle bir ortamda ahlâkî ilkelere bağlı kalmayı temin eden kişiye sabır ve kararlık veren en önemli husus Allah’a olan teslimiyetidir.

Allah Teâlâ Hz. Meryem’in iffetini muhafaza hususunda son derece titiz olması hasebiyle ayrıca Cebrail’i (a.s.) kendisine bir müjde ile göndermiş, bir meleklerle konuşmasına imkân vermiştir.⁴¹⁷ Dört büyük melekten biri olan Cebrail’in (a.s.) Hz. Meryem’e görünmesi çok özel durumdur. Bu özel hadise Hz. Meryem’in ahlak, iffet ve takva olarak ne yüce bir konumda olduğuna delâlet olarak değerlendirilebilir.

Hz. Meryem Beyt-i Makdis’in hizmetine ve ibadete adandığı için ailesinden farklı bir ortamda hayatına devam ediyordu. Bu durum âyet-i kerîmede şöyle açıklanır:

*“(Ey Muhammed!) Kitap’ta (Kur’ân’da) Meryem’i de an. Hani ailesinden ayrılarak doğu tarafında bir yere çekilmiş ve (kendini onlardan uzak tutmak için) onlarla arasında bir perde germişti.”*⁴¹⁸

Hz. Meryem’in iffetini muhafaza etme hususunda son derece titizdi. Onun bu konudaki kararlılığına insan sûretinde Cebrail’i (a.s.) görünce verdiği tepki işaret ve

⁴¹⁵ Nesefî, *Medârikü’l-tenzîl*, 3/507; Ebû Abdillâh Celâlüddîn Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Ensârî es-Süyûtî - Ebû’l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî Mahallî. *Tefsîrü’l-Celâleyn* (Dimeşk - Beyrut: Dâru İbni Kesîr, 1435/2014), 561.

⁴¹⁶ Sâvî, *Hâşiyetü’s-Savî* 4/213.

⁴¹⁷ Mustafa Müslim, *Terbiyetü üsrati’l-müslime fî dav’i sûreti tahrîm* (Mekke-i Mükerreme: Dar’ul-Menare, 1411/1991), 89.

⁴¹⁸ Meryem 19/16.

delâlet eder. Cebrail'i (a.s.) insan sûretinde gördüğü an iffet konusunda son derece dikkatli olduğunu hemen ifade etti. Hz. Meryem'in bu andaki tepkisi âyet-i kerîmede şu şekilde yer almıştır:

*“Hani ailesinden ayrılarak doğu tarafında bir yere çekilmiş ve (kendini onlardan uzak tutmak için) onlarla arasında bir perde germiştî. Biz, ona Cebrail'i göndermiştik de ona tam bir insan şeklinde görünmüştü. Meryem, “Senden, Rahmân'a sığınırım. Eğer Allah'tan çekinen biri isen (bana kötülük etme)” dedi.”*⁴¹⁹

Allah Teâlâ tarafından konulan sınırların aşılması ihtimali olan herhangi olumsuz bir durum karşısında ortaya konulacak kesin tavır konusunda örneklik teşkil eden bir davranış sergilemiştir.

Hız. Meryem annesinin Allah'a verdiği söz gereğı ailesinden uzak bir yerde mabette olan görevini yerine getiriyordu. İffetini korumak için hiç kimsenin takip ettiğı durumda değildi. Hız. Meryem imanının kendisine yüklediğı sorumlulukla iffetini koruyordu. Çünkü müminlerin en önemli ayırıcı vasıflarından biri bu hususta ciddiyet göstermektir. Müminlerin özelliklerini anlatan Mü'minûn Sûresinin ilk on âyetinde sıralanan niteliklerden biri de onların iffet hususunda titiz davranmalarıdır. Âyet-i kerîmede bu önemli vasıf hakkında *“onlar ki, ırzlarını korurlar”*⁴²⁰ buyurulmaktadır.

Görüldüğü üzere Kur'ân-ı Kerîm'de hayatına dair pekçok ayrıntılar verilen Hız. Meryem'in iffetini koruması birkaç yerde ifade edilmektedir. Allah Teâlâ'nın onun iffetine şahitlik ettiğı bir âyet Hız. Meryem'in bu niteliğini belirtmeye yeterli olurdu. Ancak farklı şekillerde gündeme getirerek müminlerin dikkatleri tamamen bu hususa çekilmiş ve bu önemli vasfın tam olarak kendilerinde yer etmesi sağlanmıştır. Müminler için bu niteliğın önemi bariz bir şekilde ortaya çıkmış olmaktadır.

Âyetlerde yine bizzat Hız. Meryem'in kendi ifadesini içeren cümle ile de iffetli olduğunu belirtilmiştir.

*“Meryem, “Bana hiçbir insan dokunmadığı ve iffetsiz bir kadın olmadığım hâlde, benim nasıl çocuğım olabilir?” dedi.”*⁴²¹

⁴¹⁹ Meryem 19/17-18.

⁴²⁰ el-Mü'minûn 23/5.

⁴²¹ Meryem 19/20.

Hayatındaki farklılıklar ve imtihanlar kendisi doğmadan başlayan Hz. Meryem'in, Hz. İsa'yı dünyaya getireceği vakit daha önce yaşadığı zorluklar karşısında göstermediği bir tepkiyi ortaya koyduğunu görüyoruz. Beyt-i Makdis'in hizmetine adanma, aileden ayrı kalma gibi durumlara sabır ve teslimiyetle yönelen ve Allah Teâlâ'ya tevekkülü tam olan Hz. Meryem'in biraz ileride meâli yer alacak olan âyet-i kerîmede bulunan tepkiyi vermesi dikkat çekici bir durumdur. Hz. Meryem bu olaydan önce Allah Teâlâ tarafından denendiği hiçbir imtihana karşı buna benzer ve bu anlama gelecek bir karşılık vermemiştir. Hz. Meryem'in ileride yer alan âyet-i kerîmedeki ifadeleri iffetini korumadaki kararlılığına önemli işaretler. Bu ifadesi iffetsizlikle itham edilmenin dahi kendisini ne kadar üzdüğünü belirtir. Hz. Meryem şöyle demiştir.

“Doğum sancısı onu bir hurma ağacına yöneltti. Keşke bundan önce ölseydim de unutulup gitmiş olsaydım!” dedi.”⁴²²

Özellikle iffetini muhafazada örnek gösterilen Hz. Meryem, bulunduğu şartlar dikkate alındığında, kadın olsun erkek olsun günümüz insanına, iffet konusunda ilkeler sunmaktadır. Hz. Meryem ailesinden ayrı bir yerde mabede olan görevini yerine getirmek için gitmişti. Ailesinin onu her haliyle takip etme imkânı olmadığı bir konumda Allah'a itaat gayesiyle ve iffeti muhafaza yüce bir erdem olduğu için günahlardan kendini korudu. Bu konuda güçlü bir irade sahibiydi. Günah ve yanlış işlerden herhangi bir zorlama ile değil Allah rızası ve doğru davranış olduğu için uzak durulması gerektiğini gösterdi.

İffetli olmak Hz. Meryem'in değerini artırmıştır. Müminler için de onları değerli kılan bir özelliktir. Hz. Meryem'in kendisine şeref katan bu üstün vasfı her çağda yaşayan iman ehli için çok önemlidir. Özellikle ahlakî bozulmanın daha da arttığı zamanlarda iffeti korumak ve iffetli vafına sahip olmak çok daha önemli bir niteliktir.

3.2.3.3. Teslimiyeti

Hz. Meryem'in övgüye mazhar olacak şekilde olan güzel ahlakına ait birkaç özelliğe Allah Teâlâ âyetlerde yer vermiştir. Ayrıca onun tasdik üzere bir hayat yaşadığının öne çıkarılması ve âyette yer alması Hz. Meryem'in konumunu net bir şekilde

⁴²² Meryem 19/23.

açıklar. İncanın tasik üzere olması yani kesin olarak inanması kişinin teslimiyetini temin eder ve artırır.

*“Rabbinin kelimelerini ve kitaplarını doğrulayan İmrân kızı Meryem’i de (inanana) örnek gösterdi.”*⁴²³

Tahrîm Sûresi on ikinci âyette geçen “tasdik” kavramını İbn Âşûr, “meleğin kendisine ulaştırdığı şeyin Allah’ın iradesi olduğuna yakînen inanması”⁴²⁴ olarak açıklamaktadır.

H. Meryem’in tasdik üzere olması “Allah’ın şariatlarına ve indirilmiş kitaplarına iman,”⁴²⁵ “indirilmiş olan sahifelere ve kitaplarına iman”⁴²⁶ “onun zamanına kadar indirilmiş olan kitaplara iman, yani Tevrat, İncil ve İbrâhim’e (a.s.) gönderilen sahifelere iman” şeklinde de anlaşılmış ve tefsir edilmiştir.⁴²⁷

Hayatta bazen beklemedik olay ve durumlarla karşılaşılabilir. Önemli olan bu durumların Allah Teala’nın takdiri olduğuna inanarak iman gereklere uygun davranışlar sergileyerek sabır, teslimiyet ve doğru mücadele ile karşılamaktır. Yakîn iman, sabır ve itaatten ayrılmadan kulluğun gereklere yerine getirmeye devam etmek gerekir.

H. Meryem çok şaşılacak ve kendisini zorluklarla karşı karşıya getiren durumları en güzel şekilde savmıştır. Karşı karşıya kaldığı durumu *“Keşke bundan önce ölseydim de unutulup gitmiş olsaydım!”*⁴²⁸ diyeceği kadar zor bir vakıya ile yüz yüze getirmiştir. Allah Teâlâ tarafından gelen bütün imtihanlara gösterdiği tavırlar onun teslimiyetinin tam olduğunu ortaya koymaktadır.

⁴²³ et-Tahrîm 66/12.

⁴²⁴ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, 28/378.

⁴²⁵ Mahallî-Süyûtî, *Tefsîrû’l-Celâleyn*. 561.

⁴²⁶ Neseî, *Medârikü’l-tenzîl*, 3/507.

⁴²⁷ Sâvî, *Hâşiyetü’s-Savî* 4/213.

⁴²⁸ Meryem 19/23.

4. KUR'AN'DA DİĞER OLUMLU KADIN ÖRNEKLERİ

4.1. Hz. Havva

İlk insan Hz. Âdem'in eşi, eşiyle birlikte cennete yerleştirilen⁴²⁹ kadındır. Yaratılışı ve daha sonra Cennet'te ilk günahın işlenmesi sebebiyle pek çok farklı görüşün ortaya çıktığı Hz. Havva o kadar önemli bir konumdadır ki, onun hakkında ortaya atılan görüşler sadece onu değil bütün kadın tasavvurumuzu etkiler.

4.1.1. Günahı itiraf ve tövbe

Hz. Havva cennette eşiyle birlikte yasak ağaca yaklaşp günah işlediklerinde yaptıkları hatadan Hz. Âdem'e uyararak hemen tövbe etmeye yöneldi. İnsanlığın annesi insanlığa hata işlendiğinde, onda ısrar etmeden günahıtan af dilemede örnek oldu.

*“Dediler ki: “Rabbimiz! Biz kendimize zulüm ettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz.”*⁴³⁰ Atamız Hz. Âdem ve Hz. Havva yukarıda geçen âyette yer alan dua ile bağışlanmalarını istediler.

Onlar şu âyette hata eden müminlerin Allah Teâlâ'dan bağışlanma istemeyle ilgili aktarılan tutumunu en güzel uygulayan örnek oldular. *“Yine onlar, çirkin bir iş yaptıkları, yahut nefislerine zulmettikleri zaman Allah'ı hatırlayıp hemen günahlarının bağışlanmasını isteyenler -ki Allah'tan başka günahları kim bağışlar- ve bile bile işledikleri (günah) üzerinde ısrar etmeyenlerdir.”*⁴³¹ Yine onların günahlarında ısrar etmediklerini haklarında aktarılan bilgilerden anlayabiliriz.

4.1.2. Sabır vasfı

Hz. Havva Cennet'ten eşiyle birlikte çıkarıldıktan sonra yeryüzüne insanlığın atası olarak indirildiklerinde evlatlarıyla ilk imtihan edilen kadındır. Oğulları Hâbil ile Kâbil'in sundukları kurbanın birine ait olanı kabul edilip diğerine ait olan kabul edilmediğinde aralarında kıskançlık duygusu ortaya çıktı. Bu haset duygusu neticesinde Kâbil kardeşi Hâbil'i öldürmüştü. Bu durumda Hz. Havva iki evladından birini kaybetme, diğerinin de çok büyük bir günaha düşmesi imtihanıyla yüz yüze

⁴²⁹ el-Bakara 2/35.

⁴³⁰ el-A'râf 7/23.

⁴³¹ Âl-i İmrân 3/134-135.

geldi. Hâbil ile Kâbil arasında ortaya çıkan bu kurban hadisesi, kıskançlık duygusu ve neticesinde yaşanan zor imtihan âyetlerde şu şekilde anlatılmaktadır.

“(Ey Muhammed!) Onlara, Âdem’in iki oğlunun haberini gerçek olarak oku. Hani ikisi de birer kurban sunmuşlardı da, birinden kabul edilmiş, ötekinden kabul edilmemişti. Kurbanı kabul edilmeyen, “Andolsun seni mutlaka öldüreceğim” demişti. Öteki, “Allah, ancak kendisine karşı gelmekten sakınanlardan kabul eder” demişti.”⁴³²

“Nihayet Allah, ona kardeşinin ölmüş cesedini nasıl örtüp gizleyeceğini göstermek için yeri eşeleyen bir karga gönderdi. Yazıklar olsun bana! Şu karga kadar olup da kardeşimin cesedini örtmekten âciz miyim ben?” dedi. Artık pişmanlık duyanlardan olmuştu.”⁴³³

4.2. Hz. Sâre

Hz. Sâre ülü’l-azm peygamber olan Hz. İbâhîm’in (a.s.) eşi ve Hz. İshâk’ın (a.s.) annesidir.⁴³⁴ Hz. Sâre ismiyle Kur’ân-ı Kerîm’de geçmez. Hz. İbrâhim’e (a.s.) bir oğulla müjdelemek üzere gelen meleklerden bahseden kıssada kendisinden bahsedilir.

Sâre kelimesinin aslı İbrânîce Sârâh’tır.⁴³⁵ Ülü’l-azm Peygamber Hz. İbrâhim’in (a.s.) eşi olması hasebiyle hayat arkadaşının Allah katındaki değeri kadar karşılaştığı zorluklar da ağırdır. Hayatı mücadele ve sabır arasında geçmiştir.⁴³⁶

Eşine destek olma, imtihana sabretme ve imanını koruma konusunda örnek olarak sunulan bir kadın ve annedir.

4.2.1. Fedakârlık

Hz. İbrâhîm ve Hz. Sâre zalim bir firavunun ülkesine gitmek durumunda kaldıklarında firavun Hz. Sâre’ye sahip olmak istedi. Elini uzattığında firavunun eli tututuldu. Bunun üzerine Firavun Hz. Sâre’ye durumdan kurtulması için kendise

⁴³² el-Mâide 5/27.

⁴³³ el-Mâide 5/31.

⁴³⁴ İbn Sa’d, *Kitâbü’t-tabakâti’l-kebir*, 1/31.

⁴³⁵ Ömer Faruk Harman, “Sâre”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 15 Ağustos 2022).

⁴³⁶ bk. Harman, “Sâre”, 2/468.

etmesini ve bir daha ona elini uzatmayacağına söz verdi. Hz. Sâre dua etti ve kurtuldu. Fakat Firavun sözünde durmayıp aynı şeyi tekrar etti. Bu durum üç kez olunca Hz. Sâre'ye Hz. Hacer'i hediye etti.⁴³⁷ Hz. Sâre çocuğu olmadığı için kendi rızasıyla eşi Hz. İbrâhîm'in (a.s.) Hz. Hacer'le evlenmesine izin verir. Hz. İbrâhîm'in (a.s.) İsmâîl adında bir oğlu olur.⁴³⁸

Bu durum anne olamayan bir kadın için oldukça zordur. Eşi Hz. İbâhim bir evlat sahibi olsun diye evlenmesine izin veren Hz. Sâre için de bu durumu karşılaması zor olmuştur.

4.2.2. Sabır

Hz. Sâre eşi Hz. İbrâhîm (a.s.) ile Nemrut'un ülkesini terk eden az sayıdaki kişilerden biridir. Bundan sonra hayatında pek çok hicret görmüştür.

Her ne olursa olsun Hz. Sâre yıllarca beklediği evlat arzusu, çektiği hasret ve gösterdiği sabır neticesinde kendisinden en ümit kestiği hal ve zamanda bir erkek evlatla müjdelendir. Hz. Sâre'ye ve Hz. İbrâhîm'a (a.s.) getirilen bu evlat müjdesi Kur'ân-ı Kerîm'de net bir şekilde anlatılır.⁴³⁹

“(Ey Muhammed!) İbrâhîm'in ağırlanan misafirlerinin haberi sana geldi mi? Hani onlar, İbrâhîm'in yanına varmışlar ve “Selâm olsun sana!” demişlerdi. O da “Size de selâm olsun.” demiş, “Bunlar tanınmamış (yabancı) kimseler” (diye düşünmüştü). Hissettirmeden ailesinin yanına gidip, (pişirilmiş) semiz bir buzağı getirdi. Onu önlerine koydu. “Yemez misiniz?” dedi. (Yemediklerini görünce) onlardan İbrâhîm'in içine bir korku düştü. Onlar, “korkma” dediler ve onu bilgin bir oğul ile müjdelediler. Bunun üzerine karısı bir çığlık kopararak yönelip elini yüzüne vurdu. “Ben kısır bir koca karıyım (nasıl çocuğum olabilir?)” dedi.”⁴⁴⁰

Evinde meleklerin getirdiği müjdeyi işiten Hz. Sâre'nin şaşkınlığı âyette yer almıştır. Bir başka âyette Hz. Sâre'nin bu müjde karşısında verdiği tepki şöyle aktarılmıştır:

⁴³⁷ İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakâti'l-kebîr*, 1/32.

⁴³⁸ Ömer Faruk Harman, “İbrâhîm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 15 Ağustos 2022).

⁴³⁹ bk. Hûd 11/69-73; ez-Zâriyât 51/24-30.

⁴⁴⁰ ez-Zâriyât 51/24-29.

“İbrâhîm’in karısı ayakta idi. (Bu sözleri duyunca) güldü. Ona da İshak’ı müjdeledik”; İshak’ın arkasından da (torunu) Yakûb’u (müjdeledik).”⁴⁴¹

Hiz. Sâre’nin âyette “ayakat idi” şeklinde yer alan orada bulunuşunu onun melekleri gördüğü⁴⁴² şeklinde açıklayanlar olmuştur. Müjdenin yanında bu hal de Hiz. Sâre için bir lütuftur.

Bu müjde Hiz. İbrâhîm’e (a.s.) getirilmekle birlikte aslında Hiz. İbrâhîm’den daha çok sevinecek olan Hiz. Sâre’ye idi. Çünkü Hiz. İbrâhîm’in (a.s.) daha önce bir çocuğu olmuştı. Hiz. İbrâhîm oğlu İsmâîl (a.s.) olduğunda doksan, oğlu İshak (a.s.) doğduğunda yüz yirmi yaşındaydı.⁴⁴³ Hiz. Sâre bu müjdeye o kadar sevinmişti ki müjde karşısındaki gülüşü Kur’ân-ı Kerîm’de yer aldı. Onun bu gülüşü “taaccüb ve olmasını uzak görmesinden” kaynaklanıyordu.⁴⁴⁴

Sabrı ve Allah’a olan tevekkülüyle yaşlılığında evine gelen melekler vasıtasıyla Allah Teâlâ’nın müjdesine şahit oldu.

Melekler aracılığıyla gelen müjdeyle sevinen Hiz. İbrâhîm ve Sâre ayrıca onların kendileri için yaptığı dua ile de çok özel bir konuma ulaşmış oluyorlardı. Meleklerin onlara duası şu şekilde âyet-i kerîmede yer almaktadır:

“Melekler, “Allah’ın emrine mi şaşıyorsun? Allah’ın rahmeti ve bereketi size olsun ey (peygamber ocağının) ev halkı! Şüphesiz O, övülmeye lâyıktır, şanı yücedir.” dediler.”⁴⁴⁵

Hiz. Sâre, Allah Teâlâ’nın kullarına olan ikramlarının büyüklüğüne ve kulun en olmaz diye düşündüğü anda Allah Teâlâ’nın kuluna çok büyük ikramda bulunacağına en güzel örnektir. Belli bir kanun ve düzen üzere devam eden dünyaya ait işlerin Allah Teâlâ’nın kudreti dâhilinde olduğuna, dilediği zaman bu düzen ve işleyişin dışında yaratacağına delildir.

4.3. Hiz. Hacer

⁴⁴¹ Hûd 11/71.

⁴⁴² Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 11/163.

⁴⁴³ İbn Sa’d, *Kitâbü’t-tabakâti’l-kebîr*, 1/31.

⁴⁴⁴ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, 12/119.

⁴⁴⁵ Hûd 11/73.

Asıl yurdu Mısır olan Hz. Hâcer, Hz. İbrahim'in (a.s.) eşi ve Hz. İsmâil'in (a.s.) annesidir. Kur'ân-ı Kerim'de isimiyle veya ya da farklı bir şekilde kendisinden bahsedilmeyen Hz. Hâcer, Kur'ân'ın indiği Mekke Şehri ve iki peygamber ile olan yakınlığı sebebiyle anılması gereken değerli bir hanımdır. Ayrıca hac ibadetinin uygulanışıyla da ciddi bağlantısı vardır. Bu sebeplerden dolayı kendisini anmak daha uygun olur.

Hz. Hâcer mücadelenin ve imtihanın en büyüğünü gördüğümüz mümin kadınlardan biri ve fedâkarlık örneğinin en büyüğünü göstern bir annedir. Hayatta zorluklar bazen maddî bazen manevî olur. Hz. Hâcer hayatında her ikisiyle de aynı anda yüz yüze gelmiştir. Bu zor ve sıkıntılı şartları aşarken Hz. Hâcer'in en önemli özelliğinin tevekkül ve teslimiyet olduğunu görüyoruz.

4.3.1. Tevekkül ve teslimiyeti

İmtihan, hayat sınavı zordur, sıkıntılarla doludur. Ancak bu sıkıntılar bir anda değil zamana geldikçe yaşanır. Ancak Hz. Hâcer'in hayatında bir anda birkaç açıdan imtihanla yüz yüze geldiğini görüyoruz.

Hz. Hâcer'in karşı karşıya kaldığı en önemli imtihan

“Rabbimiz! Ben çocuklarımdan bazısını, senin kutsal evinin (Kâbe'nin) yanında ekin bitmez bir vadiye yerleştirdim. Rabbimiz! Namazı dosdoğru kılmaları için (böyle yaptım). Sen de insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meylettir, onları ürünlerden rızıklandır, umulur ki şükrederler.”⁴⁴⁶

Kişi iman, teslimiyet ve tevekkül sahibi bir kul olarak hayatına devam ettiği müddetçe bulunduğu yeri bereketlendirir. Hz. Hâcer Annemizin eliyle Mekke bir şehir ve Ümmü'l-kurâ⁴⁴⁷ olmuştur.

Yemen anayurtları olan Cürhümlüler, zezem suyunun çıkmasından sonra Mekke civarına yerleştiler.⁴⁴⁸

4.3.2. İnançta sebat ve mücadele ruhu

⁴⁴⁶ İbrâhîm 14/37.

⁴⁴⁷ bk. el-En'âm 6/92; eş-Şûrâ 42/7.

⁴⁴⁸ Nebi Bozkurt - Mustafa Sabri Küçükaşçı, “Mekke”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 15.10.2022).

Hız. İsmâîl (a.s.) büyüdüğünde Hız. İbrâhîm'a (a.s.) rüyasında Allah tarafından oğlunu kurban etme buyruğu gönderilir.

*“Çocuk kendisiyle birlikte koşup yürüyecek yaşa gelince İbrâhîm ona, -Yavrum, ben rüyamda seni boğazladığımı gördüm. Düşün bakalım, ne dersin? Dedi. O da, - Babacığım, emrolunduğun şeyi yap. İnşallah beni sabredenlerden bulacaksın, dedi.”*⁴⁴⁹

Gönderilen buyruk mucibi yerine getirileceği zaman şeytan Hız. İbrâhîm (a.s.), Hız. İsmâîl (a.s.) ve Hız. Hacer'i emri yerine getirmekten alıkoymak ve engellemek ister. Hız. Hacer Annemiz Allah'ın emri karşısında şeytanın şaşırtmasına aldanmaz. Kulunu en iyi bilen Allah'ın kendisini zorda bırakmayacağına dair iman, tevekkül, teslimiyet ve güveni tamdır.

Eşi Hız. İbrâhîm (a.s.) tarafından o zaman itibariyle hiçbir yerleşim yerinin olmadığı Mekke şehrinin bulunduğu yere henüz bebek olan evladı Hız. İsmâîl (a.s.) ile bırakılmıştır. Hız. İsmâîl (a.s.) ve Hız. Hacer bırakıldıkları Mekke'nin bulunduğu yer kurak, verimsiz bir yerdi. Allah'ın kullarını yalnız ve zor durumda bırakmayacağına olan tam inancı ile Allah tarafından zemzem ikram edilmiştir. Umudunu kaybetmedi ikram edenin Allah olduğu bilinciyle aramaya yöneldi. Onun bu arayış ve gayreti Allah'ın evini ziyarete gelenler için bir ibadet oldu.

4.3.3. Sabır

Hız. Hâcer, oğlu İsmâîl dünyaya geldikten sonra Hız. Sâre'nin kıskançlık duyması nedeniyle hicret etmekle yüz yüze kalmıştır. Hicretin zorluğuna, eşi Hız. İbrâhîm (a.s.) tarafından yerleştildikleri Bekke vadisinin kurak ve çorak olmasının sıkıntılarına katlanmıştır.

Allah Teâlâ tarafından oğlu Hız. İsmâîl (a.s.)'ın kurban edilmesi emri geldiğinde isyan etmemiş ve sabırla karşılık vermiştir.

4.4. Hız. Mûsâ'nın Annesi

Adı tam olarak bilinmeyip yaşadıklarıyla, mücadelesiyle ve ailenin en korunmaya muhtaç olanını muhafaza etmek için gösterdiği azimle herkesin tanıdığı değerli bir

⁴⁴⁹ es-Sâffât 37/102.

annedir. Kur'ân'da ismi geçmeyip kendisinden Mûsâ'nın (a.s.) annesi⁴⁵⁰ diye bahsedilir. Hz. Mûsâ'yı(a.s.) Firavun'un zulmünden korumak için ortaya koyduğu cesaret ve mücadele adıyla değil Mûsâ'nın annesi künyesiyle anılmasını vesile oldu. Kurtubî, Sa'lebî'den (ö. 427/1035) rivayetle Hz. Mûsâ'nın annesi'nin adının Lohâ bint. Henid b. Levî b. Ya'kûb⁴⁵¹ olduğunu aktarır.

4.4.1. Teslimiyeti

Allah insan aklına göre en imkânsız olanı kolayca olur hale çevirir. O, ol deyince hemen oldurur. Savunmasız bir bebeğin tahta bir sal üzerinde kocaman nehrin sularında emniyette olması ve kurtulması oldukça zor ve gerçekleşme ihtimali düşük bir durumdur. Bunun gerçekleşmesini sadece Allah'ın koruması altında olmak temin eder.

Hz. Mûsâ'nın Annesi buna yakinen inandığını ortaya koydu. Allah Teâlâ'nın kendisine gönderdiği özel ilhamla ona teslim olarak emri yerine getirdi. Yoksa bir annenin bebeğini bu şekilde bırakması neredeyse imkânsızdır. Savunmasız bebeğini nehre bıraktığında onun yaşaması için bir umudun olduğuna inanıyordu. Bu umudun da Allah'a olan teslimiyetten geldiğini görmemek doğru olmaz. Tevekkül ve teslimiyet olduğunda umut kendiliğinden yeşerir.

*“Mûsâ'nın annesine, “onu emzir, başına bir şey gelmesinden korktuğun zaman onu denize (Nil'e) bırak, korkma, üzülme. Çünkü biz onu sana döndüreceğiz ve onu peygamberlerden kılacağız” diye ilham ettik.”*⁴⁵²

Yukarıdaki ayet-i kerimede ifade edildiği üzere evladının hayatı hakkında sürekli bir endişe içineydi. “Korkma, üzülme” ifadesinden çocuğu hakkında onun bu korku ve endişe içindeki durumunu anlıyoruz.

4.4.2. Sorumluluk bilinci

Kadınların fitratında olan evlat sevgisi, evlada duyulan merhamet ve onun emniyet içinde olduğunu bilme duygusu insan nesli için çok mühimdir. Anneler dünyadaki pek çok şeyden yüz çevirip evlatlara odaklanırlar. Kalpleri her daim onlarla birlikte

⁴⁵⁰ el-Kasas 28/10.

⁴⁵¹ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 16/232.

⁴⁵² el-Kasas 28/7.

atar. Zihinleri her daim onları düşünür. Evladından ayrılmak hele en savunmasız ve güçsüz çağdayken bu yapmak bir anne için en zor şeylerden biridir. Âyette bu durum şu şekilde ortaya konulmuştur:

*“Mûsâ’nın anasının kalbi bomboş kaldı. Eğer biz (çocuğu ile ilgili sözümüze) inancını koruması için kalbine güç vermeseydik, neredeyse bunu açıklayacaktı.”*⁴⁵³

Âyette geçen “Mûsâ’nın anasının kalbi bomboş kaldı,” ifadesi “Hz. Mûsâ’nın düşüncesinden başka dünyaya ait bütün düşüncelerden soyutlandı”⁴⁵⁴ şeklinde açıklanmıştır. Evladı hakkında hissettiği sorumluluk ve endişenin boyutu onu bu dünyaya ait bütün düşünce ve endişelerden koparmıştır.

Allah Teâlâ tarafından verilen her lütuf kişiye bir sorumluluk yükler. En önemli sorumluluk ise bir evlat bahşedilmesinin verdiği sorumluluktur. Firavun İsrâîloğullarının erkek çocuklarını katletme kararı aldığı için evladının canı hakkında endişe eden Hz. Mûsâ’nın Annesi daha sonra gelen anneler için evlatlarının yaşama ve hayat hakları kadar manevî hayatları hakkında endişe duymaya bir örneklik teşkil edebilir. Mümin için imanın korunması da hayatın korunması kadar önem arz eder.

4.4.3. Fedakârlık

Hz. Musa’nın annesi Firavun’un emrini uygulamadaki kararlılığını ve sertliğini mutlaka biliyordu. Aynı zamanda emrinin yerine gelmesine engel olanlara ne nasıl bir zulüm uygulama ihtimali olduğunu da tahmin edebilirdi. Bu sebeple Hz. Musa’yı Firavun’dan saklaması ve öldürmesine engel olması ortaya çıktığında kemdi hayatının tehlikede olacağını farkındaydı. Başına gelebilecek her türlü muameliyi göze alarak Hz. Musa’nın hayatını kurtarmak için karar verdiği planı uyguladı. Kendi hayatını tehlikeye atma fedakârlığını gösterdi.

4.4.4 Söze vefa

Allah Teâlâ kullarını yarımsız bırakmaz. Hz. Mûsâ’nın Annesi’ne “O’nu sana geri döndüreceğiz” vaadinde bulunan Allah Teâlâ’nın va’dini yerine tam olarak getireceğine inanıyordu.⁴⁵⁵

⁴⁵³ el-Kasas 28/10.

⁴⁵⁴ Kurtubî, *el-Câmi‘ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 16/238.

⁴⁵⁵ Kurtubî, *el-Câmi‘ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 16/241.

*“Böylece biz, anasının gözü aydın olsun ve üzülsün, Allah’ın va’dinin hak olduğunu bilsin diye onu anasına geri döndürdük. Fakat onların pek çoğu bunu bilmezler.”*⁴⁵⁶

Allah Teâlâ Hz. Mûsâ’nın Annesini, Allah’ın vadinin hak olduğunda inanarak davrandığında ödüllendirdi.⁴⁵⁷

Allah mümin kullarına bu dünya ve âhiret hayatı hakkında ne va’d etmişse onu yerine getirir. Firavunun sarayında kimsesiz bir çocuk olarak bulunan Hz. Mûsâ’nın yine annesi tarafından emzirilip, büyütülmesi Allah’ın va’dini mutlaka yerine getireceğine açık bir delildir.

4.5. Hz. Mûsâ’nın Kız Kardeşi

Adı Kur’ân-ı Kerim’de geçmez. Kendisinden Hz. Mûsâ (a.s.) kastedilerek kardeşi diye bahsedilir. Adı bazı kaynaklarda “Meryem binti İmrân”⁴⁵⁸ olarak geçer. Firavun’un İsrâîloğullarının erkek çocuklarını öldürme kararı alması neticesinde Hz. Mûsâ’nın (a.s.) annesi tarafından nehre bir tahta sal içinde bırakılmasından sonra kardeşi Hz. Mûsâ’yı takip etmesini istemesi Kur’ân-ı Kerîm’de kendisinden bahsedilir.

4.5.1. Sorumluluk bilinci

Ailede bir sıkıntı olduğunda ailenin her ferdine görev düşer. Firavunun erkek çocukları öldürme kararı almasından sonra dünyaya gelen kardeşi Hz. Mûsâ’yı (a.s.) annesi bir sal üzerinde nehre bıraktığında ailenin her ferdinin birbirine karşı olan sorumluluğunu omuzlarında hissederek annesi tarafından verilen kardeşini takip etme görevini yerine getirdi.

*“Annesi, Mûsâ’nın kız kardeşine, “Onu takip et” dedi. O da Mûsâ’yı, onlar farkına varmadan uzaktan gözledi.”*⁴⁵⁹

Üzerine düşen bu vazifeyi âyet-i kerimede yer aldığı şekilde çok iyi yerine getirdi. Bebeğin takip edildiğini kimse fark etmesin diye uzaktan takip ederek izledi. Bu

⁴⁵⁶ el-Kasas 28/13.

⁴⁵⁷ Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 16/244; İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, 20/85.

⁴⁵⁸ Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 16/241; İbn Âşûr “meryem” olarak aktarır. *et-Tahrîr*, 28/83.

⁴⁵⁹ el-Kasas 28/11.

şekilde davranması yine O'nun hissettiği sorumluluğa işarettir. Ailede olan bir problemin çözümü için her ferdine düşen bir görev vardır. Bu görevler yerine getirildiğinde aile huzura kavuşur.

Sorumlulardan kaçarak aileyi veya ailenin bir ferdini yalnız bırakmak nesillerin ve toplumun zarar görmesine sebep olur. Bu yüzden günümüzde ailenin fertlerinin korunması için birçok kurum görev yapmak durumunda kalmıştır.

4.5.2. Görevini tam yapma

Sır saklamak oldukça zordur. Önemli bir bilgi olarak kişi bunu başkalarına aktarma veya paylaşma ihtiyacı duyabilir. Ama Hz. Mûsâ'nın kim olduğunu bilen birkaç kişiden biri olan kardeşi bu sırrı kimseye açamadı. Ayrıca Hz. Mûsâ'yı kimseye fark ettirmeden takip etmek ve kimliğini saklamak oldukça zordu. Hatta Allah teâlâ'nın yardımını olmadan saklanması zor olan birdurumdur. Zira âyette ifade edildiği üzere annesi bu sırrı Allah'ın yardımıyla sakladı.

“Mûsâ'nın anasının kalbi bomboş kaldı. Eğer biz (çocuğu ile ilgili sözümüze) inancını koruması için kalbine güç vermeseydik, neredeyse bunu açıklayacaktı.”⁴⁶⁰

Kardeşi Hz. Mûsâ adına endişelenmesi ve halinden haberdar olmak istemesi aile olmanın sorumluluğunu taşıyan biri olarak çok yerinde bir tutumdur. Bu sebeple Hz. Mûsâ'dan aile olarak sürekli haberdar olmak için, Firavun sarayında bulunanlara bunu sağlayacak teklifi ikna edici bir üslupla sundu. Ve şöyle dedi:

“Kız kardeşi, “Size onun bakımını, sizin adınıza üstlenecek ve ona içtenlik ve şefkatle davranacak bir aile göstereyim mi?” dedi.”⁴⁶¹

Kardeşini takip görevini ustaca yaptığı için Firavun ve ailesi Hz. Mûsâ'yı nehirden aldıklarında onun takip edildiğini fark edemediler. Sanki oradan kardeşini takip amacıyla geçmiyormuş gibi ortaya çıkarak teklifte bulundu.⁴⁶² Bu sırada da sırrı çok iyi sakladığı sonucu çıkarılabilir.

Firavun ailesine sûtanne bulunması konusunda teklifini yaparak kardeşinin tekrar annesine dönmesine imkân verecek üslubu kullandı. Çünkü onların uygulaması da

⁴⁶⁰ el-Kasas 28/10.

⁴⁶¹ Taha 20/40; Ayrıca bk. el-Kasas 28/12.

⁴⁶² İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, 20/83 vd.

Arapların uygulaması gibiydi. Hür kadınlar evlerinden ayrılarak süt emzirdikleri çocuğun evine sürekli kalmak üzere gitmiyorlardı. Süt emecek çocuğu sütanneye teslim ediyorlardı.⁴⁶³ Böylece Allah'ın annesine geri döndürme va'di hak olarak gerçekleşecekti.

Mümin üzerine düşen görevi en iyi şekilde yapmaya çalışmalıdır. Allah Teâlâ, emrine ulaştıran sebepleri hazırlar.⁴⁶⁴ Yapılan iş ve amel çok küçük ve basit görünse dahi Allah Teâlâ ondan emrinin yerine geleceği sonuçları çıkarır.

4.6. Hz. Şuayb'ın (a.s.) Kızları

Hız. Şuayb (a.s.) Medyen'e peygamber olarak gönderilmiş bir elçidir.⁴⁶⁵ Hz. Şuayb (a.s.) yaşlılığı zamanında kızları ona destek olmak için zor bir iş olan çobanlık görevini geçici olarak yapmışlardır. Hz. Şuayb'ın (a.s.) kızları çobanlık yaparken Mısır'dan ayrılmak durumunda kalan Hz. Mûsâ ile karşılaştılar.⁴⁶⁶ Bu sırada Hz. Şuayb'ın (a.s.) kızları sergiledikleri ahlâk ilkeleri ile dikkat çekmiştir. Onların tavır ve davranışlarından şu ahlâkî özellikler çıkarılabilir.

4.6.1. Hayâ duygusu

Hayatta bazen zor durumlarla karşılaşılabilir. Önemli olan bu durumdan ziyade kişinin onu nasıl karşıladığıdır. Hz. Şuayb'ın (a.s.) kızları babalarının yaşlılığı döneminde yapmak zorunda kaldıkları bir vazifeyi kendilerine en yakışır şekilde yerine getirmişlerdir. Aslında oldukça zor ve genel olarak kadınların yapmadığı bir iş olan bu görevi yerine getirirken davranışlarıyla övgüye mazhar olmaktadır.

“Medyen suyuna varınca, suyun başında (hayvanlarını) sulamakta olan bazı insanlar gördü. Bunların yanında da koyunlarını suya salmamak için uğraşan iki kız gördü. Mûsâ onlara, “(Koyunlarınızı burada tutmaktaki) maksadınız ne?” dedi. Onlar, “Çobanlar sulayıp çekilinceye kadar biz koyunlarımızı sulayamayız. Babamız ise çok yaşlı bir adamdır” dediler.”⁴⁶⁷

⁴⁶³ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, 20/84.

⁴⁶⁴ bk. İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, 20/86.

⁴⁶⁵ bk. el-A'râf 7/85; Hûd 11/84; el-Ankebût 29/36.

⁴⁶⁶ bk. el-Kasas 28/20-23.

⁴⁶⁷ el-Kasas 28/23.

İnsanların meslekleri ve meşgul oldukları işler kişinin davranışlarını farklı şekillerde etkileyebilir. Bu etkinin olmaması ya da en az olması için güzel ahlâkî ilkelerin kişide tamamen yer etmesi önemlidir. Hz. Şuayb'ın (a.s.) kızlarında yaptıkları işin etkisinin az olduğu görülebilmektedir. Çobanlık görevi tabiatı itibariyle kişiyi rahat davranmaya sevk edebilir. Âyet-i kerimelerde kendilerinden güzel ifadelerle bahsedilen Hz. Şuayb'ın (a.s.) kızları babalarının yaşlılığı sebebiyle yapamadığı çobanlık göreviyle meşgul iken dikkat çekecek kadar ahlâkî ilkelere riâyet ettikleri anlaşılmaktadır.

Çünkü onlar vakar ve temiz bir terbiye sahibi olduklarından sürüleriyle kalabalığa karışmak istemedikleri için bundan uzak durdular.⁴⁶⁸

Âyet-i kerîmede onların bu güzel ahlakı hakkında şöyle buyrulmuştur:

*“Nihayet kızlardan biri utana utana yürüyerek ona gelip, “Bizim için koyunlarımızı sulamanın ücretini vermek üzere babam seni çağırıyor” dedi.”*⁴⁶⁹

Bu âyette yer alan “utana utana” şeklinde çevrilen “alâ istihyâ” ifadesi onların ahlak ve nezaket kurallarına dikkat ederek işlerini yaptıklarını göstermektedir. Çünkü istihyâ veznini hayâ sahibi olmada mübalağa⁴⁷⁰ olarak açıklayanlar vardır.

Çobanlık işini yaptıkları yer yani Hz. Mûsâ (a.s.) ile karşılaştıkları mekân her zaman insanların kalabalık olduğu bir yer değildi. Zira çobanların sürülerini suladıkları su bulunan bir yerdî. Hz. Şuayb (a.s.) kızları böyle bir ortamda dahi edep ve hayâ ilkesine göre hareket ettiler. Onların bu halinden her daim davranışlarında ölçülü olduklarını anlayabiliriz.

Hız. Şuayb'ın (a.s.) kızlarının bu vazifeyi yapmasına nasıl izin verdiği akla gelirse⁴⁷¹ bunun geçici bir süreliğine yapmaları gereken bir durum olduğunu söyleyebiliriz.

Âyette geçen “Babamız ise çok yaşlı bir adamdır”⁴⁷² cümlesinden orada bulunmalarına sebep olan hususu da bir mazeret olarak ortaya koymak

⁴⁶⁸ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, 20/100.

⁴⁶⁹ el-Kasas 28/25.

⁴⁷⁰ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, 20/103.

⁴⁷¹ bk. Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 16/258.

⁴⁷² el-Kasas 28/23.

istemişlerdir.⁴⁷³ Çünkü Hz. Mûsâ (a.s.) onlara koyunlarını sulama hususunda yardım ettikten sonra onun bu işi yapmak üzere ücretle tutulmasını babalarına teklif etmektedirler.⁴⁷⁴

Buradan kadının mutlaka aile için çalışması gerektiğinin sonucunu çıkarmayız. Çünkü dinin bu konudaki hükmü açıktır ve herkesçe bilinmektedir. Müminlerin kadın veya erkek olsun normal hayat şartları içerisinde veya her hangi bir ihtiyaç halinde bulunduğu her ortam ve şartlarda ahlakî ilkelere göre davranmaları gerektiğine işaret edilmek istenmektedir.

4.6.2. Güzel ahlâk

Şuayb'ın (a.s.) kızları Hz. Mûsâ ile karşılatıkları zamandan başlayarak kıssanın sonuna kadar geçen süreçte ahlâkî ilkelere riayet ettikleri görülmektedir. Hz. Mûsâ ile olan diyaloglarında, daha sonra babalarıyla yaptıkları iştişarede nezaket kurallarına uygun iletişimde bulundukları açıktır. Babalarına Hz. Mûsâ'yı çoban olarak tutmasını teklif ettikleri hitaplarında⁴⁷⁵ ve sürülerini sulamak için bulundukları Medyen suyundaki davranışlarında güzel ahlâkları bâriz bir şekilde ortadadır. Medyen suyunun kenarındaki davranışları ve Hz. Mûsâ ile olan diyalogları şöyledir:

*“Medyen suyuna varınca, suyun başında (hayvanlarını) sulamakta olan bazı insanlar gördü. Bunların yanında da koyunlarını suya salmamak için uğraşan iki kız gördü. Mûsâ onlara, “(Koyunlarınızı burada tutmaktaki) maksadınız ne?” dedi. Onlar, “Çobanlar sulayıp çekilinceye kadar biz koyunlarımızı sulayamayız. Babamız ise çok yaşlı bir adamdır” dediler.”*⁴⁷⁶

4.6.3. Sorumluluk

Hz. Şuayb (a.s.) iyice yaşlandığında artık gücü çobanlık yapmaya yetmediği için⁴⁷⁷ aile olarak problemleri olan bir çobana ihtiyaçlarının olması sorununu çözmek için bütün fertlerinin gayret içinde olduğu anlaşılmaktadır. Zira Şuayb'ın (a.s.) kızları da

⁴⁷³ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, 20/100.

⁴⁷⁴ bk. el-Kasas 28/26.

⁴⁷⁵ bk. el-Kasas 28/26.

⁴⁷⁶ el-Kasas 28/23.

⁴⁷⁷ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 16/257; İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, 20/100.

bu işi yapmakta zorlanmaktadırlar.⁴⁷⁸ Babalarına çözüm için âyetle yer alan teklifi sunmaktadırlar:

“Kızlardan biri, “Babacığım, onu ücretle tut. Herhâlde ücretle tuttuklarının en hayırlısı, güçlü ve güvenilir olan bu adam olacaktır” dedi.”⁴⁷⁹

Bu teklif üzerine Hz. Şuayb (a.s.), Hz. Mûsâ’yı (a.s.) davet ederek⁴⁸⁰ kendileri için bu işi yapmayı teklif etti, Hz. Mûsâ (a.s.) kabul etti⁴⁸¹ ve böylece ailenin önemli bir sorunu çözüme kavuşmuş oldu.

4.6.4. Çalışkanlık

Babalarının yaşlılığı zamanında ailenin bazı sorumluluklarını yapmak durumunda kalmışlardır. Onların böyle bir durumu azimle aştıkları kıssadan anlaşılmaktadır. Başkalarına muhtaç olmadan bu dönemi atlatmak için çaba sarfettikleri görülmektedir. Bu durum onların çalışkanlık vasfını ortaya koyar.

4.7. Hz. Meryem’in Annesi

Hz. Meryem’in annesi Kur’ân-ı Kerîm’de “İmrân’ın Hanımı”⁴⁸² terkihiyle zikredilmektedir. Yani “İmrân b. Mesân’ın” Hanımıdır.⁴⁸³ İsmi kaynaklarda Hanne bnt. Gâfûzâ olarak geçmektedir.⁴⁸⁴

Hem kadın olarak hem de anne olarak sonraki nesillere sunulan güzel örneklerdendir. Kur’ân-ı Kerîm’de kıssası anlatılan hanımların çoğunda olduğu gibi evlatla imtihan olmuştur. Hasretle beklediği bir evlada sahip olduğunda dünyevî beklentilerden vazgeçerek Hz. Meryem’i daha doğmadan ve kendisi görmeden Allah için adamıştır. Fedakârlık edilenin kişi katındaki önemi, o kişinin yaptığı fedakarlığın büyüklüğüne işarettir. Hz. Meryem’in Annesi’nde buna çok güzel bir örnek görebiliriz.

4.7.1. Fedakârlık

⁴⁷⁸ Kurtubî, *el-Câmi‘ li-ahkâmi ‘l-Kur’ân*, 16/256-257.

⁴⁷⁹ el-Kasas 28/26.

⁴⁸⁰ bk. el-Kasas 28/25.

⁴⁸¹ bk. el-Kasas 28/27-29.

⁴⁸² Âl-i İmrân 2/35.

⁴⁸³ Nesefî, *Medârikût-tenzîl*, 1/250.

⁴⁸⁴ Âlûsî, *Rûhu ‘l-Me ‘ânî*, 2/128.

Bir evlat sahibi olan herkes insan olmanın bir özelliği ve belki de acziyetin bir sonucu olarak evladından kendisine fayda olur beklentisi ve arzusu içinde olabilir. Bu artık bilinen ve yadsınmaz bir olgudur. Böyle bir düşünce içinde olması en beklenen kişi de o evladınannesidir. Onu yanında görmek, onunla vakit geçirmek dahi anneyi mutlu edecek ve rahatlatacak hallerdir. Hz. Meryem'in annesi beşerî olan bu arzulardan fedakârlık etmiştir. Daha evladını görmeden onu Allah'a adanmıştır.

Hz. Meryem'in annesi evlat sahibi olamıyordu.⁴⁸⁵ Evlat sahibi olamayan ve daha sonra Allah'ın kudretiyle bir evladı olan annenin bu evladını adaması, onun fedakârlığının büyüklüğünü göstermeye yeterli bir haldir. Onun bu adağı âyet-i kerimede şu şekilde yer almıştır:

“Hani, İmran'ın karısı, “Rabbim! Karnımdaki çocuğu sırf sana hizmet etmek üzere adadım. Benden kabul et.”⁴⁸⁶

Annesi Hz. Meryem'i “muharraran” ifadesini kullanarak adanmıştır. Bu ifade kaynaklarda “Beyt-i Makdis'in hizmetine ve ibadet etmeye adaması, dünyevî faydalardan faydalanmayacak bir şekilde nezretmesi” manasında açıklanmıştır.⁴⁸⁷ Bu yorumdan normalde evlattan beklenti içinde olunabileceği ancak Hz. Meryem'in annesinin bu beklentiyi kendisinden tamamen ortadan kaldırdığı anlaşılabılır.

“Allah, size kendi cinsinizden eşler var etti. Eşlerinizden de oğullar ve torunlar verdi ve sizi temiz şeylerden rızıklandırdı.”⁴⁸⁸ âyetinde zikredildiği üzere oğullar ve torunlar da Allah'ın kişiye dünyada fayda sağlayan lütuflarındandır.

4.7.2. Dua bilinci

İnsanı bekleyen tehlikeler her çağda ne yazık ki mevcut olmuştur. Bu tehlikelerin çeşitlilik gösterdiği bilinen bir durumdur. Bazen maddî bazen manevî tehlikelerle karşılaşma söz konusu olabilir. Fakat bunların içinde en büyük tehlike insanın ezeli düşmanı olan şeytandır.⁴⁸⁹

⁴⁸⁵ Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, 2/128 vd.

⁴⁸⁶ Âl-i İmrân 3/35.

⁴⁸⁷ İsfahânî, “hrr”, 224 vd; Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, 2/129.

⁴⁸⁸ en-Nahl 16/72.

⁴⁸⁹ bk. Yâsin 36/60; Fâtır 35 /6; ez-Zuhruf 43/62.

Çeşitli kötülükler olmakla birlikte bunların kaynağı olan şeytandan uzak olmak en doğru olanıdır. Annesi Hz. Meryem'i dünyaya getirince onu ve soyunu şeytanın etkisine karşı Allah Teâlâ'nın himayesine emanet etmiştir Hz. Meryem'in annesi sakınılması son derece zor olan bu büyük tehlikeden evladını Allah'a sığındırmıştır. Şöyle niyaz etti: “*Onu ve soyunu kovulmuş şeytandan senin korumana bırakıyorum.*”⁴⁹⁰ Zira Allah Teâlâ tek koruyucu ve muhafaza edicidir.

Evlatlar için dua etmek anne için onlar adına yapılan en güzel davranışlardandır. Hz. Meryem'in Annesi bu konuda müminlere en güzel örnek olmaktadır. Onun bu güzel davranışı aynı zamanda bir terbiyeci konumunda bulunan annenin önemini ortaya koymakta ve annenin Allah Teâlâ'ya teslimiyet, çocuğunun manevî gelişimini önemseme ve duanın gücünü kullanma gibi hususların farkında olmasına işarettir.⁴⁹¹

Dünya hayatına dair insanlar en çok maddi nedenlerle endişe duyarlar. İnsanların bu endişesi kolayca gözlemlenebilmektedir. Ancak bu tutum uygun ve yeterli bir tavır değildir. Maddî sebeplerle korku ve endişe çekmek kadar evlatlar için manevî olarak da endişe duymak ve bu konuda da tedbirler almak yerinde olacaktır.

Günümüzde evlatları bekleyen pek çok tehlikeye karşı en güçlü tedbirlerden biri onları Allah'a sığındırmak ve onlar için dua etmektir.

4.8. Havle Binti Sa'lebe

Hazrec kabilesine mensup olan Havle bnt. Sa'lebe b. Esrem el-Ensariyye, Medine'de ıllam'a girdi. Hicretten sonra Rasûlulallah'a (s.a.v) biat etti.⁴⁹² Adının Huveyle⁴⁹³ veya Havle bnt Hakîm⁴⁹⁴ veya Havle bnt Sa'lebe b. Mâlik⁴⁹⁵ olduğunu söyleyenler de bulunmaktadır. Amcasının oğlu olan Evs b. Sâmit el-Ensârî ile (ö. 32/652-53)

⁴⁹⁰ Âl-i İmrân 3/36.

⁴⁹¹ Gürel, “Kur’ân-ı Kerim’de Tercih İfade Eden Kavramlar Işığında “Tercihle Bulunma” Olgusunun Eğitici Yönleriyle Analizi”, 226.

⁴⁹² M. Yaşar Kandemir, “Havle bnt Sa'lebe”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 31.08.2022).

⁴⁹³ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, 28/7.

⁴⁹⁴ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 20/280; Kandemir, “Havle binti Sa'lebe”.

⁴⁹⁵ Cevâd Ali, *el-Mufasssal fî-tarih'il-Arap kable'l-İslâm*, nşr. Câmiatü Bağdâd, (b.y.: Câmiatü Bağdâd, 1413/1993), 5/551; Ebû Dâvûd, Havle bnt. Mâlik b. Sa'lebe olarak aktarır. bk. Ebû Dâvûd, “Talâk”, 17 (No. 2214).

evlenmişti. Evs b. Sâmit, Ubâde b. Sâmit'in⁴⁹⁶ kardeşidir. Bedir ve Uhud gazvelerine ve başka birçok gazveye de katılmıştır.⁴⁹⁷

Havle bnt. Sa'lebe değerli bir sahâbî hanım olmasının yanında hakkı savunması ve mücadelesi neticesinde de hakkında vahiy gelmiştir. Havle bnt. Sa'lebe'nin örnekliğinden şu özellikler çıkarılabilir:

4.8.1. Hakkı savunması

Toplumda var olan sürekli bir değişim halini iyiye ve doğruya doğru çevirmek insanlığın daha güzel günler yaşamasına, dünyada iyiliğin artmasına vesile olacaktır. Süregelen bir yanlış varsa bu ne kadar eski olursa olsun bir an önce düzeltilmesi ve değiştirilmesi gerekir. Havle bnt. Sa'lebe ne zaman başladığı bilinmeyen yanlış bir uygulamayı ortadan kaldırmak için mücadele etmiş, Allah Teâlâ onun bu gayretine haksızlığı ortadan kaldıran bir vahiy göndererek cevap vermiştir.

Câhiliye⁴⁹⁸ toplumunda erkekler eşlerine ya da eşlerinin akrabalarına kızdıkları zaman onları cezalandırmak için zihâr⁴⁹⁹ yapar, böylece tekrar bir araya gelemeyecek şekilde ebedî olarak onlardan ayrılmış olurlardı.⁵⁰⁰ Câhiliye Araplarının uyguladığı arasında bir boşama şekli olarak bilinen bu durum genelde, “Sen bana annemin sırtı (zahrı) gibisin” cümlesiyle yapıldığından zihâr adını almıştır. Sözlükte “sırt, arka, yüzey” gibi anlamları bulunan zahr kelimesiyle ilişkili olan zihâr; “kocanın, kendisine haram kılmak maksadıyla karısını veya karısının yüz, baş, sırt gibi bütünü ifade eden bir bölümünü evlenmesi dinen yasak olan yakını (mahrem) bir kadına benzetmesi”⁵⁰¹ demektir. Bu benzetme ifadesinin kullanılması neticesinde de

⁴⁹⁶ Ebû Dâvûd, “Talâk”, 17 (No. 2217); Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 20/280; Cevâd Ali, *el-Mufasssal*, 5/551; İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, 28/7.

⁴⁹⁷ Kandemir, “Havle bint Sa'lebe”.

⁴⁹⁸ İslâm geldikten sonra ortaya çıkmış bir terimdir. Kur'ân-ı Kerîm'de hadislerde Araplar'ın İslâm'dan önceki inanç, tutum ve davranışlarını İslâmî dönemdekinden ayırt etmek için kullanılmıştır. bk. Mustafa Fayda, “Câhiliye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 03.09.2022).

⁴⁹⁹ Câhiliye Döneminde varolan kocanın hanımına zihâr yaptığında hanımın artık eşine haram olması anlayışı ortadan kaldırılmıştır. İslâm zihârı boşama olarak değerlendirmemiş kefarete ödeyerek evliliğe devam edilebilecek bir düzenleme getirmiştir. bk. Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 20/297; İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, 28/6; Ahmet Yaman, “Zihâr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 01.09.2022).

⁵⁰⁰ Mahallî-Süyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, 542; Elmalılı, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, 7/175; Cevâd Ali, *el-Mufasssal*, 5/551; İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, 28/7.

⁵⁰¹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, 28/10; Halil Abdu'l-Kerîm Günenç, *el-Mevsû'atü'l-fikhiyyeti'l-müeyyessera* (Diyarbakır: Mektebetü seyda, ts.), 107; Cevâd Ali, *el-Mufasssal*, 5/550. Yaman, “Zihâr”.

hanımlarını boşamış olurlardı. Kelime bu anlamda fiil kalıbıyla Kur'an'da üç yerde geçmektedir.⁵⁰²

Yukarıda zihârla ilgili açıklamaların yapılmasına ihtiyaç ortaya çıkaran durum şu şekilde meydana gelmiştir. Evs b. Sâmit eşi Havle bnt. Sa'lebe'ye herhangi bir sebepten dolayı zihâr yapmıştı.⁵⁰³ Evs b. Sâmit'in yaptığı bu zihârı gündeme getiren durum ise İslâm döneminde yapılmış olan ilk zihâr uygulaması olmasıydı.⁵⁰⁴ Böyle bir durumun Câhiliye dönemi anlayışına göre evliliğin sona ermesi ve kadının desteksiz kalması anlamına geldiğini bilen Havle bnt. Sa'lebe haksızlığa uğradığı gerekçesiyle Resûlullah'a (s.a.v.) başvurmuş ve ondan bir çare bulmasını istemişti. Resûlullah (s.a.v.) konuyla ilgili henüz bir vahiy gelmediği için Câhiliyye döneminde mevcut olan uygulamanın devamı yönünde görüş bildirdi. Resûlullah'a (s.a.v.) müracaatından sonra Havle bnt. Sa'lebe bu defa Allah Teâlâ'ya yakardı ve Allah Teâlâ bir vahiy göndererek kendisini bu haksızlıktan kurtarmasını niyaz etti.

Allah Teâlâ çok geçmeden de Mücâdele Sûresi'nin⁵⁰⁵ zihârla ilgili hükümleri içeren şu âyetlerini inmiştir.⁵⁰⁶

⁵⁰² el-Ahzâb 33/4; el-Mücâdele 58/2-3.

⁵⁰³ Ebû Dâvûd, ⁵⁰³ Ebû Dâvûd, "Talâk", 17 (No. 2217); Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 20/280; Cevâd Ali, *el-Mufasssal*, 5/551; İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, 28/7.

⁵⁰³ Kandemir, "Havle bint Sa'lebe".

⁵⁰³ İslâm geldikten sonra ortaya çıkmış bir terimdir. Kur'an-ı Kerîm'de hadislerde Araplar'ın İslâm'dan önceki inanç, tutum ve davranışlarını İslâmî dönemdekinden ayırt etmek için kullanılmıştır. bk. Mustafa Fayda, "Câhiliye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 03.09.2022).

⁵⁰³ Câhiliye Döneminde varolan kocanın hanımına zihâr yaptığında hanımın artık eşine haram olması anlayışı ortadan kaldırılmıştır. İslâm zihârı boşama olarak değerlendirmemiş kefarete ödeyerek evliliğe devam edilebilecek bir düzenleme getirmiştir. bk. Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 20/297; İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, 28/6; Ahmet Yaman, "Zihâr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 01.09.2022).

⁵⁰³ Mahallî-Süyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, 542; Elmalılı, *Hak Dîni Kur'an Dili*, 7/175; Cevâd Ali, *el-Mufasssal*, 5/551; İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, 28/7.

⁵⁰³ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, 28/10; Halil Abdu'l-Kerîm Günenç, *el-Mevsû'atü'l-fıkhiyyetü'l-müeyyessera* (Diyarbakır: Mektebetü seyda, ts.), 107; Cevâd Ali, *el-Mufasssal*, 5/550. Yaman, "Zihâr".

⁵⁰³ el-Ahzâb 33/4; el-Mücâdele "Talâk", 17 (No. 2214-2215); Mahallî-Süyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, 542; İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, 28/7; Cevâd Ali, *el-Mufasssal*, 5/551; Elmalılı, *Hak Dîni Kur'an Dili*, 7/173; Yaman, "Zihâr".

⁵⁰⁴ Elmalılı, *Hak Dîni Kur'an Dili*, 7/173.

⁵⁰⁵ Mücâdele veya Mücâdele Sûresi, Kad Semi'a Sûresi ve Zihâr Sûresi diye de isimlendirilmiştir. Medenî sûrelerdendir. İbn Atiyye icmâ ile Medenîdir der. Kurtubî, Atâ'dan gelen bilgi olarak ilk on âyeti Medenî, diğer âyetleri Mekkî olduğu aktarır. bk. Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 20/281; İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, 28/5.

“Allah kocası hakkında seninle tartışan ve Allah’a şikâyetinde bulunan kadının sözünü işitmiştir. Allah, sizin sürdürdüğünüz konuşmayı (zaten) işitmekteydi. Şüphesiz Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir. İçinizden kadınlarına zihar yapanlar bilsinler ki, o kadınlar onların anaları değildir. Onların anaları ancak, kendilerini doğuran kadınlardır. Şüphesiz onlar (zihar yaparlarken) hoş karşılanmayan ve yalan bir söz söylüyorlar. Şüphesiz Allah çok affedicidir, çok bağışlayıcıdır. Kadınlardan zihar yaparak ayrılıp sonra da söylediklerinden dönecek olanlar, eşleriyle birbirlerine dokunmadan önce, bir köle azat etmelidirler. İşte bu hüküm ile size öğüt veriliyor. Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır. Kim (köle azat etme imkânı) bulamazsa, eşine dokunmadan önce ard arda iki ay oruç tutmalıdır. Kimin de buna gücü yetmezse altmış fakiri doyurmalıdır. Bunlar, Allah’a ve Resûlüne hakkıyla iman edesiniz, diyedir. İşte bunlar Allah’ın sınırlarıdır. Kâfirler için elem dolu bir azap vardır.”⁵⁰⁷

Yukarıda ilk dört âyetini verdiğimiz Mücadele Sûresi eşi tarafından hakkında zihâr yapılan ve bu şekilde hakkı ortadan kaldırılan Havle bnt. Sa‘lebe’nin çaba ve gayretinden bahsederek başlar. Aslında sûre bir hanımın hakkı ortaya çıkarmak için gösterdiği gayreti Mücadele Sûresi ismiyle öne çıkarmıştır.

Mücadele Sûresi’nin ilk âyeti harf-i tahkîk olan “kad” ile başlamaktadır. Bu harf haberi te’kîd eden harflerdendir. Ancak burada Resûlullah’a (s.a.v.) hitap edilmektedir. Eşi hakkında kendisine başvuran hanımın konuşmasının Allah tarafından bilinip bilinmediğine dair Resûlullah’ın (s.a.v.) aklına bir tereddüt gelmesi söz konusu olmaz. Durum böyle olunca âyetin başındaki “kad” tevakkü‘ manasında kullanılmıştır. Yani olması arzu edilen şeyin gerçekleşeceğini hissettirmek için kullanılmıştır.⁵⁰⁸ Bu açıklamalardan sonra İbn Âşûr, Keşşâf’tan şu aktarımda bulunmaktadır: Çünkü Resûlullah (s.a.v.) ve Mücadele eden Havle bnt. Sa‘lebe, Allah Teâlâ tarafından dertlerinin duyulmasını ve çözüm bulunması beklentisi içindeydiler.⁵⁰⁹

⁵⁰⁶ Ebû Dâvûd, “Talâk”, 17 (No. 2214, 2219); Mahallî-Süyûtî, *Tefsîrû’l-Celâleyn*. 542; İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, 28/7; Sâbûnî, *Safvetü’t-tefasir*, 3/334; Yaman, “Zihâr”; Kandemir, “Havle bnt Sa‘lebe”.

⁵⁰⁷ el-Mücadele 58/1-4.

⁵⁰⁸ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, 28/8.

⁵⁰⁹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, 28/8.

Havle bnt. Sa'lebe'nin verdiği bu mücadelede kendisine yapılan haksızlığı ortadan kaldırma çabasının yanında, verilen bu hükmün İslâm'a uygun olup olmadığının araştırılması ve ortaya çıkarılması amacı da vardır. Zira eşi Evs b. Sâmit, zihâr hükmünü sebep olan sözleri telaffuz edip kızgınlığı geçtikten sonra herhangi bir araştırma yapmadan evliliğine devam etmek istemiş Havle bnt. Sa'lebe, Resûlullah'a (s.a.v.) durumu izah edip Resûlullah'dan (s.a.v.) bir hüküm almadan bunun uygun olmadığını belirtmiştir.⁵¹⁰

Mücâdele Sûresi'nin sebebi nüzûlünden ve Sûrenin baş tarafındaki *“Allah, kocası hakkında seninle tartışan ve Allah'a şikâyetle bulunan kadının sözünü işitmiştir”*⁵¹¹ ifadelerinden ve devamında gelen kefâret cezasının seçeneklerinden haksızlığa uğrayan bir kişi dahi olsa Allah katındaki konumuna dikkat çekilmiştir. Müminlerin herhangi bir ayırım olmaksızın Allah katında önemli bir konumu olduğunu Rabbimiz âyetlerde⁵¹² ortaya koymakla birlikte, haksızlığa uğramış olan bir müminin mağduriyetinin ortadan kaldırılmasının önemini bizlere Havle bnt. Sa'lebe örneğinde göstermiştir.

Havle bnt. Sa'lebe'nin *“her şeyi işiten Allah”*⁵¹³ tarafından şikâyetinin duyulmaması muhaldır. Mücadele Suresinin birinci ayetinde özellikle *“Allah işitti”* olarak tercüme edilen *“semi'a”* manası talep edilen şeye icabet etme ve kabul etme olarak anlaşılmıştır.⁵¹⁴ Bu nedenle âyette *“Allah işitti”* kelamının bulunması hakikati ortaya çıkarma amacıyla yaptığı mücadelesiyle Havle Bint. Sa'lebe'ye bir değer katmıştır diyebiliriz.

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır tefsirinde zihâr kefâretini açıkladıktan sonra: *“Demek ki Allah indinde o çirkin sözü (zihâr) söylemek kadının haysiyet ve varlığını öldürmek anlamını taşıması itibarıyla bir insanı hatayla öldürmek kadar büyük günahdır. Ancak ona benzer kefâretle örtülebilir”*⁵¹⁵ diyerek mümin hanımın saygınlığının ve onurunun korunmasının hassasiyetini ortaya koyar.

⁵¹⁰ Mahallî-Süyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*. 542; Kandemir, “Havle bint Sa'lebe”.

⁵¹¹ el-Mücâdele 58/1.

⁵¹² Yûnus 10/3.

⁵¹³ bk. el-Bakara 2/127. 244. 256.; Âl-i İmran 3/34. 38.; el-A'râf 7/ 200. vb. âyetler.

⁵¹⁴ İbn 'Âşûr, *et-Tahrîr*, 28/8.

⁵¹⁵ Elmalılı, *Hak Dîni Kur'an Dili*, 7/176.

Havle bnt. Sa‘lebe’ye bu mücadelesinden ve neticesinde hakkında Mücadele Suresi’nin nazil olmasından dolayı yaşadığı sürece sahâbe-i kiram tarafından saygı gösterilmiştir. Bir gün Hz. Ömer (r.a.) ile karşılaştıklarında Havle bnt. Sa‘lebe, Hz. Ömer (r.a.) ile uzun bir süre konuşunca yanında bulunanlar Halife’yi beklemekten yorulmuşlardı. Konuşmaları bittikten sonra kendisine, yaşlı bir kadın yüzünden pek çok kişiyi gereksiz yere beklettiği söylenince Hz. Ömer (r.a.) yanında bulunanlara bu hanımın şikâyetini Allah Teâlâ’ya duyuran ve bu çabası neticesinde hakkında ayetler nazil olan bir hanım olduğunu, eğer akşama kadar konuşmasına devam edecek olsa dahi dinlemeye devam edeceğini, namaz dışında hiçbir iş için oradan ayrılmayacağını belirtti.⁵¹⁶

Havle bnt. Sa‘lebe haksızlığa uğrayan bir kişinin Allah Teâlâ tarafından hakkının korunduğuna örnek olmakla birlikte İslâm’a uygun olup olmadığı bilinmeyen durum ve davranışlar karşısında takip edilmesi gereken yol hakkında da rehberlik etmektedir.

4.8.2. Aile müessesesi bilincine sahip olması

Aile Hz. Âdem ve Hz. Havva ile ilk olarak Cennet’te başlayan bir kurumdur. İnsanı pek çok açıdan etkileyen ve fertleri arasında maddi-manevi ilişkilerin olduğu sosyal bir müessesedir. Aile, “ortak paydada birleşen bireylerden oluşan, birbirleri ile bağ kuran ve birbirlerini etkileyenlerin oluşturduğu kurum” şeklinde tanımlanabilir.⁵¹⁷ Karşılıklı fedakârlıkların olduğu bu birlikteliği bitirmek kolay değildir. Aile bireylerinin birbirlerine vefa duygusunu kaybetmeleri uygun düşmez. Havle bnt. Sa‘lebe, eşi Evs b. Sâmit ile aralarında zihâr vaki olduktan sonra eşine, Resûlullah’a (s.a.v.) gidip evliliklerinin durumu hakkında danışmasını gerektiğini söylemişti. Ancak kocası Evs b. Sâmit bu konuda çekindiğini söyledi.⁵¹⁸

Havle bnt. Sa‘lebe, eşi Evs b. Sâmit kendisine zihâr yapmasından sonra Resûlullah’a (s.a.v.) başvurmuş ve bu konuda bir vahiy gelmemiş olması sebebiyle Câhiliye dönemindeki uygulamanın devamı şeklinde eşine artık haram olduğu cevabını

⁵¹⁶ Kurtubî, *el-Câmi‘ li-ahkâmî ‘l-Kur‘ân*, 20/280; Elmalılı, *Hak Dîni Kur‘ân Dili*, 7/17174; Kandemir, “Havle bint Sa‘lebe”.

⁵¹⁷ Zeynep Port, *Kur‘ân’da Aile Modelleri Bağlamında Aile Değerleri ve Eğitimi* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 5; Mehmet Akif Aydın, “Aile” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 05.09.2022).

⁵¹⁸ Kandemir, “Havle bnt Sa‘lebe”.

almıştı. Bu hükmün tam olarak İslâm'da ne olduğu ortaya çıkması için defalarca Resûlullah'a (s.a.v.) müracaat ette. Israrla hakkında vaki olan boşama hükmüyle ailesinin dağılması durumuyla karşı karşıya geldiğini Resûlullah'a (s.a.v.) şu şekilde dile getirdi: “Benim küçük çocuklarım var. Eğer çocuklarımı eşim Evs b. Sâmî'e bırakırsam ziyan olurlar kendi yanına alırsam da açlıkla karşı karşıya kalırlar, Ya Resûlullah eşim talak ifadesini zikretmedi. O çocuklarımın babasıdır.”⁵¹⁹

Resûlullah'a (s.a.v.) ısrarlı müracaatından sonra Allah Teâlâ'ya durumunu arz etti: “Allah'ım yalnızlığımın şiddetinden ve bana zor gelecek olan ayrılmanın acısından sana şikâyet ediyorum. Küçük çocuklarım var, onları ona bırakırsam zayi olacaklar, kendime alsam aç kalacaklar” diyerek ağlıyordu.⁵²⁰

Havle bnt. Sa'lebe'nin fedakârlıklar gösterdiği ailesini kurtarmak için ortaya koyduğu gayreti hakkında Hz. Âişe (r.anhâ) şöyle demiştir: “Havle bnt. Sa'lebe'nin söylediklerinin bir kısmını duyuyor bir kısmını duyamıyordum. O Resûlullah'a (s.a.v.) eşini şikâyet ediyordu ve “Ya Resûlullah (s.a.v.) gençliğimi onun yanında harcadım. Çocuklar dünyaya getirdim. Fakat artık yaşlandım ve bana zihâr ifade eden sözleri söyledi. Ey Allah'ım derdimi sana anlatıyorum” diyordu. Yerinden ayrılmadan Cebrail (a.s.) “Allah kocası hakkında seninle tartışan ve Allah'a şikâyetinde bulunan kadının sözünü işitmiştir” âyetlerini vahy olarak getirdi.”⁵²¹

⁵¹⁹ Mahalli-Süyûtî, *Tefsîrü'l-Celâleyn*, 542; Elmalılı, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, 7/174; İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, 28/7.

⁵²⁰ Elmalılı, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, 7/174.

⁵²¹ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmî'l-Kur'ân*, 20/281; İbn Mace “Talak”, 25 (No. 2063).

5. SONUÇ

Müminler hayatlarının pek çok aşamasında zorluklarla ve kendilerini sınanan durumlarla karşılaşmışlardır. İmtihanın gereği olan bu durumlarla her kesimden mümin denemiştir. Bazen bir peygamber annesi, bazen bir peygamber eşi, bazen zalim bir yöneticinin hanımı, bazen kardeş ve bazen de evlat olarak mümin hanımların da zorluklarla karşı karşıya kaldığı görülmüştür.

Hız. Âsiye’de olduğu gibi kendi hayatlarını ilgilendiren bir zorlukla karşı karşıya kaldıkları gibi bazen de yakınlarıyla bağlantılı bir imtihanla sınanmışlardır. Yani bu imtihanlar kendileriyle bağlantılı olması bir yana aile fertlerini de içine alan bir durum olmuştur. Bu sebeple dünya hayatında aile fertleriyle olan ilişkiler ve hakların çok önemli olduğu ortaya çıkmaktadır.

Aile içi ilişkileri ilgilendiren bir olay üzerine inen Tahrîm Sûresi’nde de genel olarak anlaşıldığı üzere ailenin fertlerinin birbirine karşı sorumlulukları olduğu aşîkârdır. Bu sorumluluklar maddî ve manevî de olabilmektedir. Ailenin sınırlarının korunması ve her ferdin üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmesi gerekmektedir.

Ele aldığımız örnek şahsiyetlerin hayatlarının tehlikede olması, imanlarını muhafaza etmesi, Allah Teâlâ’nın kendilerine yüklediği vazifeyi yerine getirmesi, evlatla çeşitli durumlarla imtihan edilmeleri gibi sınamalarla karşılaştıkları görülmektedir. Onlar bütün bu sınamaları imanlarını muhafaza ederek ve sahip oldukları iman nasıl davranmalarını gerektiriyorsa o şekilde tavır sergileyerek karşılamışlardır. Onların sergiledikleri bu tutumlar Allah Teâlâ tarafından övülmüş ve sabırları, metânetleri ve güzel amellerine karşılık ikramlarda bulunulmuştur.

İnsanın ahlakî ilkelerle bezenmede üsve-i haseneye yani güzel örneğe ihtiyacı olduğu gibi karşılaşacağı sıkıntı ve yüzleşeceği zorlukları ve imtihanları aşmada da örneğe ihtiyacı vardır. Her devirde sıkıntılarla karşılaşan insanoğlu bu zorlukları ve imtihanları aşmada Kur’ân-ı Kerim’de aktarılan bu şahsiyetleri örnek edinerek doğru davranışı yapmaya yönelebilir. Bu sebeple Kur’ân-ı Kerim’de pek çok güzel örnekler sunulmuş ve bu örneklerin içerisinde hanım müminlerin sayısı da oldukça fazladır. Yine Kur’ân-ı Kerim’de aktarılan bu örneklerin içinde olumlu olanların daha fazla olduğu görülmektedir.

Allah Teâlâ kulları hakkında Âdil-i Mutlak olarak değerlendirmede bulunur. Her kişiye kendi yaptığıının karşılığı vardır. Kişinin bulunduğu çevrenin kötülüğü ve o çevrede bulunanların tutumu onun imanını etkilemez. Bu şartlar altında bulunan kişi de güzel davranışlar sergilediği müddetçe Allah Teâlâ tarafından üstün mükafaatlarla ödüllendirilecektir.

KAYNAKLAR

- Abdülbâkî, Muhammed Fuâd. *el-mu‘cemü’l müfehres li-elfazi’l Kur’âni’l Kerîm*. Kahire: Daru’l-kütübü’l-Mısıryye, 1364/t.s.
- Ahmet Cevdet Paşa. *Peygamberler ve Halifeler Tarihi*. sad. Ali Arslan. İstanbul: Hikmet Neşriyat, 2011.
- Altan, H. Zeynep. “Kişiler Arası İletişimde Bir sosyal Baskı Düzenegî: Korku Kültürü”. *İletişim Fakültesi Dergisi* 0/25 (Ocak 2012), 5-16.
- Âlûsî, Ebü’l-Fadl Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmud el Hüseynî. *Rûhu’l-me‘ânî fî tefsiri’l-Kur’âni’l-Azîm ve’s-seb‘i’l-mesânî*, thk. Alî Abdü’l-Bârî Atiyye. 15 Cilt. Beyrut-Lübnan: Dâru’l-kütübî’l-arabiyye: 1415/1994.
- Arık, Seyfullah. *Kur’ân’da Kadın Kıssaları*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Aydın, Mehmet Akif. “Aile” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 05.09.2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/aile>
- Aynur Uraler, “Mâriye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim: 07.09.2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/mariye>
- Ayverdi, İlhan. *Misallı Büyük Türkçe Sözlük*, ed. Ahmet Topaloğlu İstanbul: Kubbealtı İktîadî İşletmesi, 2. Basım, 2011.
- Beydâvî, Nâsu’d-Dîn Ebi’l Hayr Abdullah b. Ömer b. Muhammed. *Envâru’t-tenzîl ve esrâru’t-te’vîl*, nşr. Muhammed Abdurrahman Maraşlı. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi’t-türâsi’l-arabiyyi-Müessesetü’t-târîhi’l-arabiyyi, ts.
- Birişik, Abdülhamit. “Kur’ân”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26/383-388. Ankara: TDV Yay.
- Bozkurt - Küçükaşçı, “Mekke”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 15.10.2022.
- Buharî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrahîm. *Câmi‘u’s-sahîhu’l-müsned min hadîsi Resûlullah sallallâhü ‘aleyhi ve sellem ve sünenihî ve eyyâmih*, Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1463/2002.
- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Usûlü*. Ankara: TDV Yay. 9. Basım, 1993.
- Cevâd Ali. *el-Mufasssal fî-tarih’il-Arap kable’l-İslâm*. nşr. Câmiatü Bağdâd. 10 Cilt. b.y.: Câmiatü Bağdâd, 2. Basım, 1413/1993.
- Çelik, Hüseyin. “Kur’ân’da Peygamber Kıssalarında Kadın Motifleri”. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/2 (Aralık 2014), 39-70.

- Kabaklı Çimen, Latife. “Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Rol Model Tercihleri”, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8/1 (2019), 88-110.
- Dârekutnî, Ebu’l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed. “*Sünenü’l-Dârekutnî*” thk. Âdil Ahmed Abdu’l-Mevcud-Alî Muhammed M’ûs. 3 Cilt. Lübnan-Beyrut: Dâru’l-ma’rife, 1422/2001.
- Durmuş, İsmail. “Mesel”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 09.23.20022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/mesel>
- Durmuşoğlu, Kadriye. “Üç Kur’ân Yorumunda Kadının Ötekiliği”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/2 (2008), 621-648.
- Düzgün, Şaban Ali. “Kadın Rollerine Kur’ân’ın Değerler Sisteminin Kaynaklığı”, *Kur’ân ve Kadın Sempozyumu*. 203-218. Ankara: TDV Yay. 2013.
- Ebü Dâvûd, Süleymân b. el-Eş’as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. Sünen-i Ebî Dâvûd, nşr. Yasir Hasan v. dğr. Lübnan-Beyrut: Müessesetü’r-risâleti, 1438/2016.*
- Esed, Muhammed. *Kur’ân Mesajı*, çev. Cahir Koytak-Ahmet Ertürk. Ankara: İşaret yay. 1999.
- Fayda, Mustafa. “Câhiliye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 03.09.2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/cahiliye>
- Fîrûzâbâdî, Ebü’t-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya’kûb b. Muhammed. *Kâmûsü’l-muhît*. thk. Muhammed Neîm. Beyrut: Müessesetü’r-Risaleti, 8. Basım, 1432/2005.
- Gül Ünlü-Zeybek, Derye-Burcu, “Sosyal Medya Fenomeni ve Marka İşbirliği: İşbirliği Paylaşımlarına İlişkin Instagram Kullanıcı Yorumları Üzerinden Bir Değerlendirme”. *Bilişim Teknolojileri Online Dergisi* 11/41 (Bahar 2020), 72-95.
- Günenç, Halil Abdu’l-Kerîm. *el-Mevsû’atü’l-fıkhiyyeti’l-müeyyessera*. Diyarbakır: Mektebetü seydâ, ts.
- Gürel, Ramazan. “Kur’ân-ı Kerim’de Tercih İfade Eden Kavramlar Işığında “Tercihle Bulunma” Olgusunun Eğitici Yönleriyle Analizi”. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 45/45 (Eylül 2013), 217-252.
- Hamidullah, Muhammed. *İslâm Peygamberi*. 2 Cilt. Ankara: y.y., 2003.
- Harman, Ömer Faruk. “Âsiye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 17 Eylül 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/asiye>
- Harman, Ömer Faruk. “İbrâhim”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 15 Ağustos 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibrahim-peygamber>
- Harman, Ömer Faruk. “İmrân”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 19 Ağustos 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/imran>

- Harman, Ömer Faruk. “Meryem”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/236-242. Ankara: TDV Yay.
- Harman, Ömer Faruk. “Sâre”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 15 Ağustos 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/sare>.
- Haşimi, M. Ali. *Kur’ân ve Sünnet’e Müslüman Kadının Şahsiyeti*. çev. H. İbrahim Kutluay - Hamdi Arslan- Nurettin Yıldız. İstanbul: Risale, 2020.
- Hökelekli, Hayati. *Din Psikolojisi*. Ankara: TDV Yayınları, 1993.
- İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir. *et-Tahrîr ve’t-tenvîr*. 30 Cilt. Tunus: Dâr’u’t-tunusiyye, 1984.
- İbn Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed Hanbel eş-Şeybânî, *Müsned*, thk. Şuayb Arnavut v.dğr. 50 Cilt. (Beyrut: Müessetü Risâle, 1418/1997.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî. *es-Sünen*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki. 2 Cilt. b.y.: Daru ihyai kütübi’l-Arabiyye, ts.
- İbn Manzûr, Ebû’l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed er-Rüveyfî. *Lisânu’l-‘Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâr-u Sâdır, ts.
- İbn Sa’d, Ebû Abdillâh Muhammed b. Menî‘ el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî. *Kitâbü’t-Tabakâti’l-kebîr*, thk. Ali Muhammed Amr. 11 Cilt. Kâhire: Mektebtü’l-hancı, 1421/2001.
- İsfahânî, Ebû’l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb. *Müfredâtü elfâzi’l-Kur’ân*. thk. Safvân Adnân Dâvûdî. 30 Cilt. Beyrut: Dâru’ş-Şamiyye/ Dimeşk: Dâru’l-kalem, 4. Basım, 1430/2009.
- Kadın ve Aile Yazıları*, ed. DİB. Ankara: DİB Yay. 3. Basım, 2017.
- Kandemir, M. Yaşar. “Havle binti Sa’lebe”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 31.08.2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/havle-bint-salebe>
- Kara, Mustafa. “Kur’ân Kıssalarında Konu ve Kapsam Merkezli Bir Analiz”. *İslâmî İlimler Dergisi* 9/1 (Bahar 2014), 69-102.
- Karadüz, Ednan. “Anlam ve Kavram İlişkisi”. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 3/1 (2004), 51-57.
- Karakuş, Abdulkadir. “Kur’ân Perspektifinden Kadın”. *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 11/2 (Ağustos-2019), 841-859.
- Karakuş, Neslihan - Çoksever, Pınar. Çoksever, “Değerler Eğitiminde Rol Model Olarak Kadın Kahramanlar”. *Eğitim ve İnsanî Bilimler Dergisi* 10/20 (Güz 2019), 45-62. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/912350>

- Karaman, Hayreddin v.dğr. *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl Tefsir*. Ankara: TDV Yay. 2007.
- Karlı, İbrahim Hilmi. “Kadın-Erkek Eşitliği Bağlamında Tefsirlere Eleştirel Bir Yaklaşım”. *Kur'ân ve Kadın Sempozyumu*. 103-126. Ankara: TDV Yay. 2013.
- Kaya, Remzi. “Kur'ân-ı Kerim Kıssaları ve Düşündürdükleri”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi* 11/2 (2002), 31-58.
- Kılıç, Figen. “Kavram Analizi Yönteminin Kültür Kavramının Öğrenilmesine Etkisi”. *e-Journal of New World Sciences Academy* 4/4 (Eylül 2009), 1381-1391.
- Köksal, M. Asım. *Peygamberler Tarihi*. Ankara: TDV Yay, 2004.
- Kur'ân-ı Kerîm Meâli*. çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 12. Basım, 2011.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh. *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*. thk. Abdullah b. Abdu'l-Hasan. 24 Cilt. Lübnan-Beyrut: Müessetü'r-risâleti, 1437/2006.
- Mahalli-Süyûtî, Ebû Abdillâh Celâlüddîn Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Ensârî - Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *Tefsîrü'l-Celâleyn*. Dimeşk-Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 16. Basım, 1435/2014.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd. *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*. thk. Ahmed Vanlıoğlu. 18 Cilt. İstanbul: Dâru'l-mizan, 2005.
- Maverdî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb. *en-Nüket ve'l-'uyûn*. thk. Abdu'l-Maksûd b. Abdurrahman. 6 Cilt. Lûnan-Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-'ilmiyye-Müessetü kütübî's-sekâfiyye, ts.
- Mecmea'l-Lügati'l-Arabiyye. *el-Mu'cemü'l-vecîz*. Mısır: Dâru't-tahrîr, 1400/1980.
- Mennânu'l-kattân, *Mebâhis fi-'ulumî'l-kur'ân*. Lübnan-Beyrut: Müessetü'r-risâleti. 35. Basım, 1418/1998.
- Mevdûdî, Ebu'l-A'lâ. *Tefhîmu'l-Kur'ân*. 7 Cilt. çev. Muhammed Han Kayanî, İstanbul: İnsan Yay. 2. Basım, 1991.
- Mukâtil, Ebü'l Hasen b. Süleyman b. Beşir el-Ezdi, *el-Vücuḥ ve'n-nezair fî'l-Kur'ani'l-Kerim*, thk. Hatem Salih Damin. 2. Basım. Riyad: Mektebetü rüşd, 1432/2011. 454 78
- Mukâtil, Ebü'l Hasen b. Süleyman b. Beşir el-Ezdi. *Tefsîr-i Kebîr*. çev. M. Beşir Eryarsoy. 4 Cilt. İstanbul: İşaret Yay. 2006.

- Müslim, Ebü'l Hüseyin Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî, *el-Câmi's-sahîh*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbaki. 4 Cilt. Lübnan-Beyrut: Dâru ihyai'l-kütübî'l-Arabiyye, 1412/1991.
- Müslim, Mustafa. *Terbiyetü üsrati'l-müslime fî dav'i Sûreti Tahrîm*. Mekke-i Mükerreme: Dar'ul-menare, 1411/1991.
- Nesefî, Ebu'l-Berekât Abdullah Ahmet b. Mahmûd. *Medarikü't-tenzil ve hakaiku't-te'vil*, thk. Yusuf Ali Bedevî. 3 Cilt. Beyrut: Dar-u İbn Kesir, 7. Basım, 1438/2017.
- Ömer b. Ma'yuz b. 'Âyız el-Hüseyini, *et-Tenasüğü'l-mevdu'ıyyu fî suretey'il-Tahrîm ve'l-Meâric*. Mekke: Camiatü Ümmü'l-kura, Küliyetü'd-daveti ve usulî'd-din, Macester Derecesi, 1434.
- Port, Zeynep. *Kur'an'da Aile Modelleri Bağlamında Aile Değerleri ve Eğitimi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Razî, Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdulkâdir. *Muhtaru's-sıhah*. Lünan-Beyrut: Daru'l-ma'rifet, 6. Basım, 1435/2014.
- Sabunî, Muhammed Ali. *Safvetü't-Tefâsir*. 3 Cilt. İstanbul: Dersaadet, ts.
- Sâvî, Ahmed b. Muhammed. *Hâşiyetü's-Sâvî 'alâ tefsîr'l-Celâleyn*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-cîl, ts.
- Semerkandî, Ebü'l-Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm. *Bahru'l-'ulûm*. thk. Ali Muhammed Müavvid-Âdil Ahmed Abdu'l-Mevcûd. Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-'ilmiyye, 1413/1993.
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed. *el-İtkân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Mütevellâ Mansûr. Kâhire: Mektebetü dâri't-türâs, 1431/2010.
- Şengül, İdris. *Kur'ân Kıssalarının Tarihi Değeri*. Ankara: Otto, 2019.
- TDK, Türk Dil Kurumu. "Rol Model Nedir". Erişim 5 Temmuz 2022. <https://sozluk.gov.tr>
- Tirmizî, Ebü'Îsâ Muhammed b. Îsâ. *Cami'u't-Tirmizi*. thk. Salih b. Abdulaziz. Riyad: Dâr's-selam, 2. Basım, 1421/2000.
- Topaloğlu, Bekir. "Tahrîm Sûresi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* Erişim 7 Ağustos 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/tahrîm-suresi>
- Topçu, Betül. *Din Eğitimi Açısından Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Meryem'in Terbiyesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.

Tümer, Günay. *Hristiyanlıkta ve İslâm'da Hz. Meryem*. Ankara: TDV Yay. 5. Basım, 2021.

Yaman, Ahmet. “Zihâr”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 01.09.2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/zihar>

Yavuz, Kerim. *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*. Ankara: DİB Yay. 1983.

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'ân Dili*. sad. Ali Bulaç. İstanbul: Şura yayınları-Çelik Yayınevi, 1993.

Zerkeşî, Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh. *el-Burhân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim 4 Cilt. Kahire: Mekebetü daru't-türaş, 1404/1983.

ÖZGEÇMİŞ

İlk ve Orta öğrenimini Bursa’da tamamladı.1994 yılında girdiği Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’ni 1999 yılında bitirdi. Kur’ân Kursu Öğreticiliği yaptı. Daha sonra vaiz olarak görev yapmaya devam etti. Kocaeli Dini Yüksek İhtisas Merkezini bitirdi.

